

Ha-Kol

BROJ IZDANJA: 172

LISTOPAD – STUDENI – PROSINAC 2021.

TIŠRI / HEŠVAN / KISLEV / TEVET

5781. / 5782.

TEMA BROJA:

SUĐENJA NACISTIČKIM

ZLOČINCIMA

SADRŽAJ

- 4 UVODNIK
- 5 OBILJEŽENA 83. GODIŠNJICA
KRISTALNE NOĆI
- 6 MJESEC ŽIDOVSKO KULTURE
U OSIJEKU
- 12 EUROPSKI DAN ŽIDOVSKO
KULTURE I BAŠTINE
— DAN OTVORENIH VRATA
2021. U ZAGREBU
- 15 DVIJE KOPRIVNIČKE
IZLOŽBE U ŽIDOVSKOJ
OPĆINI ZAGREB
- 16 ZNANSTVENI KOLOKVIJ O
PODRAVSKIM ŽIDOVIMA
- 17 “NEPOZNATI OSKAR HERMAN”
U GALERIJ KLOVIČEVI DVORI
- 18 IZLOŽBA “ŽIVA KRAUS
— U SVIJETU UMJETNOSTI”
U ZAGREBAČKOM MUZEJU
SUVREMENE UMJETNOSTI
- 19 TAMARA UKRAJINČIK
DOBITNICA NAGRADE ARS
SUMMA UNIVERSITAS
- 20 RIJETKE I POTRESNE
FOTOGRAFIJE U KNJIZI
“HITLEROVI LOGORI SMRTI
U OKUPIRANOJ POLJSKOJ”
- 21 “ZAKAZANO”
INTRIGANTI PRVIJENAC
KATHARINE VOLCKMER
- 22 ZLOČINI I KAZNE, PRAVO
I PRAVDA NAKON DRUGOG
SVJETSKOG RATA
- 24 PROCES STOLJEĆA
— 75 GODINA OD SVRŠETKA
SUĐENJA NACISTIČKIM
ZLOČINCIMA U NÜRNBERGU
- 27 75 GODINA NAKON SUĐENJA
U NÜRNBERGU BBC EMITIRA
POTRESNU RADIO-SERIJU
- 30 POSLJEDNJI ŽIVUĆI TUŽITELJI
SA SUĐENJA U NÜRNBERGU
- 32 SUĐENJE ADOLFU EICHMANNU
U JERUZALEMU
- 34 GABRIEL BACH NIKADA NIJE
ZABORAVIO PRVI SUSRET S
ADOLFOM EICHMANNOM
- 36 ZVALI SU GA
BALKANSKI KRVNIK
- 38 USTAŠTVU VJERAN DO KRAJA
- 40 SIMON WIESENTHAL:
LOVAC NA NACISTE,
IZASLANIK MRTVIH
- 44 PREŽIVJELE ŽRTVE
SVJEDOČILE O UŽASIMA
HOLOKAUSTA
- 45 NJEMAČKA NAMJERAVA
PROCESUIRATI JOŠ DESETAK
NACISTIČKIH RATNIH
ZLOČINACA
- 45 OPTUŽENA
96-OGODIŠNJAKINJA POBJEGLA
PRIJE POČETKA SUĐENJA
- 46 BABIJ JAR
— ZLOČIN NAD ZLOČINIMA
- 50 KRISTALNI ZID PLAČA MARINE
ABRAMOVIĆ U BABIJ JARU
- 51 100 GODINA ŽIVOTA
EDGARA MORINA, MISLIOCA
KOJI JE OBILJEŽIO EPOHU
- 55 FORUM U MALMÖU POSVEĆEN
HOLOKAUSTU, SJEĆANJU I
BORBI PROTIV ANTISEMITIZMA
- 56 GRLIĆ RADMAN:
OBRAZOVANJE O HOLOKAUSTU
VAŽNO JE ZA SVE, A NE SAMO
ZA MLAĐU GENERACIJU
- 56 UKRAJINA ZAKONOM
ZABRANILA ANTISEMITIZAM
- 57 REZULTATI ANKETE O
PREDRASUDAMA PREMA
ŽIDOVIMA PROVEDENE U 16
EUROPSKIH ZEMALJA
- 57 REKORDAN IZNOS ZA RUKOPIS
ALBERTA EINSTEINA
- 58 IN MEMORIAM LJERKA
SCHMUTZER I LILI ČAKI

U REALIZACIJI OVOG BROJA SVOJIM SU PRILOZIMA SUDJELOVALI:

NIVES BEISSMANN, PAULA REM, MAŠA TAUŠAN, MILIVOJ DRETAR, JAROSLAV PECNIK, NEDA WIESLER, DR. JELENA POLAK BABIĆ, ALICE SINGER

TODA RABA!

UVODNIK

Drage čitateljice i čitatelji,

Osijek je ove godine u rujnu nizom manifestacija obilježio Mjesec židovske kulture, a građani grada na Dravi mogli su se bolje upoznati sa židovskom baštinom svoga grada. Iza ovog velikog događaja stoji neumorna Nives Beissmann, a o tome što je sve u Osijeku bilo pripremljeno u sklopu Mjeseca židovske kulture pročitajte u tekstu Paule Rem, naše nove mlade suradnice, književnice i judaistice, čija biografija je više nego impresivna. I Zagreb je krajem studenoga imao svoj tjedan židovske kulture i baštine, u sklopu kojeg su organizirani zanimljivi i raznovrsni događaji. Uprkos ograničenjima zbog pandemije koja i dalje vlada našim životima, proteklo razdoblje bilo je bogato događanjima. Obilježna je obljetnica Kristalne noći, u Židovskoj općini Zagreb otvorene su izložbe posvećene koprivničkim Židovima, u Koprivnici je organiziran znanstveni kolokvij o podravskim Židovima, u Klovićevim dvorima bila je izložba posvećena Oskaru Hermanu a u Muzeju suvremene umjetnosti izložba Žive Kraus. Naša Tamara Ukrainčik dobila je — zasluženo — najviše sveučilišno priznanje iz područja umjetnosti, na čemu joj čestitam o i želimo još puno uspjeha.

Ove se godine obilježava 75 godina od završetka suđenja u Nürnbergu, stoga je

ovaj broj Ha-Kola posvećen suđenjima nacističkim zločincima. Izabrali smo samo neke od tih suđenja a pokušali smo pronaći odgovor na pitanje je li moralno suditi ljudima koji danas imaju 90 ili više godina. Možda se u pronalaženju odgovora na ovo pitanje moramo podsjetiti da su ljudi koji danas imaju npr. 96 godina, poput jedne Njemice čije suđenje je nedavno započelo, u trenutku počinjenja zločina za koje ih se sumnjiči bili jako mladi. Njemica o kojoj govorimo imala je samo 18 godina kada su se dogodili zločini u kojima je navodno sudjelovala. A 75 godina koje su prošle od tada proživjela je relativno normalnim životom. Žrtve nisu bile te sreće. I oni koji su preživjeli nisu nikada uspjeli živjeti normalnim životom. Gotovo svi nacisti osumnjičeni za zločine smatrali su da nisu krivi za ono što ih se optužuje. Svi do jednoga tvrdili su da su samo izvršavali naredbe, uključujući i Eichmanna. I u njegovom slučaju zanimljive su godine. Kada je izvršena smrtna kazna imao je 56 godina, što znači da je za vrijeme Drugog svjetskog rata i Holokausta imao tek nešto više od trideset godina. Možda ljudi nikada nisu premladi ili prestari za zločine. A zločini za sobom nose i odgovornost i za njih, zbog žrtava i zbog budućnosti, netko mora odgovarati.

Suđenja nacističkim zločincima pomogla su u tome da svijet sazna što se događalo za vrijeme Holokausta. U Nürnbergu su tome pridonijeli brojni dokumenti a na suđenju Eichmannu ključnu ulogu imale su preživjele žrtve koje su svjedočile o onome što se dogodilo. Trebaju li, dakle, nacisti u poznim godinama odgovarati za zločine? Radi se o moralnom i pravnom pitanju. Što se tiče moralnog pitanja svatko mora pronaći svoj odgovor. Što se tiče prava, odgovor je jasan: ratni zločini ne zastarjevaju.

Jaroslav Pecnik piše o još jednom tužnoj obljetnici, zločinu koji se dogodio u Babij Jaru, a piše i članak o velikom Edgaru Morinu i njegovih 100 godina života.

U doba Hanuke, blagdana svjetla i čuda, vjerujemo u čuda. Ona se ponekad događaju. Tako je u Izraelu svječiću na jednoj hanukiji zapalio veleposlanik Bahraina u Izraelu. Do nedavno to je bilo nezamislivo. Možda sjaj svjetla hanukije donese i još neko čudo.

*Do sljedećeg puta
Nataša Barac*

OBILJEŽENA 83. GODIŠNJICA KRISTALNE NOĆI

PIŠE: J. C.

OBILJEŽAVANJE KRISTALNE NOĆI U ZAGREBU

Na Trgu žrtava fašizma u Zagrebu i ove je godine održan skup sjećanja povodom 83. godišnjice Kristalne noći a predsjednik Koordinacije židovskih općina RH i predsjednik Židovske općine Zagreb dr. Ognjen Kraus tom je prigodom ocijenio kako iz povijesti nismo ništa naučili te da je antisemitizam ponovno u užasnom porastu.

“Tada je zapravo počeo Holokaust i progon Židova u čitavoj Europi. Nije to bilo samo po Njemačkoj, to se proširilo po čitavoj Europi, kao što znamo i ovdje je bila NDH koja je imala rasne zakone i proganjala iste ljude, a to su bili Romi, Židovi i Srbi u NDH te svi oni koji su bili neprijatelji po političkom uvjerenju”, rekao je Kraus, dodajući kako smatra da iz povijesti nažalost ništa nismo naučili te da je danas antisemitizam u Europi u užasnom porastu.

“Židovske objekte, sinagoge, židovske općine po Europi, čuva policija, moglo

bi se reći naoružana do zubi. Posljedica je to svega ovoga što se ovdje događa, posljedica je to ovoga što se radi kod nas, revizija povijesti, posljedica je to općeg nezadovoljstva i dozvoljavanja svakome da radi i govori što hoće”, naglasio je.

Skup sjećanja organizirala je Antifašistička liga a njen predsjednik Zoran Pusić kazao je kako godišnjicu Kristalne noći obilježavaju zbog sjećanja na taj strašan događaj i u spomen na žrtve. Na događaju su, uz okupljene građane, bili i predsjednik SNV-a Milorad Pupovac, saborska zastupnica Rada Borić te predsjednica Sindikata novinara Hrvatske Maja Sever.

U znak sjećanja na žrtve Kristalne noći 9. studeni se diljem Europe i svijeta obilježava kao Međunarodni dan borbe protiv fašizma i antisemitizma. Nasilje koje se dogodilo na njemačkim ulicama i trgovima toga dana označilo je početak državno organiziranog, pravno legitimiranog i javno podržavanog progona Židova, ali i svih onih koje je nacistički režim smatrao nepogodnim i drugačijim. Te su noći razbijena stakla i uništene i spaljene sinagoge, razbijeni i opljačkani židovski dućani i domovi. Ulice brojnih gradova bile su prekrivene komadićima stakla slomljenih prozora i po tome noć dobiva naziv “Kristallnacht” odnosno Kristalna noć. Ubijen je 91 Židov, a 30.000 židovskih muškaraca odvedeno je u koncentracijske logore, opljačkano je 1.668 sinagoga, a njih 267 zapaljeno. Kristalna noć smatra se simboličkim početkom Holokausta.

Njemački predsjednik Frank-Walter Steinmeier pozvao je da 9. studenoga, kada Njemačka bilježi niz obljetnica, bude “dan za promišljanje”. Taj datum označuje tri godišnjice, a svaka ima drugačiji značaj za njemačku povijest. Njemačka republika proglašena je 9. studenoga 1918., što je predstavljalo kraj monarhije, na isti datum 1938. započeli su nacistički pogromi Židova a 9. studenoga 1989. pao je Berlinski zid i Njemačka se ujedinila.

Govoreći na ceremoniji povodom tih događaja, Steinmeier je naglasio da ti važni trenutci trebaju podsjetiti Nijemce da sloboda i demokracija nisu “pale s neba” te da ih se ne smije uzimati zdravo za gotovo. Njemački predsjednik rekao je da Nijemci trebaju prihvatiti sram i tugu zbog žrtava, ali i poštivati pionire demokracije.

Govorila je i Margot Friedländer, stogodišnjakinja koja je proživjela Holokaust i pogrom 1938. godine, a na pozornicu ju je dopratio sam njemački predsjednik.

Prisjećajući se studenoga 1938., Margot Friedländer je rekla da ju je iznenadila neuobičajeno prazna ulica na kojoj su bili samo “muškarci u omraženim smeđim uniformama” pred uništenom židovskom imovinom. “Čula sam krckanje pod cipelama”, rekla je. “Stala sam na staklo razbijenih židovskih trgovina koje više nisu postojale”. Stogodišnjakinja je govorila o strahu i tadašnjem osjećaju bespomoćnosti: “Znali smo da je to početak nečeg puno goreg”.

MJESEC ŽIDOVSKJE KULTURE U OSIJEKU

PIŠE: PAULA REM
FOTOGRAFIJE: NIVES BEISSMANN

Za Židovsku općinu u Osijeku, nova godina 5782. nije mogla započeti bolje. U sklopu Mjeseca židovske kulture organizirani su mnogobrojni događaji: predavanja, koncerti, sportski turniri, obilasci grada, radionice, promocije knjiga, kazališne predstave. Raznolik program privukao je mnogobrojne židovske i nežidovske posjetitelje, ukazujući na važnost židovske kulture i njezin utjecaj na povijest Osijeka. Glavna tema cjelokupnog programa — dijalog — prožimala je svaku od ponuđenih aktivnosti.

Zahvaljujući glavnoj organizatorici Nives Beissmann, inače voditeljici Nedjeljne škole i plesne skupine u ŽO Osijek (još od 1998. u kontinuitetu), ali i koordinatrici Europskog dana židovske kulture za Hrvatsku, ovogodišnji je program svojim opsegom nadmašio slične manifestacije koje su se odvijale u ostalim europskim gradovima. Dok mnogi gradovi u sklopu Mjeseca židovske kulture organiziraju jedan, pet, desetak ili petnaestak događanja, osječki je program obuhvatio više od trideset aktivnosti.

Premda je ŽO Osijek i inače veoma aktivna, pa su tako prethodnih godina sudjelovali u projektima poput *Rediscovera ili Židovskog Osijeka*, ovogodišnji Mjesec židovske kulture bio je najopsežniji od

MJESEC ŽIDOVSKJE KULTURE U OSIJEKU — ŠETNJA ŽIDOVSKIM OSIJEKOM

svih dosad, a svaki dan bio je ispunjen jednim ili čak nekoliko raznovrsnih programa. Zahvaljujući matematički preciznoj organizaciji Nives Beissmann, ovogodišnji ambiciozni program realiziran je u cijelosti. Programima je nazočilo čak 1.300 posjetitelja, a o aktivnostima u sklopu Mjeseca židovske kulture izvještavali su brojni portali.

Valja podsjetiti da je prvi Europski dan židovske kulture (EDJC) u Hrvatskoj organiziran prije 20 godina i to baš u Osijeku. Pokrenuo ga je dugogodišnji predsjednik ŽO Osijek i njezin počasni predsjednik

Darko Fischer. Ove aktivnosti kasnije su se proširile diljem Hrvatske, tako da se sada osim u Osijeku redovno obilježava i u Rijeci, Splitu, Zagrebu i Koprivnici. Inače EDJC se organizira svake godine prve nedjelje u rujnu, sada već u više od 400 europskih gradova. Hebrejska i izraelska kultura često se smatra udaljenom i egzotičnom, a zapravo je naša svakodnevnica puna elemenata iz židovstva kojih možda nismo ni svjesni. Biblijske slike i judeokršćanske vrijednosti temelj su cjelokupne današnje europske tradicije i stoga je važno obilježavati ovaj dan (u mnogim

državama i čitav mjesec) posvećen židovskoj kulturi i baštini diljem Europe.

Ovogodišnji je Mjesec židovske kulture u Osijeku obuhvatio dva koncerta, dvije kazališne predstave, tri filma (dva izraelska i jedan somborski), četiri izložbe, dvije promocije knjiga, četiri predavanja, dvije vođene ture gradom, četiri žive knjižnice u Muzeju osobnih priča, dva sportska turnira kao i glazbenu radionicu za pripadnike nacionalnih manjina, dvije likovne radionice za odrasle, te nekoliko radionica za djecu (jednu likovnu radionicu za djecu i roditelje, jedan kviz, jedno predavanje u osnovnoj školi i jednu izložbu dječjih radova). Svaki od navedenih događaja javnosti je otvorio predsjednik ŽO Osijek Damir Lajoš, predstavljajući sudionike i zahvaljujući posjetiteljima na dolasku.

Mjesec židovske kulture započeo je 3. rujna koncertom svjetski priznate violonistice Evgenije Epstein. Rođena u Rusiji, ova je vrsna glazbenica završila studij glazbe u Tel Avivu, magistrirala u Rotterdamu, nastupala u Beču i Washingtonu, vodila Izraelski omladinski filharmonijski orkestar te stekla niz svjetski priznatih glazbenih nagrada. Asistentica na Kraljevskoj akademiji i redovna predavačica na Joseph-Haydn Institutu u Beču, danas surađuje i s Umjetničkom akademijom u Splitu. Posjetitelj Mjeseca židovske kulture počastila je izuzetnim solo koncertom.

Sve četiri subote u rujnu odvijao se program Živa knjižnica u Muzeju osobnih priča, gdje su građani imali priliku razgovarati s akterima izložbe Priče Židova — Damirom i Ivankom Lajoš, Darkom Fischerom, Slavicom Singer, Dragom Kohnom, Sarom Beissmann, Biljanom Majnik i Romanom Pavlov. Ova aktivnost potaknula je mnoge osnovnoškolce, srednoškolce i studente da se uključe u dijalog i povežu se s osobnim pričama pojedinih aktera. U okviru Muzeja postav-

ljeno je pedesetak kutija, od kojih svaka sadrži fotografiju i isječak iz osobne priče pojedinog aktera. Neke od kutija također uključuju osobne predmete vezane za život osoba koje su sudjelovale u ovom projektu sufinanciranom od Europske Unije. Osnovna ideja Muzeja osobnih priča je razviti toleranciju mladih i djece u interakciji s Drugim. Zasad projekt obuhvaća Priče Židova i Priče Roma, a planirano je i uključivanje pripadnika ostalih nacionalnih manjina. Na ovaj način, djeca u razgovoru s Drugim stječu uvid u njegov privatni život i javno djelovanje. Svrha ovog projekta je upravo razviti empatiju prema Drugomu, što je prvi korak u uspostavljanju tolerantnijeg društva. Drugi korak bio bi, dakako, brisanje same granice između Nas i Njih, na taj način anulirajući sam pojam “Drugoga”. Svake subote između 10 i 15 sati bilo je moguće posjetiti Muzej osobnih priča, a od 11 do 13 sati i stupiti u razgovor s pojedinačnim osoba čije priče on sadrži.

Djeca i mladi razgovarali su s akterima o temama vezanim za njihov privatni život ili javno djelovanje kao aktivista Židovske općine. Na taj način naučili su ponešto i o židovskoj kulturi. Prve subote posjetitelji su imali priliku porazgovarati s predsjednikom ŽO Osijek Damirom Lajošem i njegovom majkom Ivankom Lajoš te čuti više o njihovim osobnim životima i aktivizmu u Židovskoj općini. Na taj je dan prikazana i izraelska socijalna drama “Doubtful” (2017.) u čuvenom osječkom kinu *Urania*.

5. rujna, na sam Europski dan židovske kulture, u hodniku Pravnog fakulteta Osijek (čija je zgrada u vlasništvu ŽO Osijek) pred samim ulazom u prostorije ŽO, otvorena je izložba Dijalog. Ovu izložbu postavlja Nacionalna knjižnica Izraela, a ona obuhvaća neke od osnovnih ideja i misli vezanih uz židovstvo. Nekoliko *bannera* ispunjenih mnoštvom važnih fotografija na zanimljiv način prikazuje i ilustrira osnove židovstva. Izložba je

MJESEC ŽIDOVSKJE KULTURE U OSIJEKU — LIKOVNA RADIONICA ZA DJECU

povezana s podtemom Mjeseca židovske kulture, dijalogom. Istaknuta je važnost obrazovanja, književnosti i pismenosti u hebrejskoj tradiciji, pa su tako prisutni i biblijski citati poput “Podučite svoju djecu” (Dtn 11: 19). Na taj isti dan, prof. Darko Fischer održao je predavanje o čuvenom kiparu Oskaru Nemonu. Ovaj osječki umjetnik židovskog podrijetla studirao je u Beču, Parizu i Bruxellesu. Od nacizma je pobjegao u Englesku, postajući svjetski važnim kiparom. Svojevremeno se družio i s Freudom, Churchillom, kraljicom Elizabetom II., Trumanom i Margaret Thatcher. Tijekom predavanja, prof. Fischer fokusirao se na vezu Nemona i njegove kćerke lady Aurelije Young s Osijekom. Također istog dana održan je turnir u stolnom tenisu za pripadnike nacionalnih manjina pod vodstvom Željka Beissmanna i Borisa Lichtentala. Na kraju turnira podijeljene su medalje najuspješnijim stolnotenisačima: zlatna je pripala Borisu Lichtentalu (ŽOO), srebrna Predragu Rihardu (makedonska manjina) i brončana Željku Beissmannu (ŽOO).

Roš Hašana obilježena je otvorenjem izložbe “Jeruzalem — glavni grad Izraela”. Pedesetak posjetitelja dočekalo je novu godinu utopljom atmosferi Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku. Izložba, koju je omogućilo Veleposlanstvo Države Izrael, okupila je ljude različitih generacija, nacionalnosti, religijskih i političkih preferencija, kao i mnogobrojne članove židovske zajednice. Na neki način, demografska slika okupljenih reflektirala je raznolikost stanovništva samog Jeruzalema, kao i pluralitet prisutan unutar samog židovstva. Nakon uvodnih riječi ravnatelja MLU-a Eduarda Hudolina, predsjednik ŽO Osijek Damir Lajoš i pomoćni biskup mons. Ivan Čurić otvorili su izložbu. Otvoranjem izložbe, simbolički je otvoren i ulazak u novu godinu. U MLU-u, jednoj od centralnih kulturnih institucija u Osijeku,

predstavnicima dvaju religija najznačajnijih za razvitak grada poželjeli su svima prisutnima puno sreće, nade i zdravlja u novoj godini. Postavljene fotografije prikazuju sve najpoznatije jeruzalemske lokacije, uključujući one svjetovne (Izraelski muzej, kazalište, sveučilište, sabor, memorijalni centar Yad Vashem) te religijske (crkve, sinagoge i džamije). Različiti aspekti židovske kulture i tradicije, kao i pluralizam prisutan unutar samog židovstva na taj način dolaze do izražaja.

Na samu Roš Hašana, odvila se promocija knjige Zvonimira Miše Pape “Zaklela se Zemlja raj” u kojoj autor opisuje vlastitu potragu za identitetom nakon otkrivanja vlastitog židovskog podrijetla. Cjelokupni je događaj popraćen novogodišnjim čestitkama, a za posjetitelje je bila priređena i tradicionalna zakuska, jabuke s medom.

Posebna atmosfera Roš Hašane prolongirana je tijekom sljedećih dana programa Mjeseca židovske kulture u Osijeku. Tri dana kasnije Darko Fischer na stručan, a pristupačan način približio je kompleksnu židovsku povijest posjetiteljima, također ih informirajući o svim najbitnijim činjenicama vezanim za ponovni osnutak Države Izrael 1948. godine. Činjenica da je Izrael nakon više od dvije tisuće godina ponovno pripao Židovima budi nadu u bolju budućnost za židovski narod. Posjetitelji su imali priliku čuti više o pojavi cionizma u svijetu, Europi, ali i regiji. Mnoge je posjetitelje iznenadio podatak da su u Osijeku također održavani cionistički kongresi početkom 20. stoljeća.

U petak 10. rujna uslijedio je koncert kvarteta Turangalila u sastavu Teodora Sucala Matei na violini, Emma Štern na klarinetu, Tonko Marković na violončelu i Viktor Čičić na klaviru. Četvero nadarenih glazbenika upoznali su se tijekom studija na Glazbenoj akademiji u Zagrebu, a u međuvremenu je troje već diplomiralo. Premda kao kvartet djeluju tek od 2019.,

dosad su sudjelovali na brojnim festivalima klasične glazbe i održali nekoliko koncerata. Ovaj virtuozni kvartet u svojoj je izvedbi šarolikim repertoarom obuhvatio važne klasike židovskih kompozitora Sergeja Prokofjeva, Béle Kovácsa, Maxa Brucha i Gustava Mahlera.

11. rujna na drugoj Živoj knjižnici gostovali su prof. Darko Fischer i prof. Slavica Singer, nakon čega je u prostorijama Židovske općine održana radionica za djecu i treću generaciju pod nazivom “Dijalog generacija”. Ideja ove radionice bila je olakšati razgovor između najmlađih i najstarijih članova općine, pa su tako “seniori” dobivali pitanja vezana uz govorni stil djece i mladih (npr. značenje kratice LOL), a djeca pitanja vezana prvenstveno uz staroesekerski sleng i kulturu (npr. značenje riječi rajsnepla, škljoca ili rinovanje).

12. rujna održana je radionica Dijalog kroz pjesme nacionalnih manjina, u kojoj je svaka nacionalna manjina predstavila jednu svoju tradicionalnu pjesmu, a zatim je publika imala mogućnost otpjevati istu pjesmu na “karaoke” uz tekst projiciran na zidu. Premda su sve nacionalne manjine bile pozvane, odazvalo ih se samo sedam — osim Židova, bili su tu Rusini, Ukrajinci, Nijemci, Mađari, Makedonci i Srbi. Crnogorci su u zadnji trenutak nažalost morali otkazati, ali njihova je pjesma ipak bila izvedena.

Rusini su izveli svoju pjesmu uz nekoliko tradicionalnih instrumenata, pa se tako njihova izvedba posebno istaknula. Ukrajinci su oduševili energičnom izvedbom uz pomoć talambusa i karizmatičnom scenskom prisutnošću. Makedonci su se posebno potrudili ostaviti dojam na publiku tradicionalnom makedonskom odjećom, ali i odlično uvježbanim folklornim zborom. U ime srpske nacionalne manjine nastupilo je troje učenika viših razreda Glazbene škole Franjo Kuhač, koji su odmah osvojili simpatije publike.

Crnogorsku pjesmu izvela je publika u njihovoj odsutnosti, a ova pjesma vesele melodije i veoma mračnog teksta ostavila je snažan dojam na posjetitelje. U ime mađarske nacionalne manjine nastupile su dvije suradnice Hungaristike na Filozofskom fakultetu, koje su nasmijale publiku imitirajući jedan od folklornih plesova. Predstavnice Zemaljske udruge podunavskih Švaba predstavile su pjesmu “Bratec Martin” u njemačkoj verziji, iako je ova pjesma izvorno francuska. Njihova originalna namjera bila je izvesti Neninu “99 Luftballoons”, ali je to bilo previše zahtjevno za publiku, tako da se na kraju pjevalo “Bruder Jakob”. No ono što je zanimljivo, pjevalo se na više različitih jezika i u višeglasju, što je opet imalo svoju draž. U ime židovske nacionalne

manjine nastupila je fantastična Emma Štern, diplomirana klarinetistica. Svojom simpatičnošću i toplinom odmah je osvojila cjelokupnu publiku koja je s njom glasno pjevala “Hava nagila”. Iako je tekst na hebrejskom, dovoljno je jednostavan da se svatko mogao pridružiti, čak i ako dosad nije znao za tu pjesmu.

13. rujna prikazana je predstava *Dječak koji je govorio Bogu*, temeljena na romanu Damira Mađarića (2010.), u izvedbi glumaca iz HNK Osijek, a u režiji Same M. Streleca. Ova predstava svojim je dinamičnim tempom angažirala mlađe generacije, a održala budnu pozornost starijih. Mnoštvo specijalnih efekata savršeno je “uvuklo” mlade u radnju, tjerajući ih da se poistovjete s likom i sudbinom dječaka stradalog u Holokaustu. Predstava ima

nekoliko ekspresivnih koreografija koje nalikuju na avangardno kazalište ranih 1920-ih i vrlo efektno prikazuju horore koncentracijskih logora. Prostori u predstavi se kreću, sužavaju, kako se vjerske i političke slobode gube dolaskom nacizma. Nekoliko gotovo-pa-komičnih prizora u neočekivanom trenutku postaju groteskno jezivi, upozoravajući na stravu koja okružuje likove.

Nives Beissmann održala je predavanje o židovstvu u Oš Tin Ujević (14. rujna), a nekoliko dana kasnije (22. rujna) u istoj je školi otvorena izložba dječjih uradaka na temu židovstva. Učenici koji su posjetili Muzej osobnih priča također su napisali sastavke o svojim iskustvima.

14. rujna održana je promocija knjige Filipa Škiljana “Sjećanje nacionalnih

manjina u Hrvatskoj na Domovinski rat” iz Instituta za migracije i narodnosti. Promocija se pretvorila u interaktivnu diskusiju, potaknuvši mnogobrojne posjetitelje da se uključe sa svojim remiscencijama i sjećanjima vezanim uz ratna iskustva. U diskusiji je istaknuta važnost bavljenja ovom temom jer se u hrvatskom javnom diskursu i dan-danas ratne okolnosti često vezuju uz ideologiju nacionalizma. Međutim, radovi poput ove zbirke memoara pokazuju kako su mnogobrojni pripadnici nacionalnih manjina sudjelovali u ratu, braneći svoj dom, grad, zemlju od napadača, premda ih se nažalost u javnom diskursu često nastoji isključiti iz povijesnih prikaza rata.

Održane su i dvije vođene ture Osijekom na temu “Tragovima židovske baštine u Osijeku” (17. rujna i 23. rujna). Vodič Tomislav Vuković, profesor povijesti i engleskog, objasnio je posjetiteljima važnost pojedinih lokacija u gradu za židovsku povijest. Također je istaknuo doprinos židovskih građana kulturi grada krajem 19. i početkom 20. stoljeća, koji se nastojao zatrti tijekom perioda nacizma. Posjetitelji su bili iznenađeni informacijom da se nedaleko od samog centra Osijeka nalazi masovna grobnica žrtava nacizma, a iznad nje stoji samo mali, neuočljivi natpis. Istaknuta je važnost progovaranja o temi Holokausta. Nakon svake od ovih dviju šetnji održana je likovna radionica za odrasle u Muzeju likovnih umjetnosti.

Osim Žive knjižnice s Dragom Kohonom i Sarom Beissmann, koju su posjetili učenici OŠ “Tin Ujević”, u subotu 18. rujna održan je turnir u šahu za pripadnike nacionalnih manjina na kojem je zlato osvojio Duško Vernački, a srebro njegov sin Srđan, obojica članovi ŽO Osijek. Također je otvorena izložba “Tragovi u 30 slika” o somborskim Židovima u Holokaustu u foajeu HNK Osijek. Uslijedila je izuzetna šestosatna predstava *Semper*

MJESEK ŽIDOVSKO KULTURE U OSIJEKU — KONCERT

idem Narodnog pozorišta Sombor. Temeljena na romanu Đorđa Lebovića, a u režiji Gorčina Stojanovića, ova predstava gradacijski prikazuje pristizanje nacizma u tri čina: “Od raja do pakla”, “Sazrevanje” i “Predskazanja/Veliki sunovrat”. Pričana iz perspektive jednog dječaka, predstava je od prvog do zadnjeg trenutka aktivno “uvukla” gledatelje u radnju, povlačeći ih sve dublje i dublje kako je vrijeme protjecalo, a šest je sati djelovalo barem upola kraće.

19. rujna prijepodne održana je izuzetno zanimljiva i neobična likovna radionica za djecu i roditelje na kojoj se glina modelirala u članove obitelji. Navečer je u osječkom HNK-u prikazan kratkometražni film “Porajmos” u režiji Gorčina Stojanovića. Ovaj film svojim mutnim kadrovima ilustrira međuljudsku otuđenost koja je bila prisutna za vrijeme nacizma. Glavni lik nacistički je vojnik u ljubavnoj vezi sa židovskom nastavnicom klavira, čiji je lik inspiriran povijesnom osobom. Dok je njegov “stvarni život” u brutalnoj nacističkoj

svakodnevicu prikazan monokromatski (u crno-bijelom), njegova ljubavna priča je u boji. Film sadrži nekoliko “snovitih” prizora u boji, od kojih se jedan pogotovo ističe. Nakon povratka iz vanjskog crno-bijelog svijeta, glavni lik ulazi u svoj stan gdje vidi nadrealan prizor: njegova draga svira na klaviru, a djevojčica (vjerojatno njegova kćerka) pjeva pjesmu na hebrejskom. U kadru je vidljiva i menora, a kamera “šeće” pregledavajući prostorijski s desnog nalijevo i s lijevog nadesno. U ovom trenutku, gledatelj nije siguran je li ovaj “snoviti” prizor uopće stvaran. Apsurd na koji film može bitno ukazuje je činjenica kako je velik broj ustaških funkcionera bio u vezi ili braku sa ženama židovskog podrijetla, a njihova vlastita djeca po rabinskoj *halahi* time su također bili Židovi. Dakle, domaćim je nacistima bilo sasvim prihvatljivo “na poslu” promatrati progon i sudjelovati u brutalnim ubojstvima osoba židovskog podrijetla, a zatim doći kući svojoj židovskoj supruzi koja može bitno podučava njihovu kćer hebrejskim pjesmama. Paralelna radnja

prati romskog violinista koji je uhićen i na koncu ubijen, sam naslov filma je romska riječ za Holokaust. U filmu ima jedva nekoliko dijaloga koji su svi neugodni, isforsirani i neprirodni, te vrlo malo glazbene podloge. Većina prizora popraćeni su potpunom šutnjom ili pozadinskim zvukovima iz vanjskih prostora. Na kraju, ovaj neovisni film ostavlja veoma efektan dojam na posjetitelja.

Više o Židovima u Osijeku ispričala je 20. rujna Ljiljana Dobrovšak, istraživačica Instituta za društvene znanosti Ivo Pilar. Židovi su prisutni u Osijeku još od rimskog doba, odnosno od antičke Murse, tijekom dugih perioda bilo im je zabranjeno naseljavanje u gradu, a tek od 19. stoljeća dopušteno im je formalno osnivanje Židovske općine.

21. rujna održano je predstavljanje virtualne izložbe “Priča o nezaboravu: ostavština Hermanna Weissmanna u muzejskim ustanovama Osijeka”, promocija kataloga izložbe koji je predstavila Ljiljana Dobrovšak i predavanje o razotkrivanju priče osječkih Židova Lane Bartolović. Ovaj trodijelni događaj u Muzeju Slavonije približio je posjetiteljima ostavštinu Hermanna Weissmanna Muzeju, kao i podrobnije prikazao status trenutne katalogizacije književne građe židovskih donatora. Posjetitelji su informirani o kvantiteti i kvaliteti dosad katalogiziranih knjiga na hrvatskom, njemačkom, mađarskom i drugim jezicima, a još velik broj hebrejskih knjiga uopće nije unesen u katalog muzejske knjižnice.

U petak 24. rujna održana je književna večer, točnije predavanje prof. Gorana Rema i judaistice Paule Rem “Hebrejska književnost od antike do danas” na kojem su predavači nastojali obuhvatiti kompleksnu povijest hebrejske, židovske i izraelske književnosti od antičkih do modernih knjiga. U prvom dijelu predavanja posjetitelji su čuli više o antičkoj hebrejskoj književnosti (Tanah), rabinskoj

književnosti (Mišna, Gemara, Talmud i dr.), srednjovjekovnoj (Moshe Chaim Luzzatto), o prosvjetiteljskom pokretu Haskali te cionizmu. U drugom dijelu posjetitelji su čuli o modernim izraelskim autorima (Hayim Bialik, Amos Oz, David Grossmann, Etgar Keret, Ephraim Kishon i dr.), europskim i svjetskim autorima židovskog podrijetla (Franz Kafka, Bob Dylan, Leonard Cohen i dr.), kao i hrvatskim autorima koji koriste židovske motive u svojoj književnosti (Davor Špišić, August Cesarec i dr.). U glazbenom dijelu programa, jedanaestogodišnji učenik Glazbene škole Franje Kuhača, dječjački sopran Ivan Bulić izveo je dvije hebrejske pjesme u pratnji profesorice Ivančice Hinek. U svom prvom javnom nastupu, Ivan je oduševio publiku pokupivši apsolutno sve simpatije svojim nadrealno čistim glasom. Ivanova bespriječna izvedba pjesama “Yerushalayim shel zahav” i “Eli Eli” dala je cjelokupnom događaju poseban, svečani ton.

Posljednja Živa knjižnica uključila je razgovor s Romanom Pavlov i Biljanom Majnik, nakon čega je prikazan još jedan izraelski film, ovaj put komedija Forgiveness (Oprost) iz 2019. godine. Prije prikazivanja filma, Damir Lajoš zahvalio je posjetiteljima svih programa. Budući da je prvi prikazani film bio socijalna drama, posjetiteljima je laknulo što je zadnji bio komedija. Na taj način, veselje proizvedeno Mjesecom židovske kulture nastavilo je biti prisutno, a svi posjetitelji napustili su kino dvoranu dobro raspoloženi.

Mjesec židovske kulture zaključen je nedjeljnom proslavom Sukota s rabinom Lucianom Prelevićem u Dalju. Budući da je ŽO Osijek ušla u novu godinu dijaloksi i aktivno, za očekivati je da će se pozitivna atmosfera programa reflektirati na cijelu godinu. Čini se da predstoji godina puna kulturno-političke suradnje između židovstva i kršćanstva, ali i među samim Židovima.

MJESEC ŽIDOVSKJE KULTURE U OSIJEKU — SUKOT

EUROPSKI DAN ŽIDOVSKJE KULTURE I BAŠTINE — DAN OTVORENIH VRATA 2021. U ZAGREBU

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Izložbom crteža i slika jedinstvene Eve Akerman krajem studenoga otvoren je u zagrebačkoj Galeriji Kranjčar ovogodišnji Europski dan židovske kulture i baštine — Dan otvorenih vrata, manifestacija koja već godinama pokušava građanima Zagreba približiti i predstaviti ono što su Židovi ostavili u nasljeđe. Ali za razliku od prošlih godina kada se predstavljanje kulture i baštine odvijalo u jednom danu, ove godine obilježavanje se protegnulo na čak pet događanja kroz dva tjedna. Time je nastala neka vrsta malog festivala koja je uključila izložbu slika, promocije knjiga i svečani završni koncert. “I prije smo imali Europski dan židovske kulture i baštine, ali ovo je sada dvotjedno događanje i ima sve elemente malog festivala, multimedijalno je koncipirano jer imamo i likovni dio, filmove, projekcije, promocije knjiga — naročito bih istaknula Židovski vodič po Zagrebu — a na kraju imamo i svečani koncert na kojem su na programu naši židovski skladatelji”, rekla je povjesničarka umjetnosti i redateljica Mira Wolf koja već dugi niz godina stoji iza organizacije te manifestacije. “U ovim prilikama i nadaćama nevjerojatno je da smo uspjeli sve to organizirati”, naglasila je.

EVA AKERMAN — ZA OTVARANJE I ZATVARANJE DANA BAŠTINE

Obilježavanje Dana židovske kulture i baštine otvoreno je 24. studenoga “Sjećanjem na Evu Akerman“, otvorenjem izložbe njezinih likovnih radova i projekcijom dokumentarnog filma iza kojeg stoji redateljica i scenaristica Mira Wolf.

“Ovom izložbom meni drage Eve Akerman otvaramo Europski dan židovske kulture i baštine (...) Evin život bio je ispunjen tugom koju ona nikada nije pokazala i bez obzira na težak životni put, ja je se sjećam uvijek nasmijane i dobre volje“, kazao je između ostalog, otvarajući izložbu, u emotivnom govoru predsjednik Ži-

dovske općine Zagreb Ognjen Kraus, te izrazio žaljenje što gospođa Akerman, koja je preminula u lipnju ove godine, nije doživjela otvaranje ove izložbe.

Eva Akerman, dodao je, posljednje je godine svoga života provela u Domu Zaklade Lavoslava Schwarzera i svojom je neiscrpnom energijom i idejama uljepšavala život stanovnika Doma, te bila njegov "ikona i maskota".

O Evi Akerman govore su i vlasnica Galerije Elvira Kranjčar te Mladen Lučić, a u dokumentarnom filmu vidi se da je u njezinu životu uz obitelj i posao posebno mjesto imala umjetnost — prije svega glazba i slikarstvo.

Eva Akerman preživjela je Holokaust. Ona jest, ali nitko od njezine obitelji koja je živjela u Hrvatskoj, nije. Rodila se 1922. u Varaždinu u uglednoj židovskoj obitelji Krajanski. Bila je studentica farmacije kad je osnovana NDH. Na dan kad su Nijemci ušli u Jugoslaviju, 6. travnja 1941. godine, njezin otac počinio je samoubojstvo. U ljeto 1941. ustaše su nju i članove njene uže obitelji deportirali a ona je završila u ustaškoj kaznionici u Gospiću. Bježi u Dalmaciju gdje se i udala, potom nju i supruga šalju u talijanski fašistički logor Kampor na Rabu. Nakon kapitulacije Italije, Eva Akerman pristupila je partizanima a po završetku rata završila je studij farmacije u Zagrebu. Sa suprugom je živjela u Zadru gdje je i dočekala rat 90-ih. Do svoje smrti živjela je u Domu Zaklade Lavoslav Schwarzera, baveći se slikarstvom i glazbom. Eva Akerman dočekala je priznanje od svog rodnog grada koje je dobila 2017. godine kada je proglašena počasnom građankom Varaždina.

"Sjećanje na Evu Akerman" bio je i naziv koncerta kojim je obilježavanje Dana židovske kulture i baštine završeno 8. prosinca. Ponovno u Galeriji Kranjčar, uz moderatora Renea Medvešeka, nastupile su Marija Lešaja (sopran) i

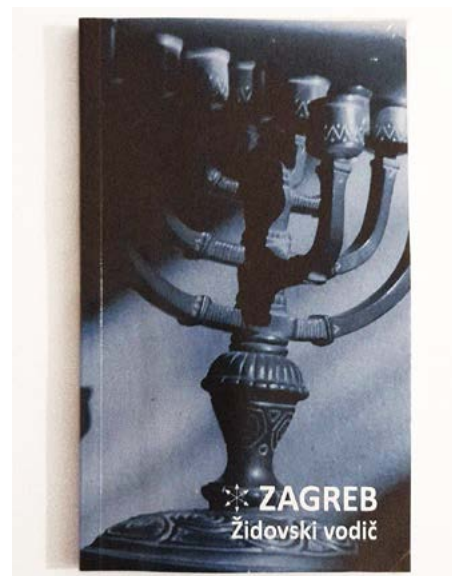
Kosjenka Turkulin (klavir). Na programu koncerta bili su židovski skladatelji Alfi Kabiljo, Bruno Bjelinski i Aron Marko Rothmüller.

A između ta dva događaja, obilježavanje židovske kulture i baštine obuhvatilo je tri promocije: publikaciju Židovskog vodiča po Zagrebu, knjige "Židovi u Hrvatskoj, baza Istraživačkog i dokumentacijskog centra CENDO (korekcije i dopune)" autorice Melite Švob i djela "Studije o arhitekturi sinagoga u Hrvatskoj" autora Zlatka Karača.

ŽIDOVSKI VODIČ PO ZAGREBU

Nakon više odgoda, Židovski vodič po Zagrebu je konačno predstavljen 26. studenoga. Predstavili su ga Ognjen Kraus, urednik i inicijator te publikacije izdane na hrvatskom, engleskom i hebrejskom jeziku, Snješka Knežević koja stoji iza koncepta i tekstova, Srećko Škrinjarić zadužen za oblikovanje i pripremu te predsjednica Turističke zajednice Grada Zagreba Martina Bienenfeld. Nazočnima se obratio i izraelski veleposlanik Ilan Mor koji je također dao svoj doprinos ovom vodiču, korigirajući njegovu verziju na hebrejskom.

"Naš je zadatak bio pokazati sva mjesta gdje se odvija židovski život danas. To znači da su se prvi puta u jednoj publikaciji ujedinile sve institucije koje okupljaju Židove", rekla je Knežević spominjući uz Židovsku općinu Zagreb i Židovsku vjersku zajednicu Bet Israel, Chabad of Croatia — Židovsku zajednicu Menoru, Festival tolerancije iza kojega u velikoj mjeri stoji Branko Lustig i koji je stasao u ŽOZ-u a kasnije se osamostalio, te Centar za promicanje tolerancije i očuvanje sjećanja na Holokaust. "Željeli smo zainteresiranim turistima pokazati kako Židovi žive, da još žive i da ih ima. Ono što smo htjeli da se vidi jest da židovski život postoji, da je on intenzivan, različit, individualiziran, već prema karakteru

institucija u kojima se odvija. Ovo je mala zajednica ali nevjerojatno aktivna", dodala je.

Ognjen Kraus, naglasila je Knežević, želio je pokazati današnji stvarni život, ali uz to i predstaviti sve u vezi s kulturom i nasljeđem židovske zajednice u Zagrebu. "Ljudi uopće ne znaju što je židovska zajednica ostavila ovom gradu, počevši od meteorološkog stupa i muzičkog paviljona na Zrinjevcu", istaknuo je Kraus u uvodnom govoru, dodajući da je oko 280 najznačajnijih zgrada u Zagrebu izgrađeno ili od židovskih arhitekata ili od građevinskih firmi koje su bile u vlasništvu Židova.

Projekt je, budući da je Zagreb u posljednje vrijeme doživio turistički bum i posjećuje ga dosta Izraelaca i Židova iz čitavog svijeta, dobio potporu i Turističke zajednice Grada Zagreba na čelu s Martinom Bienenfeldom.

"Ja bih ovaj vodič preporučila svakom od nas koji u Zagrebu živimo ... Ovo što ovdje unutra piše svatko bi od nas trebao pročitati i znati. Tek tada informacije o gradu koji volimo i u kojem živimo možemo prenositi dalje", rekla je Bienenfeld.

“Napravili smo malu ediciju po 500 na svakom jeziku, ali uvjerena sam da će biti još izdanja”, dodala je. Ovaj vodič bit će prikazan na mnogim adresama i sigurno će biti interesantan i tražen, kazala je Bienenfeld.

Ilan Mor rekao je da je sudjelovao u ‘lekturi’ vodiča na hebrejskom jeziku, odnosno, kako je sam rekao, “proveo dva vikenda ispravljajući hebrejsku verziju”. “Ali bilo mi je drago da to radim jer sam znao da pridonosim nečemu što će služiti mnogim Izraelcima koji će doći ovamo, koji će slijediti židovsku nazočnost u Zagrebu koja je jako proširena i duboko ukorijenjena u povijesti grada”, dodao je.

Ognjen Kraus podsjetio je da je Židovska općina Zagreb osnovana 1806. godine, da je do 1941. židovska zajednica u Zagrebu narasla na oko 12.000 članova što znači da su činili oko 7 posto stanovnika Zagreba, a nakon rata ostalo ih je jedva 3.000 od kojih je oko polovice iselilo u Izrael.

Snješka Knežević rekla je da su “Židovi bili nositelji moderizacije u doba nastanka liberalnog i kapitalističkog društva, oni su nosili moderne ideje i bili su ti koji su gurali lokomotivu napretka. Ali sve to što su dali uništeno je 1941. godine”.

MELITA ŠVOB: “ŽIDOVU U HRVATSKOJ, BAZA PODATAKA CENDA”

“Moja osnovna zadaća i želja bile su da svaka žrtva Holokausta u Hrvatskoj ima svoje ime i prezime, ali da, koliko je to moguće, znamo i gdje je živjela i gdje je stradala”, rekla je Melita Švob na predstavljanju knjige “Židovi u Hrvatskoj, Baza podataka CENDA” 1. prosinca u Galeriji Kranjčar. Radi se o korigiranom i dopunjenom izdanju knjige o stradanju Židova u Holokaustu objavljene 2004. Baza CENDO-a se u međuvremenu dopunjavala i obogaćivala.

Istraživački i dokumentacijski centar CENDO osnovan je u okviru ŽOZ-a a iza

njega stoji upravo Melita Švob. CENDO prikuplja podatke o stradalima i preživjelima u Holokaustu. Baza danas ima 17.893 imena, od toga 12.349 žrtava.

Melita Švob je pojasnila da je obradila svaku od trideset židovskih općina koje su nekada postojale — a za rata ih je uništeno dvadeset. Pisala je o njihovom osnivanju, aktivnostima članova i njihovu životu, o njihovoj gospodarskoj djelatnosti. “Nisam htjela samo prebrojati mrtve, nego da vidimo gdje su ti ljudi živjeli, šta su radili, tko su bili, da im damo ne samo ime nego i lik. Zato sam za svaku židovsku općinu sakupila podatke o nastanku i razvoju”, rekla je. “Potom sam tražila podatke što se dogodilo, gdje su nestali ti ljudi, kamo su odvedeni”. Na kraju knjige izneseni su statistički i grafički prikazi.

Do svih podataka došlo se, rekla je Švob, nakon dvadesetak godina rada na bazi podataka u CENDO-u. Baza je bila na internetskoj stranici i mogla se pretraživati, mogli su se davati podaci, promjene i korekcije. “Petnaest godina nakon izlaska prve knjige, na temelju tisuća primljenih pisama, načinili smo ovu korekciju koja se nalazi na našoj web stranici i koja je tiskana u ovoj knjizi”. Melita Švob je naglasila kako vjeruje da postoji još ljudi koji su stradali a o njima nisu pronađeni nikakvi podaci pa nisu ušli u ovu knjigu.

Uz Melitu Švob knjigu je predstavio i njezin suradnik Tomislav Pejaković iz Ureda za demografiju Grada Zagreba.

STUDIJE O ARHITEKTURI SINAGOGA U HRVATSKOJ

Nadalje, u okviru Dana židovske kulture i baštine 3. prosinca predstavljena je knjiga “Studije o arhitekturi sinagoga u Hrvatskoj” autora Zlatka Karača.

Ova je knjiga rezultat autorova sustavnog istraživanja i predstavljanja sinagoga u Hrvatskoj započetog još 2000. godine

u sklopu izložbe Muzeja za umjetnost i obrt “Historicizam u Hrvatskoj”, rekla je u recenziji knjige Snješka Knežević.

Bio je to prvi sažeti prikaz uopće o koliko zaboravljenoj, toliko i zanemarenoj temi, a ujedno upozorenje na golem gubitak koji je židovskoj baštini nanijela ustaška vlast Nezavisne Države Hrvatske. Zlatko Karač uspio je prezentirati to iznimno spomeničko bogatstvo, iznijeti na vidjelo autore i naručitelje, ukratko: rekreirati dio židovskog života povezanog sa sinagogama, najvažnijim korpusom židovske sakralne baštine. Javnim nastupima, izložbama i objavama autor je pokazao što su Židovi imali, što su izgubili i što se unatoč nemilim vremenima održalo.

Ova knjiga najprije je od interesa za nažalost drastičnu smanjenu, a ipak vitalnu židovsku zajednicu Hrvatske, ali i važan doprinos našoj znanosti o umjetnosti i kulturi. U svemu se može mjeriti sa sličnim prikazima u Europi, istaknula je Knežević

O djelu su uz autora Zlatka Krajača govorili i Snješka Knežević i Zorana Sokol Gojnik.

DVIJE KOPRIVNIČKE IZLOŽBE U ŽIDOVSKOJ OPĆINI ZAGREB

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Galerija “Milan i Ivo Steiner” ugostila je dvije izložbe koje su stigle iz Koprivnice: “Židovi u Koprivnici” i “Arhitekt Slavko Löwy i Koprivnica/Donacija Maje Levan Löwy”. Radi se o predstavljanju lokalne kulture sjećanja koju je Koprivnica s ponosom donijela u Zagreb u cilju nastavka produbljanja dijaloga i suradnje kakvu taj grad, Muzej Grada Koprivnice i Židovska općina Koprivnica njeguju prema hrvatskoj metropoli već mnogo godina, stoji u najavi izložbi o kojima su na otvaranju 23. studenoga govorili predsjednica Savjeta Galerije Ariana Kralj, predsjednica Židovske općine Koprivnica Sanja Švarc Janjanin, autor projekta Dražen Ernečić i predsjednik koordinacije Židovskih općina u RH i predsjednik ŽOZ-a Ognjen Kraus.

Ariana Kralj istaknula je da je izložba “Židovi u Koprivnici”, koja pokriva razdoblje od 1850. do početka Drugog svjetskog rata, koncipirana tako da se vidi sjaj židovskog doprinosa, ne samo gradu Koprivnici, nego i čitavoj Hrvatskoj, kao i nagli prekid. “Suprotstavljanjem ta dva različita pola može se sagledati šta su Židovi značili ne samo za svoju sredinu već i za dobrobit Hrvatske. Brutalni prekid njihovih života bio je i prekid prosperiteta Hrvatske”, rekla je.

Sanja Švarc Janjanin kazala je da se Koprivnica ponosi znatnim brojem svo-

jih građana židovskog podrijetla koji su obilježili život u gradu, a jedan od njih bio je i Slavko Löwy. “Veseli me što se nakon Koprivnice, izložbom koja je pred nama, predstavlja dio njegovog blistavog rada i profesionalnog puta, upravo u Zagrebu, gradu njegovog najvažnijeg profesionalnog stvaranja, gradu njegove obitelji”, dodala je. Govorila je o Slavku Löwyju kao osobi koja je upisana u najznačajnije stranice hrvatske arhitekture čime prelazi židovske okvire. Istaknula je i da je Löwy, osim što je bio arhitekt, bio kozmopolitski obrazovani intelektualac i erudit, glazbenik, novinar i tenisač. On je bio, kako je naglasila Ariana Kralj, važan za Hrvatsku u europskim koordinatama.

Slavko Löwy (Koprivnica, 7. kolovoza 1904.-Zagreb, 1. travnja 1996.) znamenito je ime hrvatske moderne a poznat je kao autor prvog zagrebačkog nebodera, poznate Kuće Radovan na uglu Masarykove i Gundulićeve iz 1933. O njemu je govorio i Dražen Ernečić koji je rekao da izložba o Slavku Löwyju primarno dokumentira njegove projekte u rodnoj Koprivnici, među ostalim preuređenje sinagoge 1930. i spomeničku baštinu na Židovskom groblju 1934. godine.

Što se tiče muzejske izložbe “Židovi u Koprivnici”, ona predstavlja i valorizira značaj židovske zajednice u sveukupnom razvoju srednjoeuropske Koprivnice od 18. stoljeća do danas, rekao je Ernečić. Istaknuo je da je Koprivnica bila grad ishodišta logorskog Holokausta jer je u tom gradu 15. travnja 1941. osnovana Danica, prvi koncentracijski

SLAVKO LÖWY

logor u NDH. Na izložbi su prezentirana imena 356 Židova koji su odvedeni u Danicu u koprivničkoj Kristalnoj noći a potom u ustaško-nacističke logore od Jasenovca do Auschwitza. Predstavljani su i Pravednici među narodima, Anka Crndić i Boris i Žarko Dolinar.

Ognjen Kraus također je istaknuo da je Koprivnica nažalost bila prvi grad u Hrvatskoj u kojem je otvoren jedan ustaški logor, samo pet dana nakon proglašenja NDH. Devedeset i pet posto židovskog stanovništva u Koprivnici je nestalo u Drugom svjetskom ratu, naglasio je, ali i dodao kako mu se generalno čini da su srednjoeuropski građanski ‘štih’ svim gradovima po Hrvatskoj u kojima su postojale židovske zajednice dali upravo Židovi.

ZNANSTVENI KOLOKVIJ O PODRAVSKIM ŽIDOVIMA

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

RAZGLIEDNICA S PRIKAZOM IZVORNOG IZGLEDA IZRAELITIČKE BOGOMOLJE U SVILARSKOJ ULICI

Povodom Dana grada Koprivnice, u subotu 6. studenoga, u organizaciji Povijesnog društva Koprivnice i Muzeja grada Koprivnice, održan je znanstveni kolokvij pod nazivom “Židovi u Podravini”. Dugo je tinjala ideja o ovakvome skupu gdje bi se ukazalo na vrijednost doprinosa židovskih sugrađana u razvoju naselja i gospodarstvu Podravine. Nakon nekoliko odgoda uzrokovanih koronom, znanstveni kolokvij se ipak održao. Čast da izloži uvodno predavanje pripala je mladom Niki Marasu koji je diplomirao na temi o

obitelji Eruszt. Tjekom srednjeg vijeka zagospodarili su s više posjeda u Podravini, Međimurju i Mađarskoj te se uspeli do najviših položaja u državi. Njihov grb i danas krasi zid Starog grada Đurđevca, a čini se da su kula i dvije zvijezde poslužile kao osnova grba Zrinskih i nekih gradova. Kratko predavanje o Židovima u Podravini od 17. stoljeća do 1848. godine održao je dr. sc. Hrvoje Petrić, posebno spominjajući Botovo i Drnje te Legrad gdje su se nalazile židovaroši, kako ih i danas mještani nazivaju. O kasnijim doseljavanjima Židova u Podravinu govorila je dr. sc. Ljiljana Dobrovšak iz Zagreba koje je uspoređivala popise stanovništva i tolerancijske takse. Židove nalazimo i u prvom popisu iz 1857. godine. O istraživanju i katalogizaciji Židovskog groblja u Koprivnici govorila je muzeologinja Draženka Jalšić Ernečić. Sudionici su sa zanimanjem pratili i predavanje prof. Lidije Vranar koja je govorila o Židovima u društvenom životu Koprivnice. Osvrnula se na židovske gradonačelnike Koprivnice, društva i rganizacije, gospodarske objekte u vlasništvu Židova.

U pauzi izlaganja, sudionici kolokvija posjetili su sinagogu i izložbu u sinagogi. Uz ogradu je položen vijenac i zapaljena svijeća za sve nestale sugrađane tijekom Holokausta. O samoj sinagogi u Koprivnici, kao i onima u Legradu, Đurđevcu i Ludbregu, govorio je dr. sc. Zlatko Karač s Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu.

Planove za sinagogu nakon rata i njeno (neprimjereno) korištenje u gospodarske svrhe spominjao je dr. sc. Željko Krušeljsa Sveučilišta Sjever. Kraj kolokvija pripao je prof. Milivoju Dretaru koji je prikazao Izraelitičku bogoštovnu občinu Ludbreg, od njenog početka u 19. stoljeću do Holokausta 1940-ih. Iz Ludbrega podrijetlo vuku pisac Eduard Breier, modna stilistica Žuži Jelinek, njemačka spisateljica Adriana Altaras i bivši tenisač Saša Hiršzon. S izlaganjem “O ljudima i kućama” znanstveni kolokvij zaključila je muzeologinja Maša Zamljačanec, osvrnuvši se na današnje stanje židovskih objekata u Koprivnici. Dio se koristi i danas poput Pivnice Kraluš, nekadašnjeg doma obitelji Steiner, a dio propada uslijed nedostupnosti vlasnika. Sudionici kolokvija razgledali su izložbu u Galeriji te uživali u ukusnim kolačima spremljenim prema starim receptima nekadašnjeg koprivničkog hotela “K caru austrijanskome” kojeg je vodila obitelj Švarc. Bio je to poklon Sanje Švarc Janjanin, predsjednice Židovske općine Koprivnica, koja se također željela uključiti u kolokvij, ali su je spriječile obiteljske obaveze. Povijesno društvo Koprivnica ovom je prigodom dalo tiskati staru koprivničku razglednicu s prikazom izvornog izgleda izraelitičke bogomolje u Svilarzkoj ulici. Izvornik se čuva u Muzeju, pa je i ova ograničena naklada poslužila kao lijepi suvenir sudionicima kolokvija i kolekcionara.

“NEPOZNATI OSKAR HERMAN” U GALERIJ KLOVIĆEVI DVORI

PIŠE: F. B.

U Galeriji Klovićevi dvori u listopadu je otvorena izložba “Nepoznati Oskar Herman”, na kojoj su predstavljena i nova otkrića iz opsežne, najveće zbirke djela tog istaknutog slikara. Izložba je rezultat višegodišnjega temeljitog bavljenja Zbirkom i kontekstom njezina nastanka kustosice Jasmine Bovoljak, muzejske savjetnice Galerije Klovićevi dvori, u suradnji sa Zdenkom Rusom.

Opus Oskara Hermana u početku je bio definiran “Münchenskim krugom”, u kojem su uz njega bili i Miroslav Kraljević, Josip Račić te Vladimir Becić, no Herman, “usamljenik polaganoga hoda”, kako ga je nazvao jedan münchenki kritičar, nakon te epizode nastavlja biti protagonistom hrvatskog likovnog moderniteta tijekom gotovo cijelog 20. stoljeća.

Kako je istaknuto u katalogu izložbe, “Herman će ostati ključnom odrednicom stilskog kontinuiteta u mnoštvu ‘izama’ što smjenjuju se u umjetnosti 20. stoljeća, njegova je umjetnička osobnost samozatajna, a poetika teško dosegljiva”.

“Biografija je bremenita s popudbinom slikara uglednog građanskog porijekla, potomka građanske elite s kraja 19. i početka 20. stoljeća, a zatim progonjenog nositelja žute zvijezde, dvije godine zatočenog u fašističkom logoru, odbjeglog u partizane pa dugogodišnjeg predanog kustosa Moderne galerije u Zagrebu i slikara sugrađanina s atelijerom u Martićevoj ulici”, dodaje se.

Iz Klovićevih dvora kažu kako je ova izložba bila dobra prilika za upoznavanje s opusom tog klasika, koji je unatoč dinamici stilskih mijena ostao uvijek na svome uhodanom putu zadržavajući gledatelje sublimiranom magičnošću kolorita, poetikom slikarske poruke posredovane kroz redukciju svega ilustrativnog, i onog što ne pripada slici kao mediju.

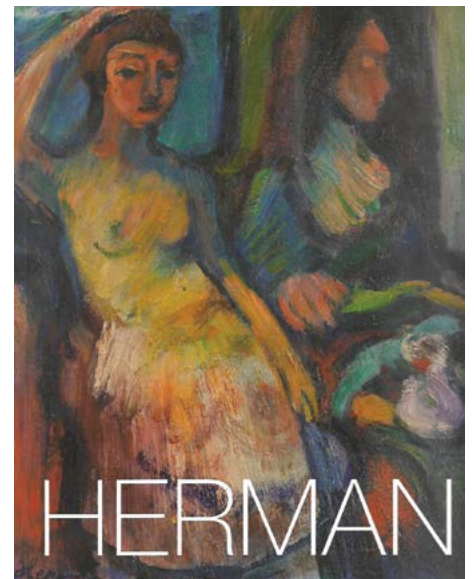
“Hermanova je umjetnost jedinstvena, gotovo neprohodna i baš zato potiče na kontinuirane pokušaje novih tumačenja nudeći iznova uvijek svježije i zanimljive interpretativne mogućnosti a gledatelju nove poglede i istinsko uživanje u vrhunskim dosezima hrvatskog slikarstva 20. stoljeća”, ističu.

Oskar Herman rođen je 17. ožujka 1886. u Zagrebu u židovskoj obitelji. Njegov otac je bio trgovac i sakupljač narodnih rukotvorina. Herman se školovao u Münchenu gdje je najprije privatno učio crtanje u atelieru Antona Ažbée 1904. godine, a zatim upisao Akademiju likovnih umjetnosti, u slikarskoj klasi Huga Habermanna. Još za vrijeme studija, prvi je puta izlagao u Zagrebu 1908. Nakon Prvog svjetskoga rata ponovno odlazi u München gdje je, uz kraće boravke u Parizu i Berlinu, živio sve do početka uspona nacizma 1933. godine, kada se vraća u Zagreb i priređuje samostalnu izložbu u Umjetničkom pavljonu. Herman je nakon uspostave tzv. NDH pobjegao u Ljubljanu odakle ga Talijani odvođe u logor Ferramonti-Tarsia, na jugu Italije, u kojem je proveo gotovo dvije godine i gdje je stvarao crteže i akvarele.

Nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. priključio se dalmatinskom zbjegu u mje-

stu St. Maria di Bagni a u ožujku 1944. partizanskoj umjetničkoj koloniji u Cozzanu. Nakon kraja Drugog svjetskog rata, vratio se u Zagreb i zaposlio kao kustos u Modernoj galeriji, gdje je ostao sve do umirovljenja 1954. godine. Njegov rodni grad, u kojem je imao i svoj atelje, organizirao je Hermanu dvije retrospektivne izložbe - 1954. u Muzeju za umjetnost i obrt, a 1971. u Umjetničkom paviljonu. Herman je prema mišljenju likovnih kritičara bio samozatajan umjetnik izvan svih klanova, tako da je vrlo kasno prihvaćen i shvaćen, a on je samotnjački krenuo novim umjetničkim stazama moderne. Za svoj je rad nagrađen Nagradom grada Zagreba i Ordenom zasluga za narod, a 1966. nagrađen je za životno djelo nagradom Vladimir Nazor.

Oskar Herman preminuo je 18. siječnja 1974. godine u Zagrebu.

IZLOŽBA “ŽIVA KRAUS — U SVIJETU UMJETNOSTI” U ZAGREBAČKOM MUZEJU SUVREMENE UMJETNOSTI

PIŠE: F. B.

Zanimljiv životni put slikarice i galeristice Žive Kraus predstavljen je građanima Zagreba u Muzeju suvremene umjetnosti izložbom jednostavnog naziva “Živa Kraus — U svijetu umjetnosti”.

Izložbu je otvorila ministrica kulture i medija RH dr.sc. Nina Obuljen Koržinek koja je tom prigodom kazala da je Živa Kraus posjeduje jedinstvenu osobnost galeristice i umjetnice koja svojim više desetljeća dugim djelovanjem povezuje zemlje, umjetnike i umjetničke svjetove. Živa Kraus je, dodala je, stvarala izložbe i otvarala puteve umjetnosti i predstavlja umjetničke opuse koji bi inače možda ostali neprepoznati.

Već sama činjenica da galerija Žive Kraus aktivno djeluje već 40 godina na zahtjevnoj venecijanskoj kulturnoj sceni,

na kojoj nije lako opstati, dokazuje njezinu vrijednost, ugled i opstojnost, kao i visoke galerističke standarde i kvalitetne programe. “U njezin ugled i stručnost, uvjerali smo se svakim novim izdanjem Venecijanskog bijenala, u kojem je svesrdno pomagala svakom hrvatskom umjetniku, podsjetila je ministrica te joj posebno zahvalila “na životu koji je u potpunosti posvetila umjetnosti i dubokom tragu koji taj život ostavio u svijetu umjetnosti”. Na izložbi u Muzeju suvremene umjetnosti, čija je kustosica ravnateljica MSU-a Snježana Pintarić, predstavljeno je umjetničko stvaralaštvo Žive Kraus, dva deset i devet slika, ali i njezin galeristički i kustoski rad kojim je u Hrvatskoj i Italiji ostavila značajan trag na kulturnoj sceni.

Za postav izložbe bili su zaduženi talijanski dizajneri Simone Serlenga i Elena Veronese a koncipiran je u četiri cjeline — umjetnički radovi slikarice Žive Kraus, fotografije drugih autora, djela istaknutih hrvatskih umjetnika poput Knifera, Sedera, Tartaglie, Trbuljaka, Nives Kavurić-Kurtović i Marije Ujević-Galetović, koje je kao galeristica izlagala i promovirala, te plakati i katalogi izložbi koje je realizirala.

Na izložbi su predstavljeni radovi nakon njezina odlaska iz Zagreba, uz jednu iznimku — ranog autoportreta nastalog 1966. godine dok je Živa Kraus bila studentica na zagrebačkoj Akademiji likovnih umjetnosti. Ostali izloženi radovi

nastali su od početka 70-ih pa sve do 2007. godine, uglavnom u tehnici pastela na papiru uz nekoliko crteža ugljenom. Slikarski opus Žive Kraus, pokazuje to izbor radova u MSU, sastoji se uglavnom od apstraktnih kompozicija i naglašenih boja s asocijacijama na krajolik, mitsko i erotsko.

Živa Kraus rođena je u Zagrebu u obitelji Ive Krausa i Herme Delpin, kao sestra blizanka dr. Ognjen Krausa. Studirala je slikarstvo na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu gdje je organizirala i svoju prvu samostalnu izložbu. U Hrvatskoj je vodila likovni program Galerije “Sebastijan”, a krajem 1971. godine preselila se u Veneciju gdje je upoznala Peggy Guggenheim te postala njezina suradnica u vođenju Zbirke Peggy Guggenheim, jednog od najvažnijih talijanskih muzeja suvremene umjetnosti 20. stoljeća. Nakon toga otvara svoju galeriju koja se od 2003. godine nalazi u venecijskom getu. U svojoj kulturnoj venecijanskoj galeriji Živa Kraus obilježava i Dan sjećanja na Shoah, čemu je posvećen jedan dio izložbe u MSU-u. Galeriji Žive Kraus u Veneciji bila je posvećena prošle godine izložba u Fondaciji Levi na Canalu Grande, “Memory for the Future — 40 anni di Ikona Gallery a Venezia”, čime je Živa Kraus dobila i veliko priznanje od grada u kojem već tolike godine živi i djeluje.

TAMARA UKRAINČIK DOBITNICA NAGRADE ARS SUMMA UNIVERSITAS

PIŠE: M. U.

Najviše sveučilišno priznanje u području umjetnosti, nagrada Ars summa Universitatis u području likovnih umjetnosti uručena je 3. studenoga 2021. povodom obilježavanja Dana Sveučilišta u Zagrebu, u Hrvatskom narodnom kazalištu članici Židovske općine Zagreb mr. art. Tamari Ukrainčik, redovitoj profesorici na Odsjeku za konzerviranje i restauriranje umjetnina Akademije likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu. Ovo najviše sveučilišno priznanje u području umjetnosti, dodjeljuje se zaposlenicima u umjetničko-nastavnim zvanjima za umjetničko-nastavne rezultate u promicanju umjetničkih disciplina i struke, nacionalne kulture i umjetnosti, te prijenos znanja, posebice u odgoju mladih umjetnika i stručnjaka u umjetničkom području Sveučilišta u Zagrebu.

Nakon izlaganja rektora prof. dr. sc. Damira Borasa, uslijedili su govori visokih uzvanika. Uz predsjednika Republike Hrvatske Zorana Milanovića, uzvanicima i gostima su se obratili izaslanik predsjednika Hrvatskoga sabora akademik Željko Reiner, izaslanik predsjednika Vlade i ministar znanosti i obrazovanja prof. dr. sc. Radovan Fuchs, te drugi visoki gosti.

Rektor je na sjednici dodijelio 23 počasna zvanja i titule professor emeritus umirovljenim profesorima Sveučilišta u Zagrebu, nagrade "Fran Bošnjaković"

(područje tehničkih znanosti), "Andrija Mohorovičić" (područje prirodnih znanosti), "Andrija Štampar" (područje biomedicinskih znanosti) i Ars summa Universitatis (umjetničko područje) za akademsku godinu 2020/2021. te zlatnu počasnu medalju Sveučilišta u Zagrebu. U umjetničkom dijelu programa sudjelovali su glumac Joško Ševo i Komorni zbor Muzičke akademije, a svečanost je završila intoniranjem akademske himne Gaudeamus igitur.

Tamara je rođena je u 1964. u Zagrebu, gdje je 1988. diplomirala slikarstvo u klasi prof. Đure Sedera na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Godine 1999. završila je specijalistički poslijediplomski studij konzerviranja i restauriranja umjetnina na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje u Ljubljani, pod mentorstvom prof. Franca Kokalja. Od 1988. neprekidno se bavi restauriranjem i sudjeluje u projektima i programima u gotovo svim eminentnim ustanovama vezanim za to područje djelovanja u Hrvatskoj.

Prema Pravilniku Ministarstvo kulture i medija RH od 2016. je konzervator-restaurator savjetnik za štafelajne slike i polikromiranu drvenu skulpturu. Voditeljica je niza ugovorenih programa/projekata preko Ministarstva kulture i medija i Ministarstva znanosti i obrazovanja RH. Sudjelovala je na više od tridesetak umjetničkih i stručnih konferencija i simpozija s područja konzerviranja-restauriranja umjetnina, organizirala javna predavanja i stručne radionice, te izlagala u zemlji i inozemstvu. Autorica je više

stručnih tekstova u zbornicima, časopisima i publikacijama, te dviju službenih skripti za nastavu iz kolegija vezanih za konzerviranje i restauriranje štafelajnih slika, a nalaze se na mrežnim stranicama ALU. Glavna je urednica likovne monografije objavljene povodom 20. godina osnutka Odsjeka.

Izlagala je na samostalnim likovnim izložbama, a i sudionica je više skupnih i žiriranih izložbi. Od 2013. članica je Savjeta Galerije Ivo i Milan Steiner Židovske općine Zagreb. S radom na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu započinje 1999. kao asistentica, tada prva nastavnica iz kolegija konzerviranja i restauriranja umjetnina na novo-osnovanom Odsjeku, gdje je sada redovita profesorica. Mnoga su zaštićena kulturna dobra od nacionalne važnosti za Republiku Hrvatsku, na kojima su studenti radili pod njenim voditeljstvom, restaurirana a do danas je pod njenim mentorstvom diplomiralo 27 studentica i studenata Odsjeka.

RIJETKE I POTRESNE FOTOGRAFIJE U KNJIZI “HITLEROVI LOGORI SMRTI U OKUPIRANOJ POLJSKOJ”

PIŠE: NATAŠA BARAC

Često možemo čuti izreku kao “fotografija govori više od tisuću riječi” i s time se sigurno možemo složiti. Postoje međutim i fotografije koje će nas ostaviti bez riječi, bez ijedne jedine riječi. Rijetke fotografije koje su Nijemci (ali i neki drugi) pedantno i temeljito snimali kako bi dokumentirali uništavanje jednog naroda i svih onih koji nisu bili podobni za buduću arijevsku čistu državu okupljene su u knjizi britanskog povjesničara Iana Baxtera “Slike rata — Hitlerovi logori smrti u okupiranoj Poljskoj”. Ovu knjigu koja će nas još jednom podsjetiti na sva barbarstva i okrutnosti Drugog svjetskog rata objavila je izdavačka kuća Naklada Ljevak, a prevoditelj knjige je Igor Buljan. Neke od fotografija koje su objavljene u ovoj knjizi tek su nedavno otkrivene i obrađene i radi se o nevjerojatnim povijesnim dokumentima iz Drugog svjetskog rata.

U ovoj potresnoj knjizi s malo riječi, jer fotografije su u ovom slučaju i više nego dovoljne da bi opisale ono što se događalo, Baxter je prikupio i odabrao 250 rijetkih fotografija iz ratnih arhiva. Uz fotografije očajnih ljudi - Židova ali i ruskih vojnih zarobljenika koje prikazuju njihova stradanja i patnje - u knjizi se nalaze i fotografije koje prikazuju sasvim drugačiji paralelni život nacista: njemačke časnike i vojnike koji se

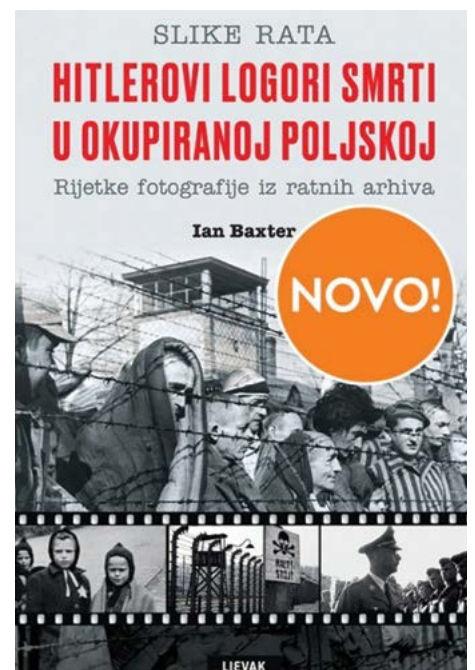
opuštaju i vesele uz piće i pjesmu, igraju šah ili jašu na konjima uz svoje vjerne pse koji ih prate.

Knjiga je podijeljena u nekoliko poglavlja: Uvod u konačno rješenje, Logori operacije Reinhard, Posljednje godine i Glavni poljski logori smrti. Autor uz fotografije donosi i kraće tekstualne prikaze djelovanja najvećih nacističkih logora na području okupiranje Poljske, Auschwitz, Chelmno, Majdanek, Belzec, Sobibor i Treblinka. Fotografije prikazuju i kako su se gradili ovi logori u kojima su živote izgubili toliki ljudi, a prikazuju i čime su sve dovinuli nacisti ne bi li lakše provodili svoj posao. Do kuda su sve nacisti bili spremni ići možda najbolje pokazuje fotografija “Postaje Treblinka” — lažne željezničke postaje, čiju je izgradnju naredio zapovjednik logora Treblinka Franz Stangl koji je na taj način želio novopridošle logoraše uvjeriti da su stigli na pravu postaju u tranzitnom logoru i izbjeći paniku koja je često nastajala kada su ljudi shvatili da su dovedeni u logor smrti. Lažna željeznička postaja imala je lažna vrata i prozore, lažnu čekaonicu, ured za informacije i brzojave, upravitelja postaje, nužnike te drveće i cvjetne gredice. Na lažnoj postaji bio je “naslikan i sat s brojevima i kazaljka koje se nikada nisu pomicala, izgrađen je šalter za karte, a razni vozni redovi i strelice koje ukazuju na veze vlakova bili su naslikani na zidovima”.

Neke od fotografija u Baxterovoj knjizi vrlo su potresne i jezive, ali i danas još

uvijek treba podsjećati na ono što se dogodilo tijekom Drugog svjetskog rata kako se takve nečovječnosti više nikada ne bi ponovile. A to je bilo ono što je autor i želio postići ovom knjigom koja dokumentira podizanje šest logora u okupiranoj Poljskoj u kojima je između 1941. i 1945. ubijeno tri i pol milijuna Židova i nepoznat broj drugih nearijskih naroda, uključujući sovjetske ratne zarobljenike i Rome.

Ian Baxter vojni je povjesničar specijaliziran za njemačku vojnu povijest 20. stoljeća. Napisao je više od pedeset knjiga, više od stotinu članaka na temu Drugog svjetskog rata te držao predavanja širom Ujedinjenog Kraljevstva i Republike Irske.

“ZAKAZANO” INTRIGANTNI PRVIJENAC KATHARINE VOLCKMER

PIŠE: NATAŠA BARAC

Na prvi pogled, ili ako ga površno čitamo, roman “Zakazano” njemačke autorice Katharine Volckmer duhoviti je roman pun erotskog naboja, pisan zahtjevnim stilom u formi monologa glavne junakinje. Ali ispod te površine krije se eksplozivna, bespoštedna priča autorice čiju hrabrost pisanja neki književni kritičari opisuju kao “ruski rulet”. I stvarno, nesumnjivo je potrebna velika hrabrost da se u prvijencu odlučite pisati na ovakav način o temama koje nisu lake ni jednostavne. Sve je to još teže ako ste porijeklom Njemica, kao što su to i autorica i glavna junakinja ove knjige.

Katharine Volckmer je, međutim, pokazala upravo takvu hrabrost i napisala roman “Zakazano (iliti priča o židovskoj kiti)” u kojoj glavna junakinja, mlada Njemica, priča svoj život doktoru Seligmamu, Židovu. Knjigu je nedavno objavila izdavačka kuća Fraktura, u prijevodu (s engleskog jezika) Ive Karabaić. Glavnu junakinju upoznajemo u trenutku kada se ona nalazi u ordinaciji doktora Seligmama i dok ona leži na stolu za pregled, počinje mu pričati svoju priču, vrlo osobnu, vrlo intimnu. Upoznat ćemo sve njezine krivnje, žudnje, strasti, ljubavi, patnje... cijenu koja je morala platiti za svoju slobodu i za svoj način života. Tek na zadnjim

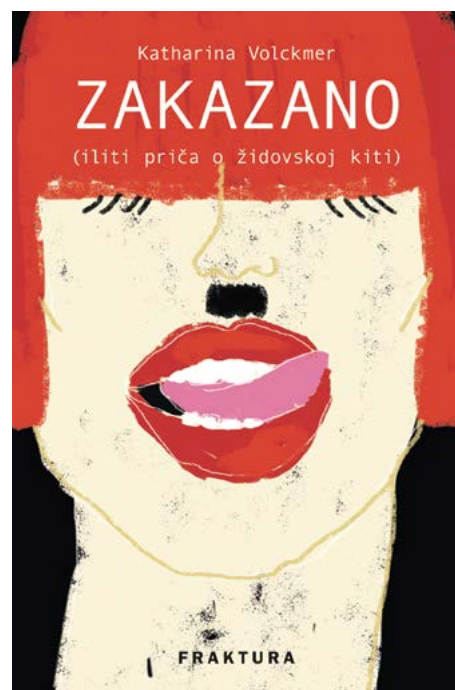
stranicama knjige otkrit ćemo i zašto je glavna junakinja ustvari došla u liječničku ordinaciju i na koji način joj židovski doktor može pomoći.

Iza monologa o seksu, ljubavi, obiteljskim odnosima krije se međutim i povijest 20. stoljeća, posebno teški odnosi Nijemaca i Židovi (simbolično prikazani kroz odnos pripovjedaateljice i doktora, ali i njezinih skrivenih maštanja). Sama autorica u jednom je razgovoru kazala kako se u njezinom romanu ustvari radi o pitanju identiteta, a dok sama priroda zakazanog liječničkog pregleda postaje jasnija, sarkazam i gorčina pripovjedaateljice mijenjaju se i otkrivaju njezinu duboku nesigurnost.

Katharine Volckmer rođena je 1987. godine u Njemačkoj a s 18 godina je otišla studirati jezike u London, gdje i danas živi i radi za jednu književnu agenciju. Zanimljivo je da je ovaj roman bio objavljen u velikom broju zemalja prije nego što je objavljen u Njemačkoj. Svoj je prvijenac Katharine Volckmer napisala na engleskom jeziku, a njemački izdavači smatrali su da je “Zakazano” previše radikalno i vulgarno djelo i bojali su se skandala. Jedan od razloga zbog kojeg je pisala na engleskom, bio je i taj što “ne bi mogla kritizirati svoju zemlju na materinjem jeziku”. Kako ističe Volckmer, Nijemci ni danas ne vole kada se spominje Holokaust i iako smatraju da su se uspješno suočili sa svojom prošlošću, to nije uvijek tako i pitanje Drugog svjetskog rata i da-

lje proganja današnju Njemačku. Zbog opisanih maštarija glavne junakinje, koja ima seksualne fantazije koje uključuju Hitlera, autorica je strahovala od reakcije židovskih čitatelja na njezin roman, ali u razgovoru za britanske novine kazala je da su povratne reakcije za sada bile pozitivne.

Roman Katharine Volckmer možda se neće svima svidjeti ali radi se zasigurno o jednoj od najintimantnijih knjiga koje su se u posljednje vrijeme pojavile. Publika i književni kritičari imaju samo riječi hvale za ovaj roman koji je dosada već preveden na dvanaest jezika, uključujući — i njemački, materinji jezik autorice.

ZLOČINI I KAZNE, PRAVO I PRAVDA NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Napori da se oni koji su naređivali i izvršavali zločine počinjene tijekom Holokausta izvedu pred lice pravde i da odgovaraju za ono što su učinili traju već više od 70 godina — ti su napori započeli odmah nakon kraja Drugog svjetskog rata i traju sve do danas. U tom razdoblju svijet je prošao razdoblje brzih društvenih i političkih previranja u poslijeratnoj Europi. Nakon Drugog svjetskog rata Europa je bila razorena, milijuni ljudi raseljeni, svijet je bio suočen s do tada neviđenim problemima na svim razinama. Gospodarstva velikih sila, ali i manjih država, bila su uništena zbog dugogodišnjeg ratovanja, brojni gradovi su bili razrušeni. A onda su se pojavila i pitanja prava i pravde: Kako bi čovječanstvo trebalo odgovoriti na genocid? Na koji se način može odrediti krivnja? Koju vrstu dokaza mogu koristiti tužitelji protiv optuženika? Koja bi kazna bila odgovarajuća za tako nezamislivu okrutnost? Je li pravda uopće moguća i mogu li žrtve dobiti zadovoljštinu?

Nema lakog i jednostavnog odgovora na ova pitanja. Ono što je vjerojatno točno i što danas s povijesnim odmakom i protokom vremena možemo zaključiti je to da su suđenja nacističkim ratnim

zločincima pomogla u tome da dobijemo neka saznanja o tome što je počinjeno tijekom Holokausta. Zahvaljujući suđenjima danas postoje velike količine dokaza, dokumenata i svjedočanstva koja bi trebala spriječiti negiranje Holokausta (iako naravno i danas ima onih koji tvrde da je sve to izmišljeno i da se nije dogodilo).

Nakon pobjede nad nacističkom Njemačkom, Saveznici su ustanovili Međunarodni vojni sud, pravosudno tijelo koje je predstavljalo međunarodnu zajednicu. Taj je sud bio sastavljen od sudaca iz pobjedničkih zemalja — SAD-a, SSSR-a, Francuske i Velike Britanije. Od listopada 1945. do listopada 1946. go-

dine ovaj je sud vodio postupak protiv 22 “velikih” njemačkih ratnih zločinaca (“velikih” prema funkcijama koje su obnašali u Trećem Reichu). Suđenje se odvijalo u njemačkome gradu Nürnbergu a optuženici su bili optuženi za tri vrste zločina: zločine protiv mira, ratne zločine i zločine protiv čovječnosti. Ideja o provođenju ovog suđenja, i kasnijih suđenja nacističkim zločincima, bila je ne samo da se provede neka vrsta osvete već i da to bude platforma za moralni preodgoj njemačkog društva. Ovaj sud bio je također i osnova za kasnije done-sene međunarodne zakone koji su trebali spriječiti buduće oružane sukobe.

Pobjedničke sile održavale su i posebna suđenja u zonama u svojoj nadležnosti u okupiranoj Njemačkoj. Na tim se suđenjima sudilo “manjim ili nižim” ratnim zločincima. Bio je to težak zadatak, jer nije bilo lako ocijeniti do koje su mjere neki Nijemci bili uključeni i pomaganju nacistima da provedu svoju misiju. Ta suđenja nisu bila u tolikoj mjeri medijski eksponirana a na njima je suđeno tisućama onih koje se sumnjičilo za ratne zločine. Bili su to navodni ratni zločinci, njemački časnici, čuvari u koncentracijskim logorima ali i njemački civili kao i drugi državljani drugih zemalja koji su surađivali s Trećim Reichom.

Nakon podjele Njemačke 1949. godine i Zapadna Njemačka i Istočna Njemačka osnovali su nacionalne sudove na kojima se sudilo osumnjičenim ratnim zločincima. Jedno od najvećih bilo je tzv. Suđenje za Auschwitz koje se odvijalo u Frankfurtu između 1963. i 1965. godine. Bilo je to jedno od najvećih suđenja u Zapadnoj Njemačkoj.

Tisuće ratnih zločinaca bilo je izvedeno pred lice pravde i u drugim okupiranim europskim zemljama. Nacionalni sudovi često su međutim izbjegavali procesuiranje zločina koji bi mogli izazvati kolektivnu nacionalnu krivnju, što nisu željeli postići.

Suđenje Adolfu Eichmannu u Jeruzalemu, više od 15 godina nakon kraja rata, izazvalo je veliku pozornost svijeta. Televizijski prijenos “židovskog Nürnberga” pratili su milijuni ljudi a svjedočenja očevidaca dovela su šokantnu realnost Holokausta u domove ljudi diljem svijeta. Ne treba zaboraviti da su i neki Židovi bili optuženi za suradnju s nacistima, uključujući i logoraše u koncentracijskim logorima, židovske policajce i članove židovskih vijeća “Judenrata”. Ovi su slučajevi bili posebno teški a sudske presude često su uzimale u obzir posebne okolnosti svakog od tih slučajeva.

Danas, 76 godina nakon kraja Drugog svjetskog rata, sve se više raspravlja o tome je li moralno suditi zločincima koji su danas u poznoj životnoj dobi. Ima li smisla nakon toliko godina progoniti 90-ogodišnjaka zbog onoga što je učinio prije 70 godina? To je pitanje na koje svatko od nas treba pronaći odgovor, ako na to gledamo s moralne strane. Pravosuđe je svoj odgovor pronašlo: u ratnim zločinima nema zastare. A kao što ratni zločini ne zastarjevaju, tako ne zastarjevaju ni oni koji su ih počinili — ratni zločinci.

Svi oni koji su nekoga izgubili ili koji su prošli nezamislive patnje predobro znaju

da nema kazne koja može vratiti žrtve ili vratiti njihovo zdravlje i njihov normalan život. Ali to nije ni svrha kazne. Zločinci jednostavno moraju odgovarati za ono što čine, moraju preuzeti odgovornost za svoja djela. Svi mi svakoga dana preuzimamo odgovornost za ono što radimo. To je način na koji svijet funkcionira, to je ono čemu učimo ili pokušavamo učiti našu djecu. Donesene presude nacističkim zločincima ujedno su i upozorenje mogućim budućim ratnim zločincima. U nekom idealnom svijetu neće biti ratnih zločina i žrtava. A pravda i pravo bit će ista kategorija.

PROCES STOLJEĆA

— 75 GODINA OD SVRŠETKA SUĐENJA NACISTIČKIM ZLOČINCIMA U NÜRNBERGU

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

Od 19. studenog 1945. do 15. listopada 1946. godine, trajalo je suđenje nacističkim zločincima pred Međunarodnim vojnim sudom, kako se službeno nazivao Nürnberški tribunal na kojem je trinaest osoba bilo osuđeno na smrt (Alfred Jodl, Ernst Kaltenbrunner, Wilhelm Keitel, Hans Frank, Wilhelm Frick, Joachim von Ribbentrop, Alfred Rosenberg, Fritz Sauckel, Arthur Seyss-Inquart, Julius Streicher, Hermann Göring, te Martin Bormann u odsutnosti); sedam na kazne zatvora (Karl Dönitz, deset godina, Erich Raeder, Rudolf Hess i Walther Funk na doživotni zatvor, Konstantin von Neurath na petnaest, te Baldur von Schirach i Albert Speer na dvadeset godina) i troje ih je bilo oslobođeno (Franz von Papen, Hjalmar Schacht i Hans Fritzsche), a na optuženičkoj klupi su se našli još i Gustav Krupp i Robert Ley, ali Krupp je bio pušten zbog starosti i bolesti, a Ley se u ćeliji objesio. Svi optuženi izuzev odsutnog Martina Bormanna izjasnili su se da nisu krivi, jedino je Hitlerov ministar ratne industrije Albert Speer (odslužio je kaznu u zatvoru Spandau iz kojeg je izašao 1966. a umro 1981. godine) pri-

SUĐENJE U NÜRNBERGU

znao je kako je znao da su milijuni ratnih zarobljenika dovođeni na prisilni rad u Njemačku, gdje su masovno umirali od iscrpljenosti, gladi i raznih bolesti. Međutim, treba napomenuti da je do konca 1949. godine bilo održano još 12 procesa, ali na glavnom procesu sud je održao 403 sjednice, saslušao je 240 svjedoka, uzeo na uvid 3000 pisanih izvjava, a zapisnik saslušanja sadržavao je 16.000 stranica i

više milijuna dokumenata teških gotovo tri tone. Među dokumentima su bili i oni s konferencije u berlinskom predgrađu Wannsee, gdje se nacistički vrh dogovorio oko provedbe tzv. konačnog rješenja za Židove, odnosno o njihovom potpunom i sustavnom istrebljenju, a predstavljena su i izvješća Einsatzgruppen u kojima su bili opisani načini likvidacije civila u SSSR-u i Poljskoj, s posebnim na-

glaskom na eksterminaciju Židova. Javnosti je predložen i album Jürgena Stroopa koji je rukovodio uništenjem Varšavskog geta 1943. godine, a to su samo neki od brojnih dokumenata koji su svjedočili o zločinačkoj naravi nacističkog režima. Nürnberški je tribunal dao iscrpan pregled uspona nacista na vlast u Njemačkoj, njihovih priprema za rat, sam čin vojnih agresija diljem Europe, kao i sliku počinjenih zločina u okupiranim zemljama, ali i u samoj Njemačkoj. Ukazao je na poguban utjecaj Hitlerove knjige "Mein Kampf" (do 1945. godine tiskan u 6,5 milijuna primjeraka i država ju je poklanjala kao vjenčani dar svima koji su u to doba sklapali brak). Proces je pratilo više od 300 dopisnika listova, agencija i radio-postaja; rasprave su se vodile na četiri jezika (engleski, francuski, ruski i njemački), a neposredno po njegovom svršetku bili su tiskani svi dokumenti i presude, objavljena je i posebna knjiga ("Nürnberške presude"), a što je najvažnije donesen je i Statut međunarodnog suda u trideset točaka u kojem su se sile pobjednice dogovorile o sustavnom gonjenju i kažnjavanju ratnih zločinaca.

Suđenju je predsjedalo osam sudaca (po dvoje iz SAD, Velike Britanije, Francuske i SSSR-a), ali ključnu su ulogu imali tužitelji (sir Francis Shawcross, Francois de Menthon i Roman Rudenko), ali se najviše istakao Amerikanac Robert H. Jackson koji je tražio da sud sakupi svu moguću dokumentaciju o nacističkim zločinima kako buduće generacije ne bi mogle reći da teško mogu povjerovati u takvu masovnu brutalnost i monstroznost koju su nacisti počinili nad milijunima nevinih ljudi. Hitler, Himmler i Goebbels nisu doživjeli suđenje, izvršili su 1945. samoubojstvo, a četvrti iz tog kruga vodećih nacističkih glavešina Herman Göring noć prije izricanja presude otrovao se tabletom cijankalija koju mu je dostavio netko od čuvara, nikada se nije saznalo tko.

SUĐENJE U NÜRNBERGU

Svijet je očekivao da će Međunarodni vojni tribunal u Nürnbergu strogo i pravedno kazniti sve odgovorne za počinjene ratne strahote i zločine, a istodobno kako će biti pokazana i dokazana brutalnost nacističkog režima u političkom, vojnom i moralnom smislu i to sve s jasnim ciljem: nikada više ne dopustiti da se ponove slične tragedije i masovni zločini protiv čovječnosti i humanosti, kakvi su se dogodili tijekom Drugog svjetskog rata, odnosno za vrijeme Hitlerove strahovlade. I uistinu, u Nürnbergu je nedvojbeno dokazano da je nacistički režim svim silama nastojao, ne prezajući ni od najmonstroznijih sredstava ovladati svijetom, ujediniti Europu i podrediti je Njemačkoj na totalitarnim principima. Plan o izgrad-

nji tisućljetnog Trećeg Reicha, Hitlerove nove Europe bio je utemeljen na represivnoj Njemačkoj vojnoj sili koja je imala zadaću uništiti svaki, pa i najmanji oblik otpora nacističkoj svemoći i sukladno Hitlerovoj rasnoj doktrini istrijebiti sve pripadnike tzv. nižih rasa, na prvom mjestu Židove, potom Rome, a u konačnici i sve Slavene. U okviru ideologije rasne nadmoći nacisti su likvidaciju tzv. nižih rasa smatrali svojom povijesnom misijom; na koncu čak i tijekom rata tom su cilju podredili sve svoje vojne operacije. Primjerice, za cijelo vrijeme rata transporti Židova u logore smrti imali su prioritet nad njemačkim vojnom transportima, tako da je nacističkim postrojbama često nedostajalo oružja i municije upravo zbog

Hitlerovih zapovjedi i njegove paranoične opsesije o uništenja židovstva kao takvog. Nacistička vladavina svijetom trebala je biti ostvarena posredovanjem najokrutnijih zločina; samo treba pročitati brošuru "Der Untermensch" (tiskana 1942. godine u 4 milijuna primjeraka), u kojoj je Reinhard Heydrich između ostalog napisao (izvadak iz govora u Pragu 1941. pred nacističkim časnicima i službenicima u upravi Protektorata): "Područja u kojima će vladati i živjeti njemačko stanovništvo, a koje će se ratnim pobjedama proširiti duboko u Rusiju postat će našom sirovinskom bazom, a tamošnje će stanovništvo imati ulogu radne snage s pravima robova".

Glavni realizatori i operativci tog paklenog plana postali su pripadnici SS-a kojima se na čelu nalazio Reichsführer Heinrich Himmler. I upravo ta opsesivna, suluda ambicija Nijemaca da kao viša rasa zavladaju svijetom, (po)rušila je sve moralne ograde i obzire, a masovnim zvjerstvima nad civilima, djecom i ženama, te drastičnim mučenjem zatvorenika i izvan ratnih zona željeli su natjerati narode okupiranih i ratnih područja na pokornost i obesmisлити svaki pokušaj otpora. Odmah po dolasku na vlast 1933. u Njemačkoj nacisti su formirali tzv. radne logore za preodgoj, u koje su internirali političke protivnike, ali i sve one koji bi im pružili otpor. Ubrzo, ti su se logori počeli transformirati u logore smrti; prije svega masovnim deportacijama Židova s jasnom idejom njihova istrebljenja. Veliki broj logora, među njima svakako je najzloglasniji bio Auschwitz, pretvorio se u tvornice smrti; tijekom samo jednog dana nacisti su u plinskim komorama mogli usmrтити i do 15.000 ljudi, a leševe su spaljivali u za to specijalno izgrađenim krematorijima. Međutim, ni oni nisu bili dovoljni, broj leševa daleko je nadmašivao njihove kapacitete tako da je na kraju logorska uprava morala organizirati ko-

panje masovnih grobnice, trpali u njih leševe, političke ih benzinom, kako bi ih u što većem broju spalila.

Nürnberški se tribunal u velikoj mjeri bavio zločinima Holokausta, zločinom bez presedana u povijesti čovječanstva, a interesantno je napomenuti da su se svi optuženi branili riječima kako su samo ispunjavali zapovjedi, a kada im je američki tužitelj prikazao film o strahotama logora smrti (kojeg su Amerikanci snimili nakon oslobađanja logora) na licima nacističkih glavešina nije se moglo vidjeti ni trunke kajanja. Osim već rečenog Speera, svi su smatrali kako su Židovi dobili ono što su zaslužili, a fanatični antisemit Julius Streicher, urednik zloglasnog antisemitskog glasila "Stürmer" (izlazio je u nakladi 600 tisuća primjeraka) cijeli je sudski proces nazvao "židovskim komplotom".

Na žalost, u Nürnbergu se nije sudilo svima koji su to zaslužili; više od 50 ratnih zločinaca i više od 300 visokih nacističkih dužnosnika uspjelo je pobjeći i skriti se pred pravdom, ili su se uspjeli infiltrirati u strukture novog njemačkog demokratskog društva. Istina, neki samo privremeno, ali u jednom dijelu mnogi-

ma se izgubio trag u bespućima Južne Amerike. Austrijski biskup i vatikanski prelat Alois Hudal je organizirao cijelu mrežu pomoći (novac i dokumente) kako bi organizirao bijeg nacista preko Italije i Španjolske u Južnu Ameriku. Tek kasnije, zahvaljujući Mossadu i Simonu Wiesenthalu, nekoliko velikih nacističkih zločinaca je bilo uhićeno, a među njima najpoznatiji je bio Adolf Eichmann (zadužen za kolektivnu likvidaciju Židova) kojeg su izraelski agenti 1960. uhitili u Argentini i tajno prebacili u Izrael gdje je 1962. bio osuđen na smrt. Ericha Pribkeu su slučajno otkrili 1994. u Argentini; nakon toga je bio uhićen i izručen Italiji gdje je i umro 2013. godine. Josefa Mengelea, zloglasnog liječnika iz Auschwitza, Mossad se nije uspio dokopati iako mu je bio stalno za petama; najvjerojatnije je umro 1979. godine u Južnoj Americi. Franz Stangl (odgovoran za smrt gotovo milijun ljudi u konc-logorima Sobibor i Treblinka) je bio uhićen u Brazilu (1967. godine) i to prije svega zahvaljujući informacijama koje je tamošnjoj policiji dostavio Simon Wiesenthal; na koncu je deportiran u Njemačku gdje mu je

bilo i suđeno. Osuđen je na doživotni zatvor u kojem je 1971. i umro. Tijekom suđenja, nakon svih predočenih dokaza on je mirno odgovorio: “Imam čistu savjest, jednostavno sam ispunjavao svoju dužnost i zapovjedi”.

U Nürnbergu se sudilo i nacističkim institucijama; SS, Schutzstaffel, Gestapo su također osuđeni kao zločinačke organizacije, jer su upotrijebljeni za ciljeve koji su bili zločinački, prije svega za likvidaciju Židova u logorima smrti, ali i za svjesno zlostavljanje i ubijanje i drugih ratnih zarobljenika, tjerajući ih na prinudni rad u nehumanim uvjetima, iscrpljujući ih glađu i bolestinama i općenito činili su, upravljajući okupiranim

teritorijima brojna, normalnom ljudskom umu nepojmljiva zlodjela.

Što nam je Nürnberški tribunal ostavio u nasljeđe? Nedvojbeno je utvrđeno kako nacizam nije bio samo projekt Hitlera i njegove nacističke elite, već se postupno, agresivnom propagandom proširio cijelim njemačkim društvom i narodom koji unutar sebe nije našao adekvatan obrambeni mehanizam pred ovom zločinačkom pošasti. Utoliko su nakon rata, u biti uspješni procesi denacifikacije njemačkog društva bili tako bolni i dugotrajni. Tribunal također nije uspio stvoriti efikasne mehanizme za kolektivnu sigurnost svijeta, jer strašni su se zločini genocida događali i kasnije i nakon toga, ali ipak

taj je sud definirao neke bitne stvari; prije svega zločine protiv čovječnosti, zločine protiv zakona i običaje ratovanja, odnosno zločine protiv svjetskog mira, a koji kao takvi prije toga nisu postojali u međunarodnom pravu i sudskoj praksi. Ta su pravila rođena upravo u Nürnbergu i postala su nezaobilaznom osnovom svih instituta međunarodne pravde i pravednosti. Upravo stoga, bez obzira na sve manjkavosti, Međunarodni vojni sud je bio veliki iskorak u povijesti svjetskog pravosuđa i općenito uspostavljanja i osiguranja izvršenja više pravde i što je moguće veće pravednosti.

75 GODINA NAKON SUĐENJA U NÜRNBERGU BBC EMITIRA POTRESNU RADIO-SERIJU

PIŠE: J. C.

Gotovo 75 godina nakon presuda izrečenih nacističkim ratnim zločincima na suđenju u Nürnbergu britanska radio-postaja BBC emitira potresnu dramsku seriju o tim događajima. Radio-serija nazvana “Nuremberg” počinje uhićenjem nacističkih zapovjednika koji su na početku bili držani u nekada luksuznom, a sada zapuštenom hotelu Luxembourg u svibnju 1945. godine.

Dokumentirajući optuženike koji čekaju presudu, uz popratne događaje, serija otkriva kako se suđenje razvijalo, uz sve

prepreke različitih pravosudnih sustava četiriju zemalja te otkriva kako se moglo dogoditi da povijesne presude i ne budu izrečene.

Radio-dramu je napisao Jonathan Myerson i ona iznosi poznatu priču iz nove perspektive pojedinaca koji su bili među stotinama onih koji su se borili u posljednjoj bitci Drugog svjetskog rata — priču donose prevoditelj, psiholog, novinar, sudski dužnosnik i drugi, a slušatelji će dobiti i uvid u nacistička svjedočenja na temelju sudskih transkripata.

BBC napominje i da radio-drama po prvi puta donosi audio-snimke stravičnih i potresnih svjedočenja o Holokaustu. Producenti su okupili uglednu ekipu glu-

maca koji sudjeluju u ovom projektu — među njima je i glumica Natalie Dormer poznata iz “Igre prijestolja”, te zvijezda filma “Pijanist” Ed Stoppard.

Radio-drama ima osam dijelova a prvi je emitiran 27. kolovoza 2021. godine.

ZANIMLJIVE ČINJENICE O SUĐENJU U NÜRNBERGU

PIŠE: NATAŠA BARAC

1. NÜRNBERG JE IZABRAN ZA MJESTO SUĐENJA ZBOG SVOG SIMBOLIČNOG ZNAČENJA

Saveznici su ocijenili da je bavarski grad Nürnberg pravo mjesto za suđenje nacističkim zločincima: taj je grad bio svjedokom uspona Trećeg Reicha i u njemu su dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća bili održani veliki propagandni nacistički skupovi. Stoga je, smatrali su Saveznici, Nürnberg idealan grad da označi simboličnu smrt Trećeg Reicha. Iako je grad na kraju Drugog svjetskog rata bio pretrpio velika razaranja, Palača pravde — koja je uključivala i veliki zatvor u kojem se moglo smjestiti 1.200 zatvorenika — nije pretrpjela veća oštećenja i izabrana je za mjesto suđenja nakon što su njemački zatvorenici završili s poslom proširenja sudnica.

2. BIO JE TO PRVI SUD TAKVE VRSTENA KOJEM SU SUDILI SUCI IZ ČETIRIJU ZEMALJA

Nürnberška suđenja označila su bitnu prekretnicu u uspostavi međunarodnih zakona. Iako su tijekom povijesti i prije toga održavana suđenja zbog ratnih zločina, poput suđenja vojnom časniku

SUĐENJE U NÜRNBERGU

Konfederacije Henryju Wirzu, sva su ta suđenja bila vođena sukladno zakonima jedne zemlje. Umjesto jednog suca i porote, panel od četiri suca vodio je suđenje visokim nacističkim zločincima. SAD, SSSR, Francuska i Velika Britanija dali su po jednog glavnog suca i njegovog zamjenika, a sudom je predsjedao britanski sudac Geoffrey Lawrence. Nürnberški proces bio je presedan za kasnije progone ratnih zločinca u Japanu i doveo je do usvajanja Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida koju je Opća skupština Ujedinjenih naroda prihvatila 9. prosinca

1948. godine, kao i do usvajanja Opće deklaracije o ljudskim pravima 1948. godine i Ženevske konvencije o zakonima i pravu rata 1949. godine.

3. SUĐENJE U NÜRNBERGU OZNAČILO JE PRVE PROGONE ZBOG ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI

Londonska povelja Međunarodnog vojnog suda, koja je odredilo koji će se zakoni i procedure koristiti tijekom suđenja u Nürnbergu, odredila je tri kategorije zločina: zločine protiv mira, ratne zločine i po prvi puta, zločine protiv čovječnosti,

a to je uključivalo ubojstva, porobljavanja ili deportacije civila i progone po političkoj, vjerskoj ili rasnoj osnovi.

4. NA SUĐENJE JE PRVI PUTA KORIŠTENO SIMULTANO PREVOĐENJE

Na suđenju su tužitelji, optuženici, suci i odvjetnici govorili raznim jezicima (prije svega, njemački, francuski, engleski i ruski), pa je tako i jezik bio problem kojeg je trebalo riješiti. Taj je problem bio pojačan velikim brojem svjedoka koji su svjedočili na raznim jezicima. Međutim, IBM je razvio novi sustav za trenutno prevođenje, a to je omogućilo svakom dioniku sudskog postupka da uz pomoć slušalica u stvarnom vremenu sluša prijevode suđenja. Žuto svijetlo na mikrofonima upozoravalo je govornike da moraju zastati i ponoviti izjavu. Simultani sustav prijevoda omogućio je da suđenja budu izvedena četiri puta brže nego da su se koristile metode konsektivnog prevođenja.

5. SUDAC Vrhovnog suda SAD-a PREDVODIO JE AMERIČKI TIM TUŽITELJA

Američki predsjednik Harry Truman zatražio je od Roberta Jacksona, suca Vrhovnog suda SAD-a, da bude glavni američki tužitelj na međunarodnom sudu. Jackson je prihvatio ponudu ali i kazao kako će se pobrinuti da suđenje ne traje dugo.

6. SAVJETNIK TUŽITELJSTVA PRVI JE KORISTIO TERMIN "GENOCID"

Raphael Lemkin, odvjetnik rođen u Poljskoj bio je Jacksonov savjetnik i smatra se da je on iskovao termin "genocid" 1944. godine kako bi opisao nacistički plan za istrebljenje Židova. Riječ je spoju riječi "genos" grčke riječi za "pleme" ili "rasu" i latinske riječi "cide" što znači "ubojstvo". Lemkin, koji je izgubio gotovo 50 članova svoje obitelji u Holokaustu, definirao je genocid kao "koordinirani plan različitih djelovanja čiji

je cilj uništenje temeljnih osnova života nacionalnih skupina, s ciljem uništenja samih skupina". Nürnberško suđenje bio je prvi progon zbog genocida.

7. NISU SVI OPTUŽENICI BILI PROGLAŠENI KRIVIMA

Od 22 visokorangiranih nacista kojima se sudilo za ratne zločine pred međunarodnim sudom 12 ih je osuđeno na smrt vješanjem. Sedam drugih optuženika, uključujući i bivšeg Hitlerovog zamjenika Rudolfa Hessa, osuđeno je na zatvorske kazne u trajanju od deset godina do doživotne kazne zatvora, ali trojica među njima kasnije su oslobođena.

8. HERMANN GÖRING JE POČINIO SAMOUBOJSTVO NOĆ PRIJE PREDVIĐENOG IZVRŠENJA SMRTNE KAZNE

Najviše rangirani nacista koji je preživio rat bio je Herman Göring, osnivač Gestapa i glavni zapovjednik Luftwaffea. On je počinio samoubojstvo u noći 15. listopada 1946. godine, samo nekoliko sati prije nego što je bilo predviđeno njegovo smaknuće. Odjeven u svilenu pidžamu, muškarac koji je imao ključnu ulogu u Holokaustu progutao je malu tabletu cijanida koju je prokrijumčario u zatvor. U poruci svojoj supruzi, napisao je da bi bio spreman na smrt strijeljanjem ali ne i na tako nedostojanstvenu smrt kao što je smrt vješanjem. "Odlučio sam oduzeti svoj vlastiti život, a ne da me na tako užasan način ubiju moji neprijatelji", napisao je Göring.

9. NAKON GÖRINGOVOG SAMOUBOJSTVA, BRZO JE IZVRŠENA PRESUDA NAD OSTALIM OPTUŽENICIMA

Nakon Göringovog samoubojstva, Saveznici su odmah naredili čuvarima da stave lisice preostaloj deseterici optuženika te da ih pripreme za izvršenje kazne. U rano jutro 16. listopada 1946. godine nacistički ratni zločinci obješeni su jedan

po jedan na vješalima podignutim u dvorani zatvora. Vješanja su trajala dva sata a vodio je službenik američke vojske John C. Woods. "Nisam bio nervozan", kazao je Woods, koji je tijekom svoje petnaestogodišnje karijere nadgledao ili izvršio gotovo 350 vješanja.

10. U NÜRENBERGU JE ODRŽANO VIŠE DESETAKA SUĐENJA NACISTIČKIM RATNIM ZLOČINCIMA

Suđenje 22 visokorangiranih nacističkih čelnika pred međunarodnim sudom bilo je suđenje koje je privuklo najveću pažnju, ali u tom je gradu od 1946. do 1949. godine održano još 12 dodatnih suđenja. Među gotovo 200 drugih nacista kojima se sudilo na tim suđenjima bilo je liječnika koji su bili optuženi za izvođenje medicinskih eksperimenata nad ratnim zarobljenicima, ali i odvjetnika i sudaca optuženih zbog primjene nacističkog programa "rasne čistoće". Sve veće razlike u stavovima između Saveznika nakon Hladnog rata dovele su do toga da su naknadna suđenja bila vođena pred američkim vojnim sudovima a ne pred panelom međunarodnih sudaca.

SUĐENJE U NÜRNBERGU

POSLJEDNJI ŽIVUĆI TUŽITELJ SA SUĐENJA U NÜRNBERGU

PIŠE: J. C.

Stogodišnji Benjamin B. Ferencz, posljednji je živući tužitelj sa suđenja u Nürnbergu. Kada pogleda svoj život unatrag, Benjaminu Ferenczu se može učiniti da je godina njegova rođenja i više nego simbolična — rođen je 1920. godine, iste godine kada je osnovana Liga naroda koja je trebala dati trajni okvir za međunarodni mir i pravdu.

Ferencz je rođen u maloj kolibi u Transilvaniji koju su iznajmili njegovi siromašni židovski roditelji, ne sluteći što je sve sudbina predviđjela za njihovog sina koji će tijekom svoje karijere morati potisnuti sve svoje osjećaje kako bi obavio zadatak koji je pred njega bio postavljen — sakupljanje dokaza koji će dovesti do osude nacističkih ratnih zločinaca. Da bi ispunio svoj zadatak morao je obići logore smrti, razgovarati s brojnim žrtvama Holokausta, pogledati u oči onima koji su činili nezamislive zločine. Benjamin Ferencz još je kao malo dijete stigao s roditeljima i sestrom u SAD. Obitelj je bila vrlo siromašna, živjeli su najsiromašnijoj četvrti New Yorka, a otac je teško pronalazio posao. Kod kuće su govorili jidiš pa je mali Benjamin morao svladati engleski da bi mogao pohađati škole. Inteligentnog dječaka prepoznali su i njegovi profesori pa je uspio upisati koledž i završiti Harvard, gdje je radio sa Sheldonom Glueckom, koji se bavio ratnim zločinima. Zbog odrastanja tijekom kojeg je bio okružen lopovima i teškim kriminalcima, odlučio

se baviti pravom, a zahvaljujući suradnji s Glueckom stekao je stručnost u području ratnih zločina.

Nakon što je diplomirao 1943. godine priključio se američkoj vojsci te je s vremenom dobio svoj glavni vojni zadatak: postao je istražitelj ratnih zločina u jedinici vojske koja je za to ustanovljena. Kao dio ove jedinice, Ferencz je pomogao u oslobađanju i istraživanju koncentracijskih logora Buchenwald, Mauthausen i Flossenbürg. Svjedočio je prizorima koji će ga proganjati čitavog života i zbog kojih je postao uvjereni pacifist.

Puno godina kasnije ispričao je kako mu je bilo teško zbog svega onoga što je vidio u logorima, ali naučio je suspregnuti suze, znajući da mu je povjeren važan zadatak.

“Nije bilo vremena za emocije. Nije bilo vremena da budemo šokirani, nije bilo vremena za suze”, kazao je u jednom dokumentarcu.

Kada se vratio u New York i nakon što se oženio sa svojom suprugom Gertrude, regrutirao ga je tada glavni tužitelj na suđenjima Telford Taylor te ga poslao natrag u Njemačku.

Ferencz i njegov tim otkrili su dokumente Einsatzgruppen, odreda smrti koji su bili odgovorni za brojna ubojstva diljem okupirane istočne Europe. Einsatzgruppen su uglavnom provodili masovna ubojstva. Einsatzgruppen su osnovane 1939. godine a procjenjuje se

da su između 1941. i 1945. godine ubili više od dva milijuna ljudi, uključujući oko 1.3 milijuna Židova i 250.000 Roma, kao i veliki broj pripadnika pokreta otpora, homoseksualaca i drugih “neprikladnih” osoba prema nacističkim mjerilima. Taylor je Ferenczu povjerio proces u slučaju Einsatzgruppen, a u tom su postupku optuženici bili nacistički oficiri kao i pripadnici Gestapoa.

Benjamin Ferencz imao je tada samo 27 godina i to je bio njegov prvi sudski

postupak. S obzirom da je bio niskog i sitnog rasta obično je stajao na hrpi knjiga kako bi ga ostali sudionici na suđenju mogli vidjeti.

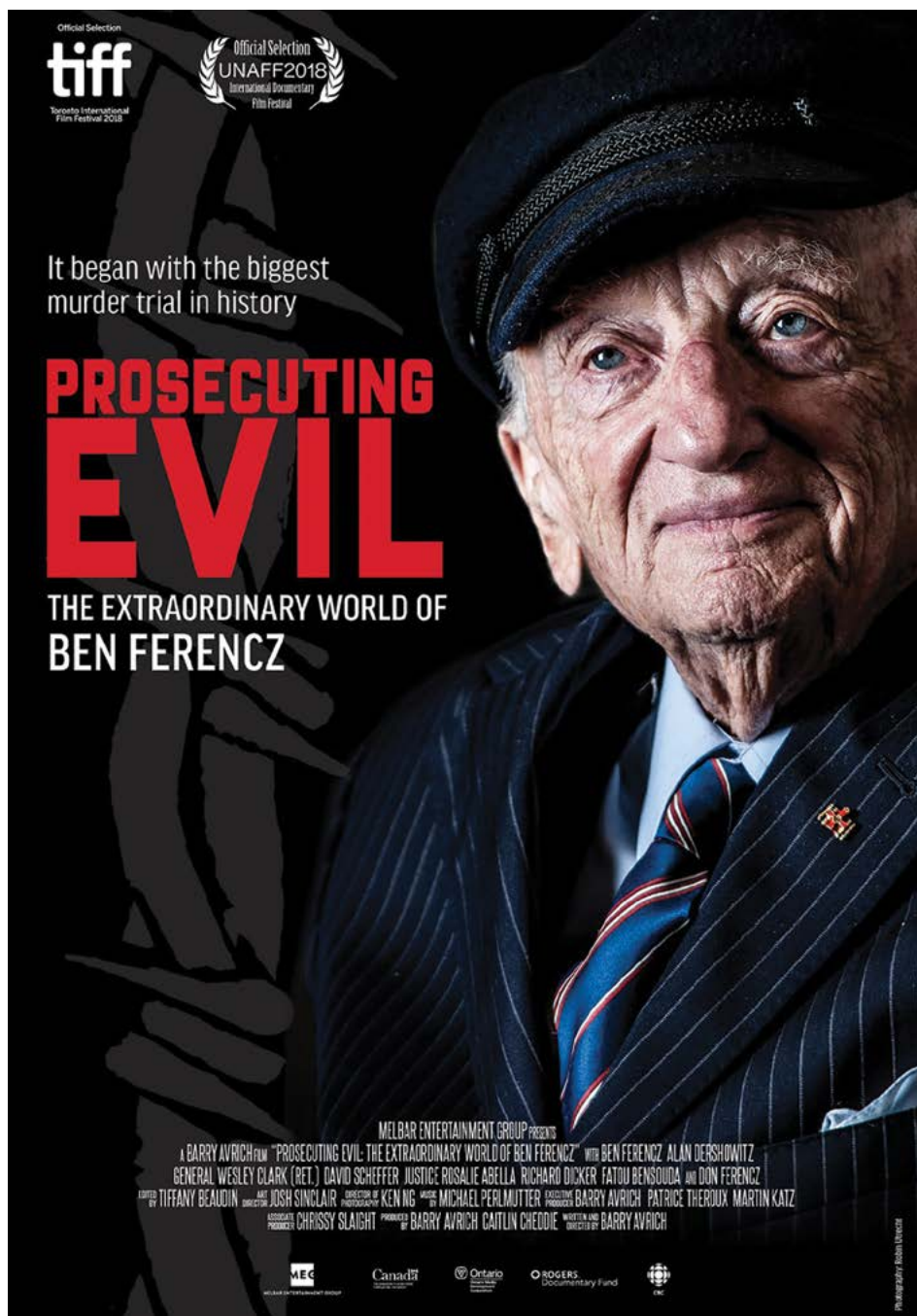
U svojoj uvodnoj riječi istaknuo je kako “osveta nije naš cilj, a ne tražimo ni odmazdu”. Svi optuženici na ovom su suđenju osuđeni, neki su bili osuđeni na smrti. Među osuđenima na smrt bio je i glavni optuženik Otto Ohlendorf, ekonomist s doktorskom titulom. On je bio zapovjednik jednog od odreda smrti i za njega se govorilo da je ubio 90.000 Židova, među kojima je bilo i mnogo žena i djece. Ubijen je tako da je obješen a za sobom je ostavio ženu i petoro djece.

Benjamin Ferencz se konačno vratio u SAD, svojoj supruzi i četvoro djece. Jedno se vrijeme bavio povratom židovske imovine, zatim je pokrenuo odvjetničku praksu s Telfordom Taylorom, a veliki dio njihovog posla odnosio se na slučajeve preživjelih žrtava Holokausta.

Ferencz se nakon nekog vremena počeo baviti teškim pitanjem prevencije zločina. Zahvaljujući njegovom zalaganju usvojena je Rezolucija 3314 Ujedinjenih naroda, koja je definirala zločin agresije.

Ferencz je tijekom svoje karijere dobio brojna priznanja a 2010. godine službeno je otvorio muzej na mjestu nekadašnje sudnice u Nürnbergu. Sudnica u kojoj je bilo organizirano suđenje nacističkim vođama pretvorena je u muzej i otvorena posjetiteljima, kako bi oni mogli osjetiti atmosferu dvorane u kojoj se sudilo nekim od najvećih zločinaca našeg doba. Sudnica 600 je nakon završetka suđenja nacistima služila kao američka vojna sudnica a 1949. godine vraćena je njemačkom pravosuđu. I prije otvorenja muzeja sudnicu je godišnje posjećivalo dvadesetak tisuća znatiželjnika.

Benjamin Ferencz nikada nije mogao zaboraviti ono čemu je svjedočio tijekom i nakon Drugog svjetskog rata. Zbog toga

je bio aktivan u antiratnom i antinuklearnom pokretu, a poznat je i po svojoj izjavi da “rat od pristojnih ljudi čini ubojice”. I nakon umirovljenja aktivno se bavio promoviranjem važnosti mira, te uporno i danas ističe važnost zakona.

“Ako odbacujemo zakon kao vitalni instrument funkcioniranja, onda bacamo kletvu na nadolazeću generaciju mladih ljudi”, ističe Ferencz.

SUĐENJE ADOLFU EICHMANNU U JERUZALEMU

NATAŠA BARAC

Adolf Eichmann bio je jedan od glavnih aktera primjene nacističkog zločinačkog projekta “Konačnog rješenja židovskog pitanja”. Zadužen za vođenje i provođenje masovnih deportacija Židova u geta i koncentracijske logore, Eichmann je bio jedan od glavnih organizatora Holokausta. Stoga je suđenje Adolfu Eichmannu u Jeruzalemu 1961. godine izazvalo veliki međunarodni interes i pojačalo saznanja javnosti o zločinima počinjenim tijekom Holokausta.

Eichmann je organizirao deportaciju više od 1,5 milijuna Židova diljem Europe, a većim dijelom Drugog svjetskog rata njegov je zadatak bila organizacija logistike deportacije Židova i drugih. On se također pobrinuo da uredi koje je ono vodio u Glavnom sigurnosnom odjelu Reicha imaju koristi od zaplijenjene imovine. Eichman je bio odgovoran i za deportacije desetaka tisuća Roma. U Mađarskoj je i osobno na terenu bio uključen u procese deportacije — od kraja travnja do početka srpnja 1944. godine Eichmann i njegovi pomagači deportirali su oko 440.000 mađarskih Židova, većinom u Auschwitz.

Nakon kraja Drugog svjetskog rata Eichmanna su bili uhitili američki vojnici ali on je uspio pobjeći zahvaljujući

SUĐENJE ADOLFU EICHMANNU

fiktivnim dokumentima. Uspio je pobjeći u Argentinu gdje je živio pod imenom Ricardo Klement. S vremenom mu se pridružila i njegova obitelj. Živjeli su mirno u Buenos Airesu sve dok nije otkriven. S obzirom da je Argentina već u prošlosti bila odbijala zahtjeve za izručenjem, izraelski premijer David Ben-Gurion donio je odluku da izraelske snage otmu Eichmanna i prebace ga u Izrael. Pripadnici Mossada oteli su Eichmanna 20. svibnja 1960. godine i zrakoplovom ga prebacili u Izrael. To je izazvalo međunarodni incident, a Argentina je protestirala zbog kršenja svoje suverenosti. S vremenom se

situacija smirila a Izrael se pripremao za najvažnije suđenje u svojoj povijesti, koje je pred posebnim sudom u Jeruzalemu počelo 11. travnja 1961. godine.

Pravna osnova za optužbe protiv Eichmanna bio je Zakon o kažnjavanju nacista i nacističkih suradnika iz 1950. godine koji je dozvoljavao izraelskim sudovima da sude nacistima zbog zločina počinjenih protiv Židova tijekom Drugog svjetskog rata. Glavni izraelski tužitelj Gideon Hausner potpisao je optužnicu protiv Eichmanna s 15 točaka, uključujući i zločine protiv židovskog naroda i zločine protiv čovječnosti.

Eichmann je svjedočio iza staklene pregrade koja ga je trebala štititi od mogućih napada. Tvrdio je da je samo provodio naredbe te da je bio samo “mali kotačić u mašineriji” uništenja tolikog broja ljudskih života. Posljednjeg dana svjedočenja, priznao je da je bio kriv zbog dogovaranja transporta milijuna Židova ali nije osjećao krivnju zbog toga.

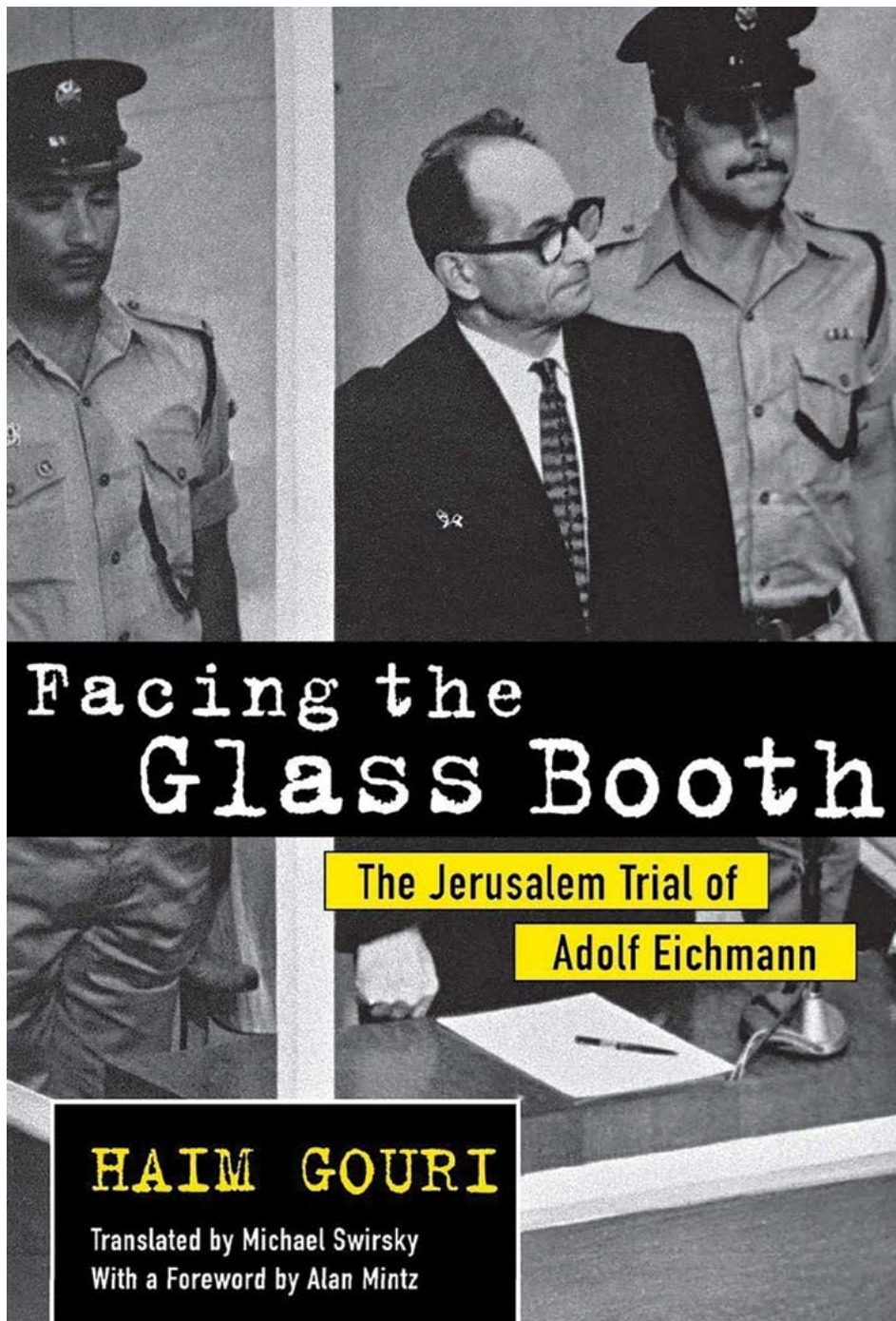
Eichmann je baš kao i većina nacističkih zločinaca tvrdio da je samo provodio naredbe drugih, ali Eichmannovi suci zaključili su da je on bio ključan dionik genocida izvršenog nad europskim Židovima.

Eichmann je 11. i 12. prosinca 1961. godine proglašen krivim po svim točkama optužnice zbog zločina protiv židovskog naroda, zločina protiv čovječnosti, ratnih zločina i zbog članstva u kriminalnoj organizaciji. Suci su svoju odluku objavili 15. prosinca. Bez obzira na počinjene zločine, bilo je puno onih koji su smatrali da Eichmann ne bi trebao biti osuđen na smrtnu kaznu, navodno je čak i David Ben-Gurion bio protiv nje.

Kada je jedan od sudaca ustao na kraju suđenja i rekao “Prema izraelskom zakonu mi nismo obavezni izreći smrtnu kaznu”, u sudnici je zavladao tišina i svi su pomislili da će Eichmann biti osuđen na doživotnu kaznu zatvora.

Ali onda je sudac nastavio: “Nismo obavezni, ali to možemo napraviti i odlučili smo to učiniti jer Vi zaslužujete smrtnu kaznu”.

Dva dana prije izvršenja smrtne kazne, Eichmann je plavom kemijskom olovkom napisao molbu za pomilovanje tadašnjem izraelskom predsjedniku Yitzhaku Ben-Zvijju. U pismu je napisao da je bio “samo sredstvo” nacističkih vođa odgovornih za Holokaust. Njegova molba za pomilovanje je bila odbijena i on je obješen 1. lipnja 1962. godine. Njegovo je tijelo kremirano a pepeo razasut po moru, daleko izvan izraelskih teritorijalnih voda. To je jedina smrtna

kazna ikada izvršena u Izraelu, a Adolf Eichmann imao je 56 godina kada je nad kazna izvršena.

Eichmannovo suđenje izazvalo je veliko zanimanje međunarodne javnosti u vezi svega onoga što se događalo tijekom

Holokausta. Suđenje je bilo jedno od prvih suđenja koje je pratila i prenosila televizija, te su tako nacistički zločini obišli svijet a milijuni ljudi s nevjericom su pratili što se događa. Eichmanna je zastupao njemački odvjetnik Robert

Servatius, što je bilo omogućeno posebnim zakonom, jer sud nije mogao pronaći niti jednog izraelskog odvjetnika koji je bio spreman zastupati Eichmanna.

Za razliku od Vojnog suda u Nürnbergu i kasnijih suđenja u Njemačkoj, koja su se u velikoj mjeri oslanjala na pisane dokumente, na suđenju Eichmannu u prvom su planu bili svjedoci — preživjele žrtve Holokausta. Suđenje Eichmannu bilo je na neki način oslobađajuće za preživjele žrtve, oni koji su prethodno šutjeli o svemu što su preživjeli i vidjeli, počeli su govoriti o svemu tome a Izrael i svijet počeli su se suočavati s traumatskim poglavljem u životima svojih građana. Na suđenju je svjedočilo stotinjak preživjelih žrtava. Svijet je slušao njihove priče.

Zvuk glasova preživjelih žrtava nije bio jedini aspekt suđenja koji je šokirao one koji su pratili suđenje — drugi aspekt bio je taj što su mogli vidjeti Eichmanna koji je sve to slušao bez emocija. Taj čovjek, kojeg je većina Izraelaca smatrala jedinim od najvećih ubojica u povijesti, činio se tako normalnim. Jedan od arhitekata Holokausta ljudima se činio poput običnog činovnika, s debelim naočalama, čovjeka koji je dok je slušao svjedočanstva nervoznim pokretima čistio svoje naočale.

Suđenje Eichmannu bilo je praćeno u 38 zemalja, a s posebnom je pažnjom praćeno u Njemačkoj i Izraelu. Kamere su pratile čitav tijekom suđenja, o kojem je snimljeno i nekoliko dokumentarnih filmova. Hannah Arendt o tom je suđenju

napisala poznatu knjigu “Eichmann u Jeruzalemu”, s podnaslovom “Banalnost zla” u kojoj govori o Eichmannu kao normalnom čovjeku koji je bez griznje savjesti izvršavao užasne zločine.

O suđenju Eichmannu napisano je puno novinarskih redaka. Možda je najbolje ovo važno suđenje sažeo hrvatski novinar Inoslav Bešker koji je napisao: “To je suđenje imalo veliko, makar nedovoljno, značenje i za kasnije generacije: podsjetilo je da ratni zločin i zločin protiv čovječnosti ne zastarijevaju, da se osumnjičenci za ta zlodjela ne mogu smatrati sigurnima, ma gdje se skrili, ako postoji pravna država spremna ščepati ih i izvesti pred sud”.

GABRIEL BACH NIKADA NIJE ZABORAVIO PRVI SUSRET S ADOLFOM EICHMANNOM

PIŠE: J. C.

Umirovljeni sudac izraelskog Vrhovnog suda Gabriel Bach nikada neće zaboraviti svoj prvi susret s Adolfom Eichmannom, čovjekom koji je bio jedan od onih koji su osmislili i proveli zloglasni plan o konačnom rješenju židovskog pitanja u Europi.

“Kada sam čuo korake zatvorenika kojeg su mi dovodili, pomislio sam kako je sve to moglo završiti potpuno drugačije. Bio sam dijete rođeno u Njemačkoj, dijete koje je pobjeglo 1938. godine. Moja sudbina i sudbina tog zatvorenika mogle su biti drugačije”, sjećao se Gabriel Bach

tog dana u Jeruzalemu 1960. godine kada je upoznao Eichmanna.

Gabriel Bach rođen je 13. ožujka 1927. godine u Njemačkoj, a odrastao je u Berlinu. Bach i njegova obitelj napustili su Berlin samo dva tjedna prije Kristalne noći, koja je obilježila početak Holokausta i Gabriel je jedini preživjeli židovski učenik svoje škole. U Izraelu se školovao i odlučio baviti pravom. Tada nije znao da će jedan od najvažnijih slučajeva u njegovoj karijeri biti upravo slučaj Adolfa Eichmanna.

Sjećao se kako je duboko udahnuo prije nego što je prvi puta pogledao u oči Adolfa Eichmanna.

“Trudio sam se izgledati mirno. Ali kada sam ga ugledao, pomislio sam na sve ono što je učinio i pomislio sam na to da je on odgovoran za ubojstva milijuna Židova”, rekao je Bach.

Kada su prvi puta razgovarali, Bach je obavijestio Eichmanna da će on biti dio istražiteljskog tima.

“Rekao sam mu da sam spreman razgovarati s njim, te da mi se može obratiti ako ima bilo kakav poseban problem ili ako se radi o nečemu vezanom uz njegovu obitelj”, kaže Bach. On je ipak kasnije ograničio svoje kontakte s Eichmannom kako ne bi čuo nešto što bi ga moglo spriječiti u izvršavanju posla. Bach je također obavijestio Eichmanna da će mu Izrael osigurati odvjetnika po njegovom izboru, ali niti jedan izraelski odvjetnik nije želio preuzeti ovaj slučaj pa je Eichmannova obitelj odabrala njemačkog odvjetnika Roberta Servatiusa.

Nekoliko dana prije poziva koji je Bachu promijenio život, tadašnji izraelski premijer David Ben Gurion objavio je da su izraelske snage uhitile Eichmanna u Argentini. Jedan od vodećih članova nacističkog režima, Eichmann je bio jedan od odgovornih za nacistički program uništenja europskih Židova. Nakon što je uhvaćen dok se skrivao u Argentini, prebačen je u Izrael na suđenje.

Ubrzo nakon toga, Bach — tada pravnik u Uredu izraelskog državnog tužitelja — primio je poziv tadašnjeg ministra pravosuđa Pinchasa Rosena. Rosen ga je upitao želi li se pridružiti tužiteljskom timu na Eichmannovom suđenju pod vodstvom Gideona Hausnera. Bach je odmah prihvatio ponudu.

Bach je bio prirodan odabir. Tečno je govorio njemački i bio je odličan pravnik. Tužiteljski tim radio je u zatvoru Al Jalame (danas zatvor Kishon) pored Ha-

ife. Tamo su bili dopremljene ogromne količine dokumenata prikupljenih diljem Europe i ti su dokumenti predstavljali osnovu za slučaj protiv Eichmanna.

“Tijekom devet mjeseci živio sam u hotelu u Haifi i svaki sam dan provodio u zatvoru, proučavajući dokumente i pripremajući suđenje”, prisjeća se Bach.

Eichmann je bio u zatvoru gdje je čekao na početak suđenja a svi su drugi zatvorenici bili prebačeni u druge zatvore. Jedan od Bachovih zadataka bilo je i to da bude svojevrsna veza između Eichmanna i vanjskoga svijeta. Ako je zatvorenik imao neku želju ili zahtjev, morao je o tome obavijestiti Bacha.

“Eichmann se trudio biti ljubazan. Svaki puta kada bi ušao u moj ured, čekao je dok mu se nisam obratio”, kaže Bach.

Pripreme za suđenje bile su pažljivo provođene. Brda dokumenata oslikavala su šokantnu sliku Eichmannove dijaboličke privrženosti izvršavanju zadatka koji mu je bio povjeren, ali to nije bilo dovoljno.

“Od početka nam je bilo jasno da se ne možemo oslanjati isključivo na dokumente kako bi dobili zadovoljavajuću presudu, već da moramo imati iskaze očevidaca koji će ispričati sve što se događalo tijekom Holokausta. Nismo imali nikakve sumnje u vezi važnosti takvih svjedočanstava”, ističe Bach.

Odluka da se očevici dovedu kao svjedoci imala je pravno opravdanje ali i dodatnu, kritičnu ulogu u načinu na koji smo počeli doživljavati i sjećati se događaja iz Drugog svjetskog rata.

Na Eichmannovom suđenju stotinjak svjedoka dalo je svoj iskaz. Ti su ljudi govorili o svojim osobnim iskustvima života u getu i koncentracijskim logorima nacističkog režima.

Svijet je prvi puta slušao o počinjenim zločinima i užasima koje su žrtve morale trpjeti. Svjedočanstva su bila mučna i postala su središnji dio dokaza na sudu. Svjedočenja 110 svjedoka, od

GABRIEL BACH

kjih neki nisu imali direktan kontakt s Eichmannom tijekom rata, izazvala su i određene kritike izraelskog pravosudnog sustava. Neki su smatrali da se suđenje pretvorilo u predstavu i priliku da se Židovi osvete Nijemcima, a ne u izvršenje pravde.

Ali Bach smatra da je suđenje bilo izvedeno dobro i u skladu s kaznenim zakonom. “Pružili smo prave dokaze za njegovu osudu. Sve do samog kraja nismo znali kakva će biti presuda. Moje je mišljenje da u slučajevima zločina protiv čovječnosti i masovnih ubojstva, smrtna kazna mora biti donesena”, dodao je.

Eichmann je 15. prosinca 1961. godine bio osuđen na smrt vješanjem. Smrtna kazna izvršena je 1. lipnja 1962. godine, a Bach, unatoč tome što je bio pozvan, nije želio tome prisustvovati, smatrajući da je on svoj posao obavio.

I dan-danas Bacha proganja čovjek koji je bio u tolikoj mjeri posvećen izvršavanju svoje monstruoze zadaće.

“Niti jedan dan ne prođe a da se ne prisjetim nekog posebnog dokaza, ili nekog posebnog iskaza, ili nekog trenutka s Eichmannovog suđenja”, tužno govori.

ZVALI SU GA BALKANSKI KRVNIK

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

U suton Jugoslavije, u zadnjim godinama njezina postojanja, novinske su stranice 1986. godine punile vijesti o Andriji Artukoviću. Himmler NDH, jugoslavenski krvnik, koljač, hrvatski Mengele, ministar smrti, novinari kao da su se natjecali tko će dati grozniji epitet sjedokosom starčiću očitih psihofizičkih problema. Osamdesetpetogodišnji Artuković tek je napola bio svjestan događanja i gužve oko sebe — znao je da je u Jugoslaviji, na nekom sudu, ali kao da često nije razumio za što je točno optužen. Njegovi odvjetnici su tvrdili da brka situacije i da čas razmišlja o Velebitskom ustanku, čas o dužnostima koje je obavljao o NDH, čas o nečem trećem. Iznenadni prepad američkih policajaca u ranu zoru 14. studenog 1984. u kuću Artukovićevih u Kaliforniji toliko ga je uznemirio da je doživio srčani udar, što je u kombinaciji s Alzheimerovom bolešću i demencijom samo pogoršalo njegovo zdravlje. U trenutku deportacije i silaska s JAT-ovog aviona u Zagrebu, nije bio svjestan situacije u kojoj se našao, a tome je svjedočio preneražen izraz lica i od straha izbuljene oči. Bio je to kraj puta za ratnog zločinca Artukovića, događaja na koji se čekalo četiri desetljeća.

Tko je bio taj Himmler NDH, kako su ga nazivali još u Americi? Andrija Artuković pripadao je samoj vrhušci vlasti NDH, jedna od najmoćnijih osoba iz vrha, Pavelićev pouzdanik i njegova desna ruka, autor rasnih zakona od 30. travnja 1941. godine, ustaški ministar unutarnjih poslova, kasnije zadužen i za druge poslove. SFR Jugoslavija ga je optuživala za masovne zločine koje su počinili ustaše s njegovim narednjima. Bio je najviši dužnosnik fašističke države ikad izručen iz SAD-a. Optužnica protiv njega sadržavala je opise krvavih događaja iz Drugog svjetskog rata, iz razdoblja ustaškog terora nad nehrvatskim stanovništvom. Početkom 1942. ubijano je civilno stanovništvo iz okolice Veljuna na Kordunu po njegovoj naredbi, potom je naložio strijeljanje partizanskih zarobljenika te masovni pokolj žena i djece koji nisu “stali” u logor, progonio je, dao ubiti i opljačkao dr. Ješu Vidića 1941. godine, surađivao s fašističkim i nacističkim okupatorima, progonio Židove, Rome, Srbe i antifašiste, počinio zločine protiv čovječanstva i genocid. Prema optužnici, nekim je zločinima i osobno svjedočio kao naredbodavac. Artuković se branio da nije naređivao ubojstva, da nije sudjelovao u zločinima, jer je bio vrlo zaposlen dužnosnik koji nije imao vremena baviti se pričama o progonima. Smatrao je da je branio NDH od pokušaja rušenja sa svih strana, da ima na raspolaganju sva sredstva da odgovori na napade, da se pridržavao rimskog prava. Za logore je čuo, ali ih nije posjećivao. Mnogo je, od prišivenih mu zločina, svalio na poglavnika Pavelića. Svjedoci su iznosili činjenice s kojima su bili upoznati — od stradanja pojedinaca u logorima, tretmanu od strane čuvara, masovnih odvođenja, tragova ubojstava. Jedan od svjedoka posvjedočio je posjetu međunarodne delegacije Crvenog križa kad je za njih u logoru priređena pred-

ANDRIJA ARTUKOVIĆ

stava “Mala Floramy”. Artuković je na mahove vrlo trezveno pojašnjavao i tumačio postupke vlasti NDH, čak i predaju Dalmacije Talijanima. Brojeva žrtava se nije mogao sjetiti, često je odgovarao na optužbe da su lažne. Svjedočio je i svom odnosu s kardinalom Stepincem, natuknuo o lošim odnosima kardinala i poglavnika.

Suđenje je pratio Artukovićev sin Radoslav i njegove kćeri. Interes za ovim suđenjem je bio ogroman, na desetine televizijskih ekipa i reportera iz više europskih država i SAD-a pažljivo su pratili suđenje Artukoviću. Obrana je često pokušavala skrenuti pažnju na njegovo loše zdravstveno stanje. Još tijekom boravka u Americi, Artuković je pokušao ostaviti dojam mirnog obiteljskog čovjeka, obrazovanog činovnika kojeg progona neprijateljska komunistička država. Ekstradicija je trajala čak 38 godina. Artukoviću se i nije bilo teško braniti, jer je imao doktorat pravnih zna-

nosti i odvjetničko iskustvo, pa je na sudu djelovao sigurno i uvjerljivo. SAD u trenutku prvog upita Jugoslavije i nisu znale da je Artuković kod njih, budući da je tamo doselio iz Irske pod lažnim imenom Alojz Anić.

Zadnjih dana NDH, u svibnju 1945. Artuković bježi prema Austriji. Jedno vrijeme boravi u zarobljeničkom logoru u Spittalu iz kojeg bježi pa se tzv. štakorskom rutom, uz obilnu pomoć crkvenih dužnosnika, iskopao iz Europe. Pojedinci su navodili kako nije otišao praznih ruku, da je sa sobom nosio i ustaško zlato. Bilo kako bilo, Artuković se na neki način izvukao, proživio je lijepe godine u Kaliforniji sa svojom obitelji, vodio život srednje bogatog građanina, slobodno se kretao, radio. Jugoslaviji je tek izručen kada su se promijenile okolnosti u američkom pravosuđu, a tad je Artuković ušao u zadnje godine života. Cijeli proces zasigurno je porazno djelovao na njega, bez obzira kako je želio ostaviti dojam dosljednosti, pa je i presudu kojom je bio osuđen na smrtnu kaznu prihvatio mirno. Kazna nikad nije izvršena, umro je dvije godine kasnije (1988.) u zatvorskoj bolnici. Optužbu, suđenje, primjerenu njegu i skrb u zatvoru, njegove žrtve nikad nisu doživjele. Nakon smrti je kremiran, a pepeo pokopan na nepoznatom mjestu. Posljednjih godina njegov sin Radoslav vodi sporove protiv države s ciljem detekcije grobnog mjesta i željom da se pepeo “balkanskog krvnika” pokopa u njegovom rodnom Klobuku u Hercegovini. Žalosno je što na mnogim internetskim stranicama Artukovića i dalje zagovara određeni broj obožavatelja.

USTAŠTVU VJERAN DO KRAJA

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Ratne zločince negativni publicitet prati do kraja života, a većinu njih i nakon smrti. Neki mir nisu pronašli ni na spovedu. Kada je na mirogojski odar 25. srpnja 2008. godine položeno tijelo Dinka Ljubomira Šakića, na njegovom posljednjem ispraćaju bilo je tristotinjak osoba. Među viđenijima bio je tu dr. Ante Kovačev, bivši zastupnik i predsjednički kandidat te još nekoliko političara desnih stranaka. Možda za njih Šakić i nije bio ratni zločinac, možda su mu suđenje smatrali montiranim, rekli bi: njihova stvar, ali zbog odavanja počasti tom jasenovačkom krvniku koji je naposljetku sahranjen u ustaškoj uniformi, službeno je prosvjedovao i Efraim Zuroff iz Centra Simon Wiesenthal.

Kao što je Artuković plijenio pažnjom krajem 1980-ih, tako se priča o zločincu Dinku Šakiću nametnula deset godina kasnije. Sve je započelo pomalo nepovezano, zahvaljujući službenom posjetu prvog hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana Argentini. Godine 1995. Hrvatska je bila slobodna, čestitke na pobjedi dolazile su sa svih strana, osjećalo se pozitivno okružje u zraku. Predsjednik Tuđman se u Argentini našao s hrvatskim iseljenicima, među njima i s nekim Šakićem s kojim se čak i fotografirao, te se zadržao s njim u razgovoru. To je odmah izazvalo pažnju novinara koji su

malo istražili o kome je riječ. A nije to bio nitko drugi, nego Dinko Ljubomir Šakić, jedan od zapovjednika ustaškog logora Jasenovac i šogor ustaškog krvnika Maksa Luburića. U svrhu komentara o nogometu, novinari prilaze o Šakiću i mame od njega nekoliko rečenica o njegovom djelovanju u NDH, točnije o Jasenovcu. Njegova izjava nije promakla Centru Simon Wiesenthal koji se 1998. uključio u Šakićevo uhićenje. Potom je počelo diplomatsko navlačenje na liniji Hrvatska-Argentina. Sloveći kao sigurno utočište za skrivene naciste i zločince, Argentina se brzo htjela riješiti još jednog slučaja koji je potvrđivao tu tezu. Argentinci su očekivali točne informacije i optužnicu za Šakića kako bi ga što prije izručili, a Hrvatska kao da je nevoljko pristala napisati optužnicu. Imajući na umu Artukovićevo suđenje iz 1986.-87. godine, smatralo se da bi otkrivanje slučaja Šakića moglo djelovati kontraproduktivno na Hrvatsku, čak i na osobe koje su se s njim družile. Jer nisu ga svi doživljavali zločincem. O tome je posvjedočio i sam Zuroff koji je 1998. izjavio kako su zagrebački momci, u žaru nogometnog slavlja, uzvikivali Šakićevo ime.

Argentina je Šakića ipak spakirala na avion i poslala za Zagreb u koji je stigao 18. lipnja 1998. Dan kasnije pojavio se

DINKO I NADA ŠAKIĆ

pred sućem Županijskog suda u Zagrebu, branio se šutnjom. Optuživalo ga se za sudjelovanje u počinjenju zločina nad civilima, rukovođenje ustaškog logora Jasenovac i Stara Gradiška, za osobno sudjelovanje i provođenje likvidacija nad zarobljenicima. Rijetki preživjeli

logoraši svjedočili su o Šakićevom djelovanju u logoru. Jakov Finci pričao je o ubojstvu 3.000 logoraša u deset dana kada je zamjenik zapovjednika bio upravo Šakić. Osobno je vidio kako je Šakić ustrijelio crnogorskog komunista Milu Boškovića. U vrijeme Šakićeva boravka u logoru, ubijen je i poznati podravski književnik i političar Mihovil Pavlek Miškina. Prilikom iznošenja svjedočanstva preživjelih, Šakić se često smješkao, bilježio crte iz svjedočanstva, skretao pažnju sa svjedoka, djelovao pomalo nezainteresirano. U odgovorima nije poricao da je bio u Jasenovcu, no svoju je ulogu svodio na margine. Isticao je da je samo provodio odluke viših tijela i da ne smatra da su logoraši Jasenovca bili nevine žrtve, već neprijatelji hrvatske države. Nije priznao nijedan zločin, a niti se pokajao. Obrana se pozivala na nedostatak dokaza protiv samog Šakića, izvrćući da se tu sudilo Jasenovcu, a ne njihovom klijentu. Pojedini “vještaci” iznosili su tvrdnje u prilog Šakiću, poput povjesničara Jurčevića koji i dan-da-

nas ustraje u misli o radnom logoru Jasenovac, a ne koncentracijskom. I ovo su suđenje pratili brojni novinari. S vremenom se postavilo pitanje Šakićeve supruge Nade (Esperanze) koja je isto bila u ustaškoj straži i zadužena za ženski logor u Gradiški te tako nedvojbeno bila dio zločinačke klike. Zahtjev za njeno izručenje poslala je tadašnja SR Jugoslavija, a požurivši se, odmah potom i Hrvatska. Nada je dospjela u Hrvatsku gdje je Županijski sud nakon razmatranja slučaja odustao od optužnice. Oslobođena je svih optužbi, a kako je ostala bez imovine i prihoda, o njoj se postarala država — smještena je u elitni dom za umirovljenike u Zagrebu. Srbi nisu odustali od njenog progona, ali su zakasnilo. Kad je Interpol 2011. objavio tjalericu za njom, Hrvatska je objavila da je Nada preminula i pokopana nekoliko mjeseci ranije.

Sudac Dražen Tripalo Dinka Šakića je 5. listopada 1999. proglasio krivim za progon civilnog stanovništva i zapovijedanje Jasenovcem te osuđen na

DINKO I NADA ŠAKIĆ

tada najvišu moguću kaznu u Republici Hrvatskoj — 20 godina zatvora. Zadnje godine života proveo je između zatvora i zatvorske bolnice u kojoj je na kraju i preminuo u srpnju 2008. godine, odsluživši svoju kaznu tek polovično. Mnogi su bili nezadovoljni visinom kazne, a među rijetkim zadovoljnim bio je sam Zuroff koji je smatrao da je Šakić osuđen na primjerenu kaznu.

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA POTREBE ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB ZA SOCIJALNE POTREBE ŽOZ-A

- **OBITELJ SINGER**
(U SPOMEN NA NADU TIBLJAŠ) — 300,00 KN
- **OBITELJ SINGER**
(UMJESTO SVIJEĆA NA ODAR LJERKE SCHMUTZER) — 300,00 KN
- **DR. JELENA POLAK BABIĆ**
(UMJESTO CVIJEĆA NA GROB DR. LJERKE SCHMUTZER) — 300,00 KN

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA DOM ZAKLADE LAVOSLAVA SCHWARZA

- **SUNČANA KUNEJ PUREC** — 200,00 KN

SIMON WIESENTHAL: LOVAC NA NACISTE, IZASLANIK MRTVIH

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Na kraju Drugog svjetskog rata, tisuće nacista koji su sudjelovali u sustavnom istrjebanju šest milijuna Židova, Roma, Poljaka i drugih “nižih” naroda, uspjeli su pobjeći i sakriti se širom svijeta, uživajući potpunu slobodu u anonimnosti, promijenjenih identiteta. Takve je nakon završetka Drugog svjetskog rata pokušavao locirati i privesti pred lice pravde najpoznatiji lovac na naciste, ili, kako je sam govorio, izaslanik mrtvih, Simon Wiesenthal.

On je posvetio život dokumentiranju zločina Holokausta i lovu na počinitelje koji su uspjeli pobjeći, te podizanju svijesti ljudi o potrebi da se nacisti koji su izbjegli pravdi nađu i dovedu pred sudove. “Kada se povijest osvrne unatrag,” objasnio je Wiesenthal, “želim da ljudi znaju da nacisti nisu mogli ubiti milijune ljudi i izvući se.”

Kao utemeljitelj i čelnik Židovskog dokumentacijskog centra u Beču, Wiesenthal je surađivao s vladama Izraela, Austrije, Njemačke i drugima, te pomogao u otkrivanju, smatra se, oko 1.100 nacističkih zločinaca. Desetljećima je Wiesenthal vršio pritisak na zapadne vlade da lociraju i sude odbjelim nacističkim zločincima.

SIMON WIESENTHAL

On sam nije sudjelovao u potragama za nacistima. Njegova je zadaća bila prikupiti i analizirati informacije i dokumentaciju o nacistima, a oslanjao se na veliku, često anonimnu, međunarodnu mrežu informatora koja je uključivala njegove prijatelje, kolege, simpatizere, novinare, veterane iz Drugog svjetskog rata užasnutе nedjelima kojima su svjedočili, preživjele iz Holokausta, a ponekad i bivše naciste. Brilljantni talent za istraživačko promišljanje, slagao je ponekad nekompletne i nejasne djeliće mozaika, često izgledom irelevantne i nepovezane po-

datke u dovoljno čvrstu dokumentaciju koja zločince može izvesti pred sud.

Njegovi najveći ‘ulovi’ bili su Adolf Eichmann, arhitekt ‘konačnog rješenja židovskog pitanja’ i Franz Stangl, zapovjednik koncentracijskih logora Sobibor i Treblinka. Dragocjene informacije dao je i o Karlu Silberbaueru, agentu Gestapoa koji je vodio uhićenje Anne Frank i njezine obitelji. Wiesenthal je također dao podatke koji su doveli do pronalaska Hermine Braunsteiner Ryan, bivše čuvarice u koncentracijskom logoru Majdanek, koja je u New Yorku živjela kao kućanica. Ona

je izručena i u Njemačkoj osuđena na doživotni zatvor. Pomogao je i u otkrivanju Franza Murera, “Krvnika iz Vilniusa” i Ericha Rajakowitscha, zaduženog za transporte smrti u Nizozemskoj.

Detalji potraga opisani su u njegovim memoarima “Ubojice među nama” iz 1967. Godine 1989. snimljen je film o Wiesenthalovom životu pod nazivom “Ubojice među nama: Priča o Simonu Wiesenthalu” u kojemu je tog lovca na naciste glumio Ben Kingsley. Bio je i konzultant na filmu “Dosje Odessa” (1974). U filmu “Dječaci iz Brazila” (1978.) snimljenom po istoimenoj knjizi Ire Levina, lik Herr Liebermana kojeg je igrao Sir Laurence Olivier osmišljen je po Wiesenthalu.

U zadnjem paragrafu njegovih memoara citirao je riječi koje je čuo od jednog časnika ss-a: “Reći ćete istinu (o logorima smrti) ljudima u Americi. I znate što će se dogoditi, Wiesenthal? Neće vam vjerovati. Reći će da ste ludi”. Nije na kraju tako ispalo.

KONTROVERZE

Wiesenthalov rad nije prošao bez kontroverzi. Prije svega, propituje se koja je doista bila njegova uloga u hvatanju Eichmanna i u ulaženju u trag Josefu Mengeleu. Propituje se i broj od 1.100 nacističkih zločinaca kojima je ušao u trag. Upleo se i u austrijsku unutarnju politiku, ogorčeno se svađajući sa socijalističkim kancelarom Brunom Kreiskyjem kojega je optužio da pokušava stvoriti politički svrsishodan savez s bivšim nacistima kako bi ojačao svoju Socijalističku stranku. Kreisky je odvratio da je Wiesenthal surađivao s Gestapoom, što je optužba koju je ovaj odbacio kao smiješnu i ta optužba nije nikada dokazana.

Deset godina kasnije, bio je napadnut jer je stao na stranu Kurta Waldheima, bivšeg glavnog tajnika UN-a i austrijskog predsjednika, koji je skrivao svoju ratnu službu u njemačkoj obavještajnoj jedini-

SIMON WIESENTHAL

ci umiješanoj u zločine na Balkanu. Za njega je tvrdio da, po svim dokazima koje ima, nije bio ni ratni zločinac niti nacist.

Wiesenthalova upornost i nepokolebljiva strast za pronalaženjem počinitelja zločina nadahnuli su preživjele Holokausta i drugih zločina da vjeruju kako pravda može pobijediti i da će pobijediti, čak i ako prođe dosta vremena.

U članku New York Timesa iz ožujka 1967. koji je objavljen pod naslovom “Neumorni lovac na naciste” a povodom uhićenja Franza Stangla u Sao Paulu u Brazilu, navode se na samom početku Wiesenthalove riječi: “Nastavit ću do dana svoje smrti”.

Od oslobođenja logora Mauthausen, posvetio je život traženju nacističkih

zločinaca, ali ne, kako tvrdi, iz osvete već radi novih naraštaja. “Škole će doživjeti neuspjeh kroz tišinu, crkve kroz oprost, a obitelji kroz nijekanje ili šutnju o svojim pretcima”.

OD ARHITEKTA DO JEDVA PREŽIVJELOG ZATVORENIKA MAUTHAUSENA

Simon Wiesenthal rođen je 31. prosinca 1908. na teritoriju današnje Ukrajine. U Pragu 1932. diplomira arhitekturu na Tehničkom sveučilištu. Godine 1936. ženi se Cylom Müller i otvara arhitektonski ured u Lavovu.

Nakon njemačko-ruskog sporazuma o nenapadanju iz 1939. godine, u Lavovu počinje čišćenje židovskih trgovaca, vlasnika tvornica i drugih, kako ih nazivaju, ‘buržujskih elemenata’. Tom je prigodom uhićen i Wiesenthalov očuh (otac mu je poginuo u Prvom svjetskom ratu i majka se preudala) koji je umro u zatvoru. Polubrat mu je ubijen a on je morao zatvoriti svoj arhitektonski ured.

Nakon što su došli Nijemci 1941. počela je njegova prava tragedija. Do rujna 1942. većina njegovih rođaka i rođaka njegove žene je mrtva — stradalo je ukupno 89 članova obje obitelji.

Zbog plave kose njegove žene koja je mogla proći pod arijevkou, Wiesenthal je navodno uspio postići dogovor s poljskim pokretom otpora pa je Cyla dobila lažne dokumente na ime “Irena Kowalska”. Živjela je cijeli rat u Varšavi i pravi identitet nikad joj nije otkriven.

Wiesenthal je bio u logorima Ostbahn, Janowska, Buchenwald, Mauthausen. Iz jednog je i uspio pobjeći ali je uhvaćen. Jedva je bio živ kada su Amerikanci oslobodili Mauthausen, 5. svibnja 1945.

POČINJE LOV NA NACISTE

Nakon rata, Wiesenthalu, arhitektu po zvanju, gradnja kuća nije imala smisla kada je trebalo ponovno izgraditi temelje svijeta. Umjesto cigli, stakla i čelika,

bio je svjestan da mu treba nešto posve drugo za obnovu poslijeratnog društva. A taj posao, činilo se Wiesenthalu, počinje s novim fokusom na jednu važnu vrijednost, pravdu.

Čim se dovoljno fizički oporavio od logora, počeo je skupljati i pripremati dokaze o nacističkim zločinima za američku vojsku, a bio je i na čelu Židovskoga središnjega odbora američke okupacijske zone u Austriji. Iste 1945. godine, uspio se ponovno naći sa svojom suprugom za koju je mislio, kao i ona za njega, da je mrtva. Godinu dana kasnije rođena im je kći, Paulina.

Kada je završila njegova suradnja s američkom vojskom 1947., zajedno s tridesetak volontera otvorio je Židovski povijesno-dokumentacijski centar u Linzu u Austriji, čiji je cilj bio skupiti dokaze za buduća suđenja. Kako na početku njegov rad nije bio posebno uspješan — u vrijeme Hladnog rata počeo se gubiti interes za istrage o nacističkim zločinima — taj je ured zatvoren 1954. a njegovi su dokumenti predani u arhive Yad Vashema.

Wiesenthal međutim nije odustao od pokušaja ulaženja u trag Eichmannu. Godine 1953. dobio je informaciju da se Eichmann nalazi u Argentini, u Buenos Airesu pod imenom Ricardo Klement. Nekoliko godina kasnije, 1960., uhvatili su ga izraelski agenti i priveli na suđenje u Izrael. Eichmann je proglašen krivim za masovna ubojstva i smaknut 1962.

Nakon spektakularnog Eichmannova uhićenja u Brazilu, uz novi polet Wiesenthal otvara Židovski dokumentacijski centar u Beču. Jedan od prioriteta tada mu je bio Karl Silberbauer koji je uhitio Annu Frank. Nizozemska neonacistička propaganda bila je djelomično uspješna u pokušajima da se diskreditira autentičnost poznatog dnevnika Anne Frank. Nijekanje i iskrivljavanje Holokausta već je tada počelo. Ali u tom slučaju, to je trajalo samo dok Wiesenthal nije došao do Silberbauera, tada policijskog inspektora u Austriji, 1963. “Da,” priznao je Silberbauer. “Ja sam uhitio Annu Frank.”

U listopadu 1966., šesnaestorici časnika ss-a, od kojih je devetoricu pronašao

Wiesenthal, suđeno je u Stuttgartu za istrijebljenje Židova u Lavovu. Visoko na Wiesenthalovom popisu bio je i Franz Stangl, zapovjednik logora Treblinka i Sobibor u okupiranoj Poljskoj. Nakon trogodišnjeg pomnog rada Stangl je lociran u Brazilu. Uhićen je osuđen na doživotni zatvor u kojem je umro.

JA ĆU REĆI: 'NISAM VAS ZABORAVIO'

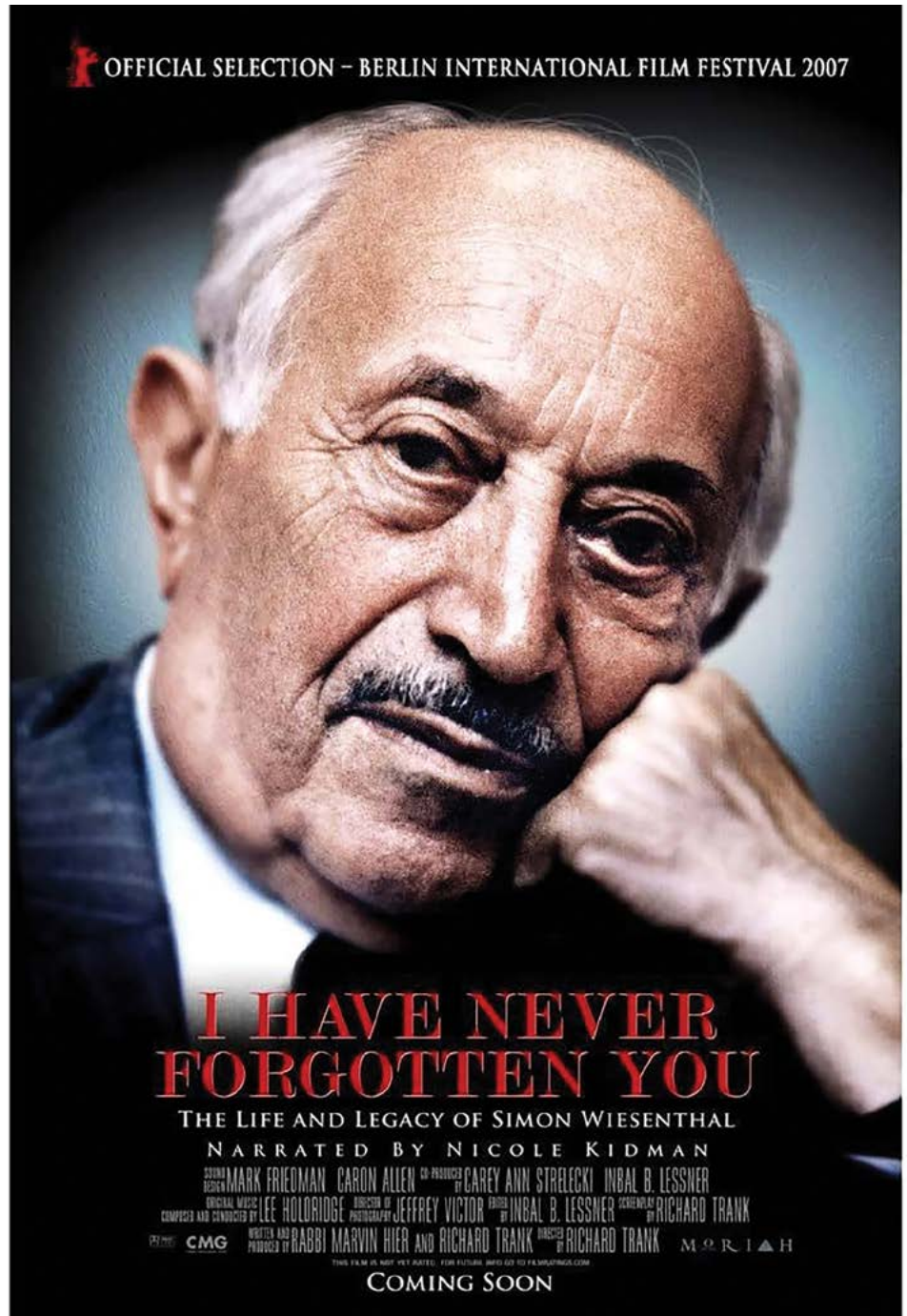
U studenom 1977. osnovan je Centar Simon Wiesenthal, koji će postati njegova ostavština. Sjedište mu je u Los Angelesu a danas urede ima u New Yorku, Torontu, Miamiu, Chicagu, Parizu, Buenos Airesu i Jeruzalemu. Centar se bavi borbom protiv antisemitizma, mržnje i terorizma, promovira ljudska prava i dostojanstvo, brani sigurnost Židova širom svijeta i podučava lekcije o Holokaustu budućim naraštajima.

Wiesenthal je dobio mnoga odličja, među ostalima Počasnog viteza Britanskog carstva od kraljice Elizabete II., Predsjedničku medalju slobode od američkog predsjednika Billa Clintona, odličja austrijskog i francuskog pokreta otpora, nizozemsku Medalju slobode, kao i francusku Legiju časti. Ali Nobelova nagrada za mir ipak ga je zaobišla.

Suočavao se i s prijetnjama a 1982. ispred stana mu je eksplodirala bomba prouzročivši veliku štetu, ali nitko nije bio ozlijeđen. Jedan Nijemac i nekoliko austrijskih neonacista bili su počinitelji, a Nijemac za kojega je utvrđeno da je vodio akciju osuđen je na pet godina zatvora.

U starijoj dobi Wiesenthal je živio u stanu u Beču odgovarajući na pisma, proučavajući knjige i dosjee, i radeći na svojoj kolekciji maraka. Njegova supruga Cyla umrla je 2003. a on 2005. Pokopan je u Izraelu.

Wiesenthala su često pitali za moti-ve njegovog lova na naciste. Po Clydeu Farnsworthu, u članku objavljenom u New York Times Magazineu u veljači

1964., Wiesenthal je jednom proveo šabat s bivši zatvorenikom Mauthausena, tada bogatim zlatarom. Nakon večere, njegov je domaćin upitao: “Simon, da si se vratio gradnji kuća, bio bi milijunaš. Zašto nisi?”

“Ti si vjernik”, odgovorio mu je Wiesenthal. “Vjeruješ u Boga i život nakon

smrti. I ja vjerujem. Kada stignemo na drugi svijet i susretremo milijune Židova koji su umrli u logorima i upitaju nas: ‘Što ste uradili?’, bit će mnogo odgovora. Ti ćeš reći ‘Postao sam zlatar’... Ali ja ću reći, ‘Nisam vas zaboravio’”.

PREŽIVJELE ŽRTVE SVJEDOČILE O UŽASIMA HOLOKAUSTA

PIŠE: F. B.

Svatko tko je preživio Holokaust nosi sa sobom tijekom čitavog života težak teret: teret sjećanja, teret boli, teret krivnje, teret noćne more. Neke preživjele žrtve nisu nikada željele govoriti o onome što su vidjele i proživjele. Druge žrtve su odlučile da moraju govoriti o svim užasima kako bi upozorile svijet na ono što se dogodilo, kako se tako nešto nikada više ne bi ponovilo. Neki su smatrali da je to njihov dug prema onima koji nisu uspjeli preživjeti.

Ali doći u sudnicu i suočiti se sa zločincima koji su te zločine počinili i zatim pred cijelim svijetom govoriti o preživjelim patnjama i boli, zahtijevalo je nevjerojatno hrabrost i snagu. A takvih je preživjelih žrtava bilo puno. Oni su zaslužni što danas raspoložemo s podacima o rasponu počinjenih zločina. Oni su zaslužni što je dio zločinaca odgovarao za svoje zločine. Jedan od tih hrabrih ljudi bio je dr. Otto Wolken, židovski liječnik iz Beča, koji je kao logoraš bio prisiljen raditi u odjelu Auschwitzu u kojem su logoraši bili smješteni u tzv. "karantenu".

Tijekom nekoliko sati neprestanog svjedočenja na poznatom "suđenju za Auschwitz" pred sudom u Frankfurtu, dr. Wolken je kazivao dramatične priče o hrabrosti nekih od milijuna onih koji su nestali u kompleksu smrti Auschwitz-Birkenau. Jedna od tih priča bila je o transportu Židova koji su posjedovali američke putovnice i koji su stigli u Birkenau 25. listopada 1943. godine.

"Jedna žena iz tog transporta odjednom je shvatila gdje se nalazi i počela vikati 'Ovo je Auschwitz'. SS-ovac Scheldinger ju je pokušao umiriti. Ona je odjednom zgrabila njegov pištolj, upucala ga i ranila još jednog čuvara prije nego što su ju svladali. Za osvetu, drugi čuvari su počeli pucati u skupinu Židova. Ne znam koliko je ljudi toga dana ubijeno", izjavio je Wolken.

Wolken je u svom iskazu rekao kao nacistička "mašinerija smrti" nikada ne bi mogla funkcionirati da nije bilo desetaka tisuća ljudi koji su toj mašineriji dobrovoljno služili.

"Imali smo dvije vrste čuvara. Jedna skupina sastojala se od ljudi koji su samo radili svoju zadaću. Ali drugu skupinu činili su SS-ovci koji su se željeli istaknuti. U njima je prevladao životinjski instinkt. Nisu mogli spavati bez da su nekoga ubili. Da nije bilo tih SS-ovca, puno veći broj ljudi bi preživio", kazao je Wolken čiji iskaz je u sudnici slušalo i 22 optuženika; 21 pripadnik SS-a i jedan logoraš koji je bio nadglednik barake.

Svjedočenje dr. Wolkena označilo je ključni trenutak u suđenju koje je trajalo deset tjedana. Bio je prvi od 250 svjedoka, među kojima su bile i brojne preživjele žrtve Auschwitzu. Wolkenov opis Auschwitzu šokirao je veliki broj onih koji su nazočili suđenju. Nije bilo neuobičajeno, rekao je, da štakori u logoru jedu bolesne ljude koji se nisu mogli braniti.

U logoru je bilo "milijardu uši" zbog čega je veliki broj logoraša preminuo od posljedica tifusa.

U sudnici je zavladała stravična tišina kada je dr. Wolken govorio o tome kako su čuvari tukli bolesne logoraše.

Bečki liječnik s tugom se sjećao kao nije mogao pomoći bolesnima jer nije imao ni lijekove ni opremu.

"Imao sam samo papirnate zavoje i nekoliko aspirina. To je bilo sve za oko 5.000 ljudi. Situacija je bila jednostavno užasna", dodao je.

Institut Fritz Bauer, čija je zadaća istraživanje Holokausta, objavio je prije deset godina pisane transkripte 430 sati iskaza svjedoka i audio snimke u trajanju od 100 sati. Danas su svi ti materijali dostupni i online na www.auschwitz-prozess.de tako da svi mogu poslušati stotine sati snimljenih svjedočanstva o zločinima počinjenim u Auschwitzu.

Iskazi očevidaca sa suđenja u Frankfurtu, koje je provedeno od 1963. do 1965. godine, uključuju snimke iskaza svjedoka kao i iskaze optuženika koji su nijekali krivnju.

NJEMAČKA NAMJERAVA PROCESUIRATI JOŠ DESETAK NACISTIČKIH RATNIH ZLOČINACA

PIŠE: J. C.

U Njemačkoj je nedavno započelo suđenje jednom stogodišnjaku, optuženom za ratne zločine, a javni tužitelji u nekoliko njemačkih saveznih država objavili su kako istražuju još desetak osumnjičenika. Većina slučajeva odnosi se na čuvare u koncentracijskim logorima kojima se može suditi kao pomagačima u ubojstvu nakon presude Ivanu Demjanjuku 2011. u Münchenu. Demjanjuk je proglašen krivim za pomaganje u ubojstvima gotovo 30.000 Židova u logoru Sobibor u okupiranoj Poljskoj.

Prema njemačkim medijima, suđenja bi trebala početi ove jeseni u dva slučaja: jedna 96-ogodišnja žena pojavit će

se pred sudom u Schleswig-Holsteinu, a jednom stogodišnjaku suditi će se u bivšoj istočnonjemačkoj saveznoj državi Brandenburg.

U međuvremenu u tijeku su istrage za još šest slučajeva, kazao je Thomas Will voditelj Središnjeg ureda za istraživanje nacističkih zločina, čije je sjedište u Ludwigsburgu. Za ubojstva i pomoć u ubojstvima nema zastare.

Thomas Walther, odvjetnik koji je zastupao sutužitelje u slučaju Demjanjuk i koji će navodno sudjelovati i u novim suđenjima, rekao je u nedavnom razgovoru za list Tagesspiegel da njegove stranke, preživjele žrtve Holokausta, imaju jednako toliko godina kao i optuženici i da nikada nisu izgubili nadu da će pravda biti zadovoljena.

Ranije ove godine bila je donesena odluka da se pokrene sudski postupak protiv jednog stogodišnjaka. Dotični stogodišnjak, čije ime nije javno objavljeno, može, prema mišljenju liječnika, provoditi do dva i pol sata u sudnici svaki dan. Osumnjičen je da je pomagao u ubojstvima 3.518 osoba u logoru Sachsenhausen, gdje je navodno radio kao čuvar od 1942. do 1945. Navodno je sudjelovao i ubojstvu sovjetskih ratnih zarobljenika 1942. te pomagao u ubojstvima drugih logoraša plinom ciklon B.

Najmanje još jedan slučaj uključuje još jednog bivšeg čuvara istog logora. Istražitelji za sada nisu odlučili je li on zdravstveno spreman za suđenje.

OPTUŽENA 96-OGODIŠNJAKINJA POBJEGLA PRIJE POČETKA SUĐENJA

PIŠE: J. C.

Zadnjeg dana rujna trebalo je u Njemačkoj započeti suđenje 96-ogodišnjoj Irmgard Furchner zbog sudjelovanja u ubojstvu zatočenika koncentracijskog logora Stutthof u Drugom svjetskom ratu. Suđenje je bilo odgođeno jer je optužena pobjegla, objavio je sud u Itzehoeu pored Hamburga. Pokrajinski sud izdao je nakon toga nalog za uhićenjem, a Furchner je nakon nekoliko sati bijega pronađena i suđenje je započelo 19. listopada.

Na dan kada je trebalo započeti suđenje optužena, koja živi u staračkom domu na periferiji Hamburga, je naručila taksi koji ju je odveo do prve stanice hamburške podzemne željeznice. Skrivala se nekoliko sati a onda je uhićena.

Prvog dana suđenja pročitana je optužnica i utvrđena uračunljivost optužene. Njezino je lice bilo jedva vidljivo, skriveno iza bijele maske i šala kojeg je spustila do ispod očiju. Irmgard Furchner optužena je da je kao stenografinja u logoru Stutthof pored Gdanjska između 1943. i 1945. pomogla u ubojstvu najma-

nje 11.000 logoraša. Tada je imala 18 godina i radila je kao daktilografinja.

U logoru Stutthof je, po podacima Središnjeg ureda za utvrđivanje žrtava nacionalsocijalizma, život izgubilo ukupno više od 65.000 osoba, većinom Židova iz istočne Europe. Logor je bio poznat po tomu jer u njemu, za razliku od ostalih nacističkih logora, zatočenici nisu bili ubijani u plinskim komorama, nego ih je većina umrla zbog iscrpljenosti i gladi.

BABIJ JAR — ZLOČIN NAD ZLOČINIMA

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

Prije 80 godina u jamama zvanim Babij Jar, nedaleko Kijeva, nacisti su 29. i 30. rujna 1941. izvršili stravični masakr nad Židovima protjeranim iz svojih domova u glavnom gradu Ukrajine. To je bio jedan od najvećih i najmonstruoznijih zločina izvršen ikada, u tako kratkom vremenu, u inače (pre)bogatoj povijesti ljudskih zločina i zala. Istina, nešto kasnije, tijekom listopada 1941. godine njemačke i rumunjske okupacijske snage u Odesi su masakrirale gotovo 50.000 Židova, a nešto slično se dogodilo i tijekom Aktion Erntefest (studenj 1943.) u vrijeme okupacije Poljske kada je pobijeno 43.000 zatočenih Židova. Oni su za vrijeme dok su bili smješteni getu Bialystok podigli oružanu pobunu protiv postrojbi SS-a zaduženih za njihovu likvidaciju ne želeći pristati na transport u logore smrti Treblinka i Sobibor. U kasnu jesen 1943. lublinska policija pod upravom Gruppenführera Jacoba Sporrenberga (koji je kasnije rukovodio akcijom cinično nazvanom Erntefest, tj. "Svršetak žetve") povjerila je izvođenje akcije postrojbama SS-a koje su trebale likvidirati sve Židove izuzev onih koji su im kao kvalificirana radna snaga služili u tvornicama za proizvodnju oružja. Početkom studenog 1943. u logoru Majdanek bilo je strije-

ljano 17.000 Židova, a taj se krvavi pir potom nastavio u logorima Poniatowo i Trawinki, ali sve su to bile akcije koje su trajale mjesec pa i više dana, međutim pobiti 34.000 osoba kao što su to nacisti napravili u Babijem Jaru u samo dva dana, rekord je koji čak i Hitlerovi krvnici nikada više nisu uspjeli nadmašiti. Naravno, govorimo o likvidaciji tzv. klasičnim metodama (strijeljanje, vješanje i sl.), jer ono što se kasnije dogodilo u Auschwitzu, s plinskim komorama, pretvorilo se u industriju smrti koja je doživjela svoje tehničko savršenstvo i u svakom je pogledu nadišla Babij Jar. Uostalom, u Auschwitzu, Majdaneku, Sobiboru, Treblinki itd. vršile su se fizičke likvidacije, naravno, najviše Židova, ali i ostalih zatočenika (Romi, Slaveni), a u Babijem Jaru isključivo su bili ubijeni Židovi. U tom smislu, Babij Jar je postao strašnim i opominjućim simbolom dokle seže zlo genocidnom ideologijom zaluđenog i pomračenog uma.

Njemačka je vojska opkolila Kijev 19. rujna 1941. i tom prilikom je zarobila gotovo 600.000 sovjetskih vojnika, a već 27. rujna došlo je do prvih masovnih likvidacija: SS-ovci su strijeljali 752 pacijenta bolnice Ivan Pavlov koja se nalazila blizu Babijeg Jara. Ali, to je bila samo

predigra monstruoznog masakra koji je uslijedio; 24. rujna, pripadnici Crvene armije su izveli veliku diverzantsku akciju kojom su u zrak digli oko 200 vladinih zgrada, uključujući i hotel Kontinental u kojem se smjestilo njemačko vojno zapovjedništvo. U toj strašnoj eksploziji bio je uništen i velik dio glavnog gradskog bulevara (slavni Hreščatik), a stradalo je nekoliko stotina njemačkih vojnika, kao i nikada precizno utvrđen veliki broj građana Kijeva. Naime, prilikom povlačenja iz grada Crvenoarmejci su postavili eksploziv po cijelom gradu i namjeravali su nastaviti sa sabotazama, ali nakon što su Nijemci uhitili jednog od vođa diverzantske grupe Levčenka, on im je, kako bi spasio život otkrio detalje daljnjih akcija i time je spriječio nastavak diverzija. Sve je to kod nacista ubrzalo želju za osvetom i prije nego što su planirali, pristupili su likvidaciji kijevskih Židova kako bi time poslali poruku svima koji se namjeravaju suprotstaviti njihovoj okupacijskoj vlasti.

Vojno zapovjedništvo Kijeva izdalo je proglas u kojem je pisalo: "Svi Židovi u gradu i njegovoj okolini dužni su 29. rujna 1941. u 8 sati sakupiti se na raskrižju ulica blizu groblja; sa sobom moraju ponijeti dokumente, novac i vrijednosti, toplu

BABIJ JAR

odjeću i donje rublje, a svi koji se ogluše o ovu zapovijed, bit će strijeljani”. To je bio početak smišljene akcije masovne likvidacije Židova koju je organizirao ss-ov načelnik policije u Ukrajini Obergruppenführer Friedrich Jeckelen, a nakon što se ogromna većina kijevskih Židova zastrašene prijetnjama pokorno odazvala proglasu, postojba Sonderkommando 4 A kojom je zapovijedao Standartenführer Paul Blobel (nakon rata osuđen kao ratni zločinac na Nürnberškom procesu i pogubljen u lipnju 1951. u zatvoru Landsberg) prebacila ih je do jama Babijeg Jara, gdje su ih počeli masovno ubijati. U likvidacijama su im pomagali i odjeli

ukrajinske milicije koji su imali ujedno i zadaću prispjele Židove podijeliti u dvije velike skupine, pretražiti ih i oduzeti skrivene dragocjenosti, a potom ih prisiliti da se skinu do gola i natjerati ih da stupe na sam rub jame koja je bila duga 150 m, široka 30 m, a duboka 15 metara. Najvećim dijelom ubojstva su vršili pripadnici tzv. Schutzpolizei, a kasnije su im se pridružili pripadnici ostalih postrojbi. Muškarci, uglavnom starije dobi, žene i djeca bili su natjerani da kleknu s pogledom prema zemlji i ubijani su metkom u potiljak. Ta krvava klaonica trajala je puna dva dana, a po svršetku “akcije” nadređenima u Berlin bilo je javljeno da

je smaknuto točno 33.771 Židov. Međutim, to nije bilo sve; tijekom nacističke okupacije u Babijem Jaru došlo je do još nekoliko masovnih egzekucija, ali ipak nešto manjeg obima. U tim smaknućima, uz Židove bili su pogubljeni i deseci tisuća Roma, Ukrajinaca i Rusa osumnjičenih da su pripadnici partizanskih postrojbi. Također je bio ubijen i velik broj pripadnika Organizacije ukrajinskih nacionalista (veljača 1942.), tzv. banderovaca koji su u početku surađivali s nacistima u borbi protiv sovjetske vlasti, jer su Ruse i komunizam smatrali svojim najvećim neprijateljem, ali se brzo dio njih okrenuo i protiv nacista kada su shvatili da im

Hitler nikada neće dozvoliti formiranje vlastite države.

Kada govorimo o samom dvodnevnom masakru u Babijem Jaru, uz već spomenute SS časnike Friedricha Jeckelena i Paula Blobela, glavnu organizacijsku ulogu imali su još i Kurt Eberhard i Otto Rasch koji je zapovijedao postrojbama Einsatzgroup-C koje su kasnije vršile masovne likvidacije Židova diljem Ukrajine. Interesantno je napomenuti da je prva Jeckelenova supruga bila Židovka, a nakon što su se 1926. razveli, on za svoje troje djece rođene u tom braku više nikada nije pitao; čak postoji priča da ih je osobno dao ubiti. Upravo je Jeckelen tehnički osmislio masovna strijeljanja Židova cinično ih nazvavši “pakiranje sardina”; naime, radilo se o što ekonomičnijem slaganju leševa i njihovom kasnijem spaljivanju. Kako bi prikrili masovnost zločina i buku oružja koja se prilikom strijeljanja daleko čula, dva su dana iznad Babijeg Jara kružili zrakoplovi koji su hukom motora trebali nadjačati paljbu streljačkih vodova. I uistinu, dok su bile vršene egzekucije i neposredno nakon toga, nitko od stanovnika Kijeva nije imao pojma kakav se brutalan zločin (iz)vršio u njihovoj blizini. Za nacističke “eksperte” masovne likvidacije u Babijem Jaru poslužile su kako bi provjerili efikasnost i metode eksterminacije koju su namjeravali koristiti za tzv. konačno rješenje odnosno, istrebljenje Židova. Trebalo je uočiti nedostatke i mane i otkloniti ih u budućim postupcima. Između ostalog, šefovi operacije u Babijem Jaru su zapazili kako se pojedini vojnici nećkaju pucati u žene i djecu, a mnogi su se nakon izvršenih ubojstava psihički slomili jer se nisu znali nositi sa zločinima koje su počinili. Uz to, zaključeno je kako se u takvim egzekucijama troši previše municije koja je potrebna na bojišnicama i utoliko je Babiji Jar zapravo bio prijelomna točka u osmišljavanju

BABIJ JAR

zloglasnih plinskih komora.

Igrom slučaja masakr u Babijem Jaru preživjelo je nekoliko osoba; kijevska glumica Dina Proničeva je kasnije opisala što se tamo zbivalo: “Ljudima koji su bili dovođeni na strijeljanje u sekundi bi pobijelila kosa pred grozotama koje su vidjeli, a mnoge su majke poludjele kada su im SS-ovci oteli djecu iz naručja, probadali ih bajunetama i bacali u jamu”. Jedan od preživjelih bio je i David Ajzenberg (tada je imao 15 godina) i opisao je kako je uspio izvući živu glavu: “Kada sam vidio kako u jami leži mrtva naga žena, a po njoj puže ranjeno dijete, pao sam u nesvijest i skotrljao se među leševe, prije nego što je vojnik stigao pucati u mene. U jami među leševima, među kojima je bilo i dosta teško ranjenih ljudi koji su umirali u strašnim mukama ostao sam ležati dva dana strahujući da me patrole ne nađu živoga i tek se onda odvažio ispuzati i pobjeći”.

Dvodnevni masakr u Babijem Jaru se ubrzo nastavio: 1., 2., 8., i 11. listopada došlo je do novih masovnih ubojstava

građana Kijeva; prema raznim izvorima u razdoblju 1941.-1943. bilo je pobijeno između 70 i 120 tisuća ljudi, a po izjavama samih Židova koji su 1943. bili natjerani da spaljuju leševe nagomilane u Babijem Jaru, a samo su srećom preživjeli Holokaust, spalili su sigurno više od 100.000 osoba. Naravno, 90 % svih žrtava bili su Židovi, ali bilo je dosta ukrajinskih i ruskih zarobljenika, Roma itd; međutim, svršetkom Drugog svjetskog rata ova tragična saga o užasnom masakru u Babijem Jaru nije dobila pravedan i željeni epilog. Kao što je poznato, i sam je sovjetski vođa Staljin paranoično zazirao od Židova koji su mu kao članovi boljševičke stranke 20-ih i 30-ih godina minulog stoljeća bili najveći oponenti u borbi za vlast. Osim toga, Staljin je smatrao kako nije potrebno posebno izdvajati židovske žrtve, isticati jedinstvenost Holokausta, već da treba govoriti o sovjetskim žrtvama nacističke agresije. Stoga, tako dugo vremena u Babijem Jaru nije bilo nikakva spomen obilježja; istina, sovjetski književnici Ilja Erenburg i Vasilij Grosman (obojuca Ži-

dovi) napisali su “Crnu knjigu sovjetskog židovstva” (oko 500 stranica) i pripremili su je za objavljivanje na ruskom jeziku već koncem 1944. godine. I Erenburg i Grosman su bili ratni izvjestitelji i prikupljali su podatke iz prve ruke o nacističkim logorima, a Grosmanov članak “Pakao Treblinke” poslužio je tužiteljima u Nürnbergu kao materijal za optužbu protiv nacističkih glavešina. U radu su im pomagali i Židovski antifašistički odbor kao i pojedini članovi udruženja američkih Židova, a knjiga je trebala dokumentirati ne samo zločin Holokausta, već i sudjelovanje Židova u pokretu otpora protiv nacista tijekom Drugog svjetskog rata. Još dok su pisali svoju knjigu, Erenburg i Grosman su poslali dio teksta u SAD, Rumunjsku i britanskoj upravi u Palestini, a 1946. dijelovi teksta bili su objavljeni na engleskom jeziku. Srećom, izvorni rukopis su uspjeli sačuvati, danas je pohranjen u Yad Vashemu, a to napominjem stoga što su kasnije tipografski slog kao i prijepisi rukopisa u potpunosti uništen. Naime, neposredno nakon rata sovjetski židovski izdavač Emet na jidišu je tiskao

“Crnu knjigu”, ali 1948. u vrijeme velike Staljinove kampanje protiv liječnika Židova (navodno su planirali otrovati generalisimussa) bilo je odlučeno da se svi primjerci “Crne knjige” unište. Prvo su sovjetski cenzori od autora tražili određene preinake u tekstu kako bi se prikrija kolaboracija ukrajinske policije s nacistima i njihova uloga u zločinima nad Židovima, ali ubrzo nakon toga, Staljin je zapovjedio da se zatvori Židovski muzej u Vilniusu kojem je Erenburg predao na čuvanje zbirku originalnih dokumenata o nacističkim zločinima. Srećom, netko od zaposlenika je dokumente uspio tajno dostaviti Erenburgu koji ih je usprkos prijetnjama KGB-a uspio sačuvati i kasnije prebaciti u Jeruzalem. Prvo cjelovito izdanje “Crne knjige” na ruskom jeziku bilo je tiskano 1980. u Jeruzalemu, potom u Ukrajini, u Kijevu 1991., a tek na koncu u Rusiji 2014. godine.

Prigodom boravka u Kijevu početkom 60-ih godina prošlog stoljeća sovjetski pjesnik Jevgenij Jevtušenko je od tamošnjih žitelja čuo priču o strašnom zločinu koji se dogodio u Babijem Jaru. Nakon

toga je napisao i objavio potresnu pjesmu “Nad Babijim Jarem pamjatnjikov njet” koja je izazvala pravu buru među sovjetskim intelektualcima, ali i političarima. Tijekom 1962. Dmirtij Šostakovič je na osnovu Jevtušenkove pjesme skladao svoju znamenitu 13. simfoniju i tek nakon toga, 1965. bila je pokrenuta akcija za podizanje spomenika žrtvama zločina u Babijem Jaru. Nakon brojnih političkih opstrukcija i peripetija 1976. postavljen je konačno postament, ali na kojem nisu bile naglašene židovske žrtve, jer je i Brežnjev poput Staljina izbjegavao naglasiti jedinstvenost zločina Holokausta i sve je žrtve tretirao isključivo kao sovjetske građane, izbjegavajući ih etnički ili vjerski obilježiti. Isticanje Holokausta je za njih bio antisovjetski čin, veličanje cionizma. Na koncu, tek 1991. bilo je postavljeno spomeničko obilježje u obliku menore na kojoj je zabilježena istina da su u Babijem Jaru bili ubijeni Židovi, samo stoga jer su bili rođeni kao Židovi i da je to spomenik upravo njihovim žrtvama i među najvećim stradalicima Drugog svjetskog rata.

BABIJ JAR

KRISTALNI ZID PLAČA MARINE ABRAMOVIĆ U BABIJ JARU

PIŠE: J. C.

Interaktivna instalacija svjetski poznate umjetnice Marine Abramović nazvana “Kristalni Zid plača” podignut je u Kijevu u znak sjećanja na Židove ubijene u jednom od najvećih pokolja tijekom Drugog svjetskog rata. Ove se godine obilježava 80. godišnjica pokolja u kojem su nacisti 29. i 30. rujna 1941. godine strijeljali gotovo 34.000 Židova, muškaraca, žena i djece, u klancu Babij Jar, na širem području Kijeva.

Umjetnica Marina Abramović objasnila je da se radi o simboličnoj ekstenziji Zida plača (Zapadnog zida) u Jeruzalemu, odnosno da je to “zid za iscjeljenje”.

“Kada dođete ovamo vidite da je to park. Ima toliko drveća, toliko prirode, toliko života. Znaite, ljudi dolaze ovamo sjediti na suncu, mala djeca se igraju, ali sve je to, znate, jedan dio realnosti”, kazala je te dodala kako je drugi dio realnosti saznanje da se na tom mjestu dogodilo nešto strašno, što dovodi do “mješavine osjećaja ljepote i težine i prošlosti koja je uvijek ondje”.

Zid Marine Abramović jedan je od nekoliko novih instalacija u sklopu memorijalnog projekta za Babij Jar. Umjetnica, poznata po svojem radu s kristalima, za materijal je izabrala antracit iz ukrajinskih rudnika i kvarc iz Brazila.

MARINA ABRAMOVIĆ U BABIJ JARU

“Želim stvoriti sliku koja je transcendentna za bilo koji rat u bilo koje vrijeme na bilo kojem mjestu. Što god da radimo, uvijek ima nasilja, uvijek je negdje rat, uvijek postoji nešto što ne bismo smjeli

činiti kao ljudi. A ja volim stvarati slike koje nas uče: <prestanite s tim>», rekla je ova umjetnica svjetskog glasa.

100 GODINA ŽIVOTA EDGARA MORINA, MISLILOGA KOJI JE OBILJEŽIO EPOHU

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

Edgar Morin je nedavno proslavio 100 godina života (rodio se 8. srpnja 1921. u Parizu) i za to vrijeme napisao je jednako toliko knjiga, od kojih je veliki dio bitno (neke čak i presudno) utjecao na duh vremena naše epohe. Zapravo, on ga je svojim fascinantnim opusom i enciklopedijskom širinom zahvaćanja raznorodnih pitanja i problema oblikovao tako da ni malo nije pretjerano reći, kako su to uostalom učinili brojni svjetski intelektualci od formata povodom ove velike životne obljetnice, da ovo stoljeće možemo nazvati upravo njegovim imenom. I uistinu, Morinovu misao karakteriziraju nepregledna širina tema kojima se bavio, interdisciplinarni pristup njihovom rješavanju; on je razradio koncept tzv. složene misli čiji cilj nije bio samo formiranje jedinstvenih načela svih poznatih znanja, ili svođenje znanja na filozofiju i znanost, već uspostavljanje komunikacije između raznorodnih duhovnih disciplina koje bi se (u)temeljile na kompleksnoj epistemologiji i interaktivnosti instrumenata spoznaje i uvjeta njihova razvoja. Izvorište za ovakav metodski pristup pronašao je kod Gastona Bachelarda i Jeana Piageta, a nazvao ga je neurocerebralnom i socio-kulturološkom kohezijom. U Morinovoj humanističkoj znanosti objekt

EDGAR MORIN

je postao proces, analiza se preobratala u koncepciju, a struktura u organizaciju.

Od svršetka Drugog svjetskog rata, u kojem je sudjelovao kao aktivni član francuskog Pokreta otpora pa do stotog rođendana, Morin je utemeljeno i umno, ali i strasno i provokativno pisao o krizi duha vremena, društva lišenog komunikacije i kreativnosti, suštinskim pitanjima europske politike i kulture pokušavajući kroz postojeći iracionalizam, racionalizirati vlastitu i društvenu egzistenciju. Nastojao je "ispraviti" pogrešan pristup problemima, koji po njegovom mišljenju

traje gotovo 2000 godina, osmisliti novi i upravo o tomu je pisao u svojoj posljednjoj, nedavno objavljenoj knjizi "Lekcije iz stoljetnog života" ("Leçons d'un siècle de vie", Paris 2021.) koja nije samo autobiografija, kronika vlastitog života, knjiga sjećanja i uspomena, već prije i iznad svega djelo koje svojim duhovnim i životnim iskustvom želi pomoći svima koji nastoje pronaći put vlastitog identiteta, a koji je uvijek svijest o jedinstvenosti i višestranosti (unitas multiplex) i odraz je moralne i mentalne higijene u međuljudskim odnosima. U spomenutoj knjizi,

upozoravajući da je svijest o identitetu kompleksna, Morin se pita: “Tko sam ja?” I odmah odgovara: “Ljudsko sam biće, to mi je ime, ali imam više pridjeva različitih važnosti u odnosu na okolnosti; istodobno sam Francuz, Židov sefardskog podrijetla, dijelom Talijan i Španjolac, u mnogome čovjek Mediterana, u kulturološkom smislu Europljanin, ali i građanin svijeta, dio planete Zemlje”. Po njemu, prepoznavanje identiteta uvjetovano je prije svega društvenim okolnostima: u vrijeme eskalacije nacifašizma svi su aspekti hipertrofirano antisemitizma u Europi uvjetovali svijest o identitetu, ali u njegovom slučaju bez dovođenja u pitanje vlastitog, internaliziranog francuskog identiteta, vezanog uz tradiciju u rasponu od Montaignea do Hugoa. Morin se (samo)identificirao kao “sin svog oca”, ali i kao “sin svojih djela” i utoliko pristaje na identitet “francuski Židov”, ali samo kao osnovu na kojoj je (iz)gradio i niz drugih identiteta koje je tijekom svog dugog života slobodno prihvaćao, izuzev u graničnim situacijama kada je bio prisiljen birati.

Edgar Morin je rođen kao Edgar Nahoum; njegovi su se roditelji sefardski Židovi iz Soluna preselili u Pariz gdje im je sin studirao povijest i geografiju na Sorbonni, a kasnije na istom sveučilištu diplomirao još pravo, ekonomiju i filozofiju. Tijekom 1942. pridružio se francuskim partizanima i tada je dobio konspirativno ime Morin koje je nakon toga trajno usvojio. Nakon rata jedno je vrijeme radio u zapovjedništvu francuske okupacijske vojske u Njemačkoj i o tom razdoblju svog života objavio je interesantnu knjigu “Njemačka-nulta godina” (“L’An zéro de l’Allemagne”, 1946.). Iste se godine oženio s Violette Chapellaubeau s kojom je dobio dvije kćerke, a nakon smrti prve supruge je 2009. u Fezu u Maroku upoznao sveučilišnu profesoricu sociologije Sabah Abouessalam, 2012. su

EDGAR MORIN

se vjenčali i od tada su zajednički napisali nekoliko knjiga.

Na početku rata u Toulouseu je pristupio KPF-u, ali nakon oštrih kritika Staljina, vodstvo stranke ga je izbacilo iz članstva (1949.). Međutim, to Morina nije otjeralo iz politike, sve do ovih dana snažno se angažirao na strani slabijih; protivio se francuskoj kolonijalnoj politici i ratu u

Alžiru, kritizirao je rat u Vijetnamu, a našao se i među osnivačima francuske socijalističke stranke. Akademsku karijeru je započeo 1950., kada se uz potporu Mauricea Merleau Pontyja i Vladimira Jankelevitcha zaposlio na CNRS (Nacionalni centar za znanstvena istraživanja) na odsjeku za studij sociologije nakon čega se posvetio istraživanjima društve-

nih promjena u selima Bretanje. Ti njegovi radovi imali su širok odjek u francuskoj akademskoj javnosti, a od 1956. zajedno s Rolandom Barthesom pokrenuo je iznimno utjecajni časopis "Arguments" (izlazio je sve do 1962.), a potom je opet s Barthesom i Georgesom Friedmanom pokrenuo časopis "Communication" koji je "uveo" revoluciju u razumijevanje informacijske, komunikacijske i medijske kulture. Ubrzo je sa spomenutim kolegama utemeljio Centar za studij masovnih komunikacija i nakon toga postao je i svjetski prepoznatljiv. 1960. prihvatio je ponudu iz Latinske Amerike i dvije godine predavao po raznim sveučilištima u Brazilu, Čileu, Boliviji, Peruu i Meksiku. Važno je napomenuti da je te iste godine zajedno s Jeanom Rouchom snimio film naslovljen "Kronika jednog ljeta" ("Chronique d'un été") koji je zapravo bio preteča tzv. cinéma vérité. Od 1945. do 1960. intenzivno je sudjelovao u francuskom duhovno i intelektualno izrazito dinamičnom životu i tada je uspostavio trajno prijateljstvo s Juliette Gréco, Borisom Vianom, M. Merleau-Pontyjem, a posebice se vezao uz Marguerite Duras. Postao je traženi autor i svoje je knjige tiskao kod jednog od najslavnijih svjetskih izdavača, pariškog Gallimarda. Koncem 60-ih godina minulog stoljeća, otišao je u San Diego u Kaliforniju na Salk Institute for Biological Studies u La Jolli gdje je s obitelji i ocem proveo nekoliko godina. Interesantno je napomenuti kako je na sva putovanja vodio i svog oca uz kojeg je bio iznimno vezan; naime, kada mu je bilo deset godina, umrla mu je majka i nakon toga otac se potpuno posvetio njegovom odgoju i žrtvovao je vlastiti život samo kako bi sinu omogućio elitno obrazovanje. Za vrijeme boravka u Kaliforniji, Edgar je u svom dnevniku zapisao: "Jedna je civilizacija težila rođenju, ali brzo je umrla. Međutim, na sveučilištu Berkeley posijala je sjeme revolta koje

će biti poticaj pobunjenim studentima 1968. širom svijeta. (Do)živio sam taj iskreni milenijalizam s mnogo žara, iako sam znao kako se niti jedna od mojih nada neće ostvariti". Aktivno se 1968. angažirao na strani studentske revolucije, napisao je velik broj članaka za pariški Le Monde, a zajedno s Corneliusom Castoriadisom i Claude Lefortom napisao je knjigu "Svibanj '68: Prekid" ("Mai '68: La brèche").

Morin je mnogo pisao i o fenomenu sreće i smatrao je da se jedino može govoriti o "tužnoj sreći", jer je tako iznenadna i brzo prolazna i stoga je neminovno ispunjena nostalgijom i sjetom. Kasnije je govorio kako je pojam "tužne sreće" osmislio na temelju vlastitog životnog iskustva koje je sveo na geslo potrebno je da uvijek očekujemo neočekivano. To je lekcija koju je naučio tijekom života, posebice u vremenima velikih kriza. Na Morinovu misao snažan utjecaj su ostavili brojni značajni mislioci: Heraklit, Spinoza, Blaise Pascal, Hegel, Marx, Dostojevski, Kostas Axelos, Georges Bataille, Gaston Bachelard i drugi, ali to su bili samo poticaji za stvaranje jednog originalnog i monumentalnog interdisciplinarnog djela koje je vrhunac doživjelo

u njegovom šestotomnom remek-djelu naslovljenom "La Méthode". Od velikog broja ostalih objavljenih knjiga trebalo bi istaknuti: "Čovjek i smrt" ("L'Homme et la mort", 1948.), "Autokritika" (1959.), "Duh vremena" ("L'ésprit du temps", 1962.), "Izgubljena paradigma. Ljudska priroda" ("Le paradigme perdu. La nature humaine", 1973.), "Kako izići iz XX. stoljeća" ("Pour sortir du XX. siècle", 1981.), "Priroda Sovjetskog Saveza" ("De la nature de l'URSS", 1983.), sjajna analiza sovjetskog komunizma i genijalna anticipacija Gorbačovljeve perestrojke. Nakon toga uslijedile su: "Misliti Europu" ("Penser l'Europe", 1987.), "Zemlja, naša domovina" ("Terre-Patrie", 1993.). Koncem 20. stoljeća objavio je niz djela posvećenih ekološkim problemima, a mnogi i danas često citiraju njegovu misao da je "Zemlja ovisna o čovjeku, koliko i on sam ovisi o zemlji". Ove "ekološke" knjige danas se smatraju jednim od najznačajnijih apela čovječanstvu da se urazumi, dogovori tzv. civilizacijsku politiku u čijem će središtu biti briga za budućnost čovjeka.

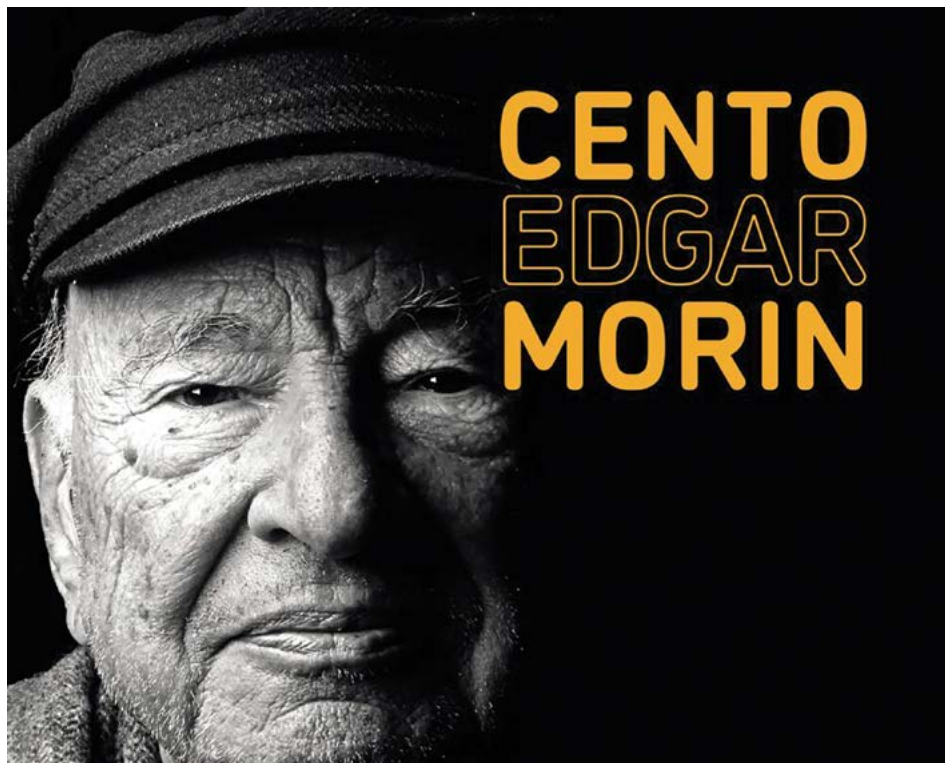
Treba svakako podsjetiti i na Morinovu knjigu "Moderni svijet i židovsko pitanje" ("Le monde moderne et la question juive",

EDGAR MORIN

2006.), nesumnjivo jedno od temeljnih djela za razumijevanje židovstva općenito. U ovoj se knjizi raspravlja o fenomenima (anti)judaizma, antisemitizma, cionizma, mesijanizma, Holokaustu, ali najviše o maranzizmu (Židove koji su prihvatili kršćanstvo u Španjolskoj i Portugalu u 15. stoljeću), ali to je također i pokušaj raspetljavanja Gordijevog čvora židovsko-arapskih odnosa, posebice odnosa Izraela i Palestine, a upravo je taj sukob i središte njegova političkog interesa. Naime, 2002. nakon što je Morin zajedno sa Sami Nairom objavio tekst u Le Mondeu o izraelsko-palestinskom pitanju, društvo France-Israel (osnovano 1926. s ciljem da svijet upozna s neotuđivim pravima židovskog naroda na vlastitu državu, a kasnije i na učvršćivanje veza Francuske i Izraela) tužilo ga je sudu za klevetu, tj. apologiju terorizma i antisemitizma što je prvostupanjski sud i prihvatio. Na koncu, 2006. Vrhovni sud u Parizu je poništio presudu, ali nakon cijele ove sage nastala je već spomenuta kapitalna studija čiji je cilj po Morinu bio “pojmiti moderno doba iz kojeg ne možemo izdvojiti židovski ferment, ali jednako tako i pojmiti židovsko pitanje iz kojeg ne možemo izdvojiti pitanje modernog doba”. To je fascinantna knjiga koja na specifičan način govori o suštini židovskog identiteta kroz povijest, a jedna od teza na kojoj Morin inzistira svodi se na misao kako je “maranzizam matrica svih mogućih oblika suvremenog židovstva, svih različitih kombinacija judeo-gentilskog (paganskog) identiteta, a integracija židovskog identiteta u svijetu gentila se nastavlja, ali danas na racionalan način”.

Danas Edgar Morin sa suprugom živi u Montpellieru, objašnjava kako mu Pariz više nije privlačan i da tu ne može na miru raditi i pisati. Počasni je doktor na više od 40 svjetskih, uglednih sveučilišta, nositelj je Legije časti i brojnih drugih francuskih i međunarodnih priznanja,

a UNESCO je povodom njegovog stotog rođendana organizirao veliki online panel na kojem se diskutiralo o njegovom “revolucionarnom” doprinosu novodobnoj znanosti. Tijekom konferencije obratio mu se i sam papa Franjo i naglasio njegov snažan doprinos razvoju naše kulture i civilizacije općenito. Između ostalog, papa Franjo mu je zahvalio što potiče suradnju među ljudima, zagovara prava migranata i siromašnih i traži humaniju i pravedniju podjelu u društvu, šireći tako duh tolerancije i solidarnosti. Papu je posebno impresioniralo njegovo djelo u kojem sustavno zagovara stvaranje nove civilizacije u čijem središtu je čovjek, a ne novac. A sam Morin je u svojoj autobiografiji zapisao: “Za mene značenje glagola živjeti je dvostruko: vodi održavanju integriteta, ali i preživljavanju i življenju sa svim rizicima, srećom i tugom. Preživljavanje je neophodno za život, ali život sveden na preživljavanje više nije život”.

Iskustvo svijeta s pandemijom potvrđuje potrebu za kompleksnom mišlju i svjesnim poduzimanjem akcije za boljitak svih, što većina političara, ekonomista i tehnokrata ne razumije. Nikada ranije kapitalizam nije imao toliku moć i hegemoniju kao danas. Nasuprot kapitalizmu ne postoji koherentna politička snaga koja ima misao, jačinu i ideju vodilju. Morin je u modernu sociologiju uveo pojam regeneriranog humanizma koji počiva na etičnosti, solidarnosti i odgovornosti. Regenerirani humanizam nije samo osjećaj postojanja solidarnosti, već i pripadnosti duhovnoj avanturi koja vodi metamorfozi čovječanstva i njegovom novom razvoju. Hoće li svijet postići potreban nivo svjesti i odgovornosti? Morin priznaje da odgovor na to pitanje ne zna, ali podsjeća: potrebno je uvijek očekivati neočekivano, ali ipak bez truda, a prije svega plemenitosti i dobrote, naše se nade neće ostvariti.

FORUM U MALMÖU POSVEĆEN HOLOKAUSTU, SJEĆANJU I BORBI PROTIV ANTISEMITIZMA

PRIPREMILA: NEDA WIESLER

Na poziv švedskog premijera Stefana Löfvena u Malmöu je 12. i 13. listopada održan forum, pod imenom "Holokaust, sjećanje i borba protiv antisemitizma", na kojem su uz čelnike iz 50 zemalja bili pozvani i predstavnici civilnih udruga i društvenih medija.

Na Forumu su, uz ostale, učestvovali predsjednica Europske komisije Ursula von der Leyen, izraelski predsjednik Isaac Herzog, predsjednik Svjetskog židovskog kongresa Ronald Lauder i predsjednica Europskog foruma Roma Miranda Vuolasrantaongresa. Našu zemlju predstavljao je ministar vanjskih poslova Gordan Grlić Radman.

Forum se trebao održati u listopadu prošle godine, 75 godina nakon završetka Drugoga svjetskog rata i oslobođenja Auschwitz-Birkenaua, ali je zbog pandemije morao biti odgođen. 2020. godine obilježeno je i 20 godina od prvog Stockholmskog međunarodnog Forumu o Holokaustu i osnivanja Međunarodnog saveza za sjećanje na Holokaust (IHRA).

U središtu ovogodišnjeg foruma bile su smjernice iz Stockholmske deklaracije i deklaracije IHRA-e. S obzirom da su obje Deklaracije koncipirane kao osnova za

akciju, švedska vlada je od zemalja učesnica, organizatora i udruga tražila konkretne obaveze. Zemlje su pozvane da na kraju Forumu daju prijedloge konkretnih inicijativa koje će biti implementirane u završni dokument za vrijeme švedskog predsjedanja IHRA-om od ožujka 2022. do veljače 2023.

"Svi smo dužni ustati protiv antisemitizma. Važan dio ovoga je sjećanje na Holokaust, koje postaje sve teže sada kada oni koji su ga preživjeli stare i uskoro više neće moći dijeliti svoja iskustva. Prisjećajući se i poduzimajući mjere protiv antisemitizma danas, osiguravamo da se nešto poput Holokausta više nikada ne ponovi", poručio je švedski premijer Löfven, te najavio da se Švedska obvezuje očuvati i prenositi sjećanje na Holokaust, promicati obrazovanje radi sprječavanja antisemitizma i drugih oblika rasizma te jačati istraživanja Holokausta. Švedska je obećala raditi više i potpunije i na borbi protiv rasizma prema Romima, na jačanju inkluzije i egzistencijalnih uvjeta i mogućnosti romske zajednice. *"Da bismo to postigli, provodimo niz mjera, uključujući osnivanje muzeja za očuvanje i prenošenje sjećanja na Holokaust, te obrazovnu inicijativu za sprječavanje antisemitizma i drugih oblika rasizma"*, dodao je.

Antisemitizam je i dalje pitanje današnjice, bilo da se radi o napadima desni-

čarskih skupina ili iskrivljavanju sjećanja na Holokaust i korištenju Holokausta u manipulativne političke svrhe. Prema Agenciji EU-a za temeljna prava, 90 posto Židova smatra da antisemitizam raste u zemljama u kojima žive i da predstavlja ozbiljan problem.

Posla je još puno, a pitanje je koliko forumi i konferencije mogu biti shvaćeni kao zaista značajan korak u dobrom smjeru. Švedska će, kako je već spomenuto, preuzeti predsjedanje IHRA-om od ožujka iduće godine do kraja veljače 2023. godine, a rad na provedbi obećanja datih na nedavnom Forumu u Malmöu trebao bi biti nastavljen upravo tijekom švedskog predsjedanja. Ambicija švedske vlade je provesti sve najavljene mjere, za što će se dodijeliti ukupan iznos od približno 9,3 milijuna eura godišnje. Hoće li te investicije zaista pridonijeti smanjenju diskriminacije, a ne (kao što je često slučaj) biti progutane za održavanje pogona europske civilno društvene birokracije — ostaje nam vidjeti.

Ovaj događaj bio je za domaćine iznimno zahtjevan u organizacijskom smislu, pa su zbog sigurnosti učesnika poduzeli brojne aktivnosti u kojima je osim policije, sudjelovala i vojska. Da se nešto značajno događa primijetili su tih dana i obični građani, koji su uočili neuobičajeno brižno čuvan prostor oko sinagoge.

GRLIĆ RADMAN: OBRAZOVANJE O HOLOKAUSTU VAŽNO JE ZA SVE, A NE SAMO ZA MLAĐU GENERACIJU

PIŠE: F. B.

Ministar vanjskih poslova RH Gordan Grlić Radman sudjelovao je na Međunarodnom forumu na visokoj razini o sjećanju na Holokaust i borbi protiv antisemitizma, a tom je prigodom upozorio da je obrazovanje o Holokaustu važno za sve, a ne samo za mlađu generaciju. Forum je održan povodom obilježavanja 20. obljetnice potpisivanja Stockholmske deklaracije i osnivanja Međunarodnog saveza za sjećanje na Holokaust (IHRA).

S obzirom da je prošlo 75 godina od završetka Drugog svjetskog rata i uskoro više neće biti živih svjedoka Holokausta, postoji obveza da budućim generacijama prenosimo istinu o tom tragičnom poglavlju prošlosti.

Hrvatski ministar vanjskih poslova sudjelovao je na panelu o razvoju obrazovanja o Holokaustu i upozorio da obrazovanje nije važno samo za mlađu generaciju, već za sve, s obzirom da je na globalnoj razini primjetno smanjenje znanja i razumijevanja Holokausta, njegovih uzroka i posljedica. Hrvatska će preuzeti predsjedanje IHRA-om 2023. godine.

“Hrvatska je bila prva članica IHRA-e koja je prevela IHRA-ine Preporuke za podučavanje i učenju o Holokaustu, te stavlja poseban fokus na povećanje svjesnosti među učenicima osnovnih i srednjih škola o Holokaustu. Sljedeće godine se, kao dio redovite suradnje s centrom Yad Vashem iz Jeruzalema, planira se održavanje sedmodnevnog seminara za učitelje o Holokaustu, dok se u suradnji s pariškim muzejom Mémorial de la Shoah organiziraju dva međunarodna dijaloga sa susjednim zemljama”, najavio je hrvatski ministar.

UKRAJINA ZAKONOM ZABRANILA ANTISEMITIZAM

PIŠE: F. B.

Ukrajinski parlament nedavno je izglasao zakon protiv antisemitizma kojim se utvrđuju i kazne za prekršitelje. Procjenjuje se da Židovi čine 0,2 posto od 41 milijuna Ukrajinaca, a od 1991. godine u toj je zemlji bilo nekoliko izoliranih slučajeva antisemitizma.

Prijeratna populacija ukrajinskih Židova od oko 1,5 milijuna doslovce je izbrisana tijekom nacističkog Holokausta.

“Nepostojanje jasne definicije antisemitizma u ukrajinskom zakonodavstvu onemogućuje jasnu klasifikaciju zločina na toj osnovi”, naveli su autori novog zakona, te dodali kako to “u praksi vodi do sadašnje nekažnjivosti počinitelja antisemitskih napada”.

Zakon, izglasan glasovima 283 zastupnika, što je više od potrebnih 226, definira antisemitizam kao mržnju prema Židovima i zabranjuje je. Pojam antisemitizma obuhvaća i iskazivanje mržnje prema Židovima kao i prema

njihovoj imovini, vjerskim zgradama ili židovskoj zajednici.

Zakon predviđa kazne, a dopušta i žrtvama da zatraže materijalnu i moralnu odštetu.

U rujnu je Ukrajina obilježila 80. godišnjicu pokolja u Babij Jaru, jednom od najvećeg masakra nad Židovima tijekom Holokausta. Gotovo 34.000 židovskih muškaraca, žena i djece ubijeno je u masovnom pokolju na rubnom dijelu Kijeva 29. i 30. rujna 1941. godine.

REZULTATI ANKETE O PREDRASUDAMA PREMA ŽIDOVIMA PROVEDENE U 16 EUROPSKIH ZEMALJA

PIŠE: F. B.

Predrasude o Židovima najraširenije su u Grčkoj, Poljskoj i Mađarskoj, prema rezultatima ankete provedene u 16 europskih zemalja čiji su rezultati objavljeni u listopadu u povodu godišnje konferencije Europske židovske udruge (EJA).

Anketa koju je naručila Liga za djelovanje i zaštitu (APL), koja surađuje s EJA-om, pokazuje da više od trećine ispitanika u Grčkoj i u Poljskoj (36 posto) te 30 posto u Mađarskoj misli da se “Židovi neće nikada potpuno integrirati u društvo”.

U postojanje “tajne židovske mreže koja utječe na politiku i na gospodarstvo u svijetu” vjeruje 58 posto Grka, 39 posto Mađara i 34 posto Slovaka koji su sudjevali u anketi kojom je bilo obuhvaćeno

16.000 sudionika i čiji su prvi rezultati objavljeni 2020. godine.

Oko 36 posto anketiranih Grka, 27 posto Mađara i 23 posto Poljaka imaju “loše mišljenje” o Židovima, a taj je udio u Njemačkoj 11 posto, u Francuskoj 8 posto, u Švedskoj i Velikoj Britaniji tek 3 posto i u Nizozemskoj 2 posto. U trima potonjim zemljama Holokaust se najmanje relativizira, pokazuje anketa koja je sadržavala 70 pitanja.

Oko 28 posto anketiranih Grka, 26 posto Poljaka i 25 posto Austrijanaca rekli su da “osjećaju sve veću odbojnost prema Židovima zbog izraelske politike”.

Rabin Slomo Koves, osnivač APL-a, ipak ističe da se anketa tiče samo predrasuda o Židovima i da je trebalo uzeti u obzir brojne izgrede i napade na njih kao i mišljenje o židovskoj populaciji u

pojedinoj zemlji kako se ne bi stvorila “potpuno kriva slika” situacije. “Primjerice, (iz ankete) proizlazi da su predrasude u Grčkoj najraširenije, ali ne mislim da je Grčka najmanje sigurna za Židove”, komentirao je na tiskovnoj konferenciji.

“Zabrinjavajući rezultati ankete pokazuju da je antisemitizam čvrsto ukorijenjen u Europi”, ocijenio je rabin Menachem Margolin, predsjednik EJA-e koji predviđa da će se na ovoj konferenciji donijeti akcijski plan s deset točaka.

Anketu je u prosincu 2019. i u siječnju 2020. godine proveo Institut Ipsos u Njemačkoj, Austriji, Belgiji, Francuskoj, Grčkoj, Mađarskoj, Italiji, Latviji, Nizozemskoj, Poljskoj, Češkoj, Rumunjskoj, Slovačkoj, Španjolskoj, Švedskoj i Velikoj Britaniji.

REKORDAN IZNOS ZA RUKOPIS ALBERTA EINSTEINA

PIŠE: J.C.

Rukopis glasovitog fizičara Alberta Einsteina u kojemu priprema svoju opću teoriju relativnosti prodan je nedavno na dražbi u Parizu za rekordni iznos od 11,6 milijuna eura. Raniji rekordi za neki

Einsteinov rukopis bili su 2,4 milijuna eura za pismo o Bogu 2018. godine i 1,39 milijuna eura 2017. godine u Jeruzalemu za pismo o tajni sreće.

Dokument prodan u Parizu bio je procijenjen na između 2 i 3 milijuna eura. Za razliku od prethodnih prodanih po rekordnoj cijeni, ovo je radni rukopis, što

je posebna rijetkost. Riječ je o rukopisu na 54 stranice iz 1913. i 1914. godine.

“Einsteinovi rukopisi s područja znanosti iz tog vremena i općenito prije 1919. iznimno su rijetki”, istaknuo je Christie's uoči dražbe za kuću Aguttes.

LJERKA SCHMUTZER (1938. – 2021.)

PIŠU: DR. JELENA POLAK BABIĆ I ALICE SINGER

Dana 5. studenog 2021. godine napustila nas je naša draga Ljerka Schmutzer nakon duge bolesti. Rođena je 1938. godine u Zagrebu gdje je preživjela Holokaust. Gimnaziju i medicinski fakultet završila je u Zagrebu 1964. godine. Zajedno smo studirale – Ljerka se isticala svojom crvenom kosom i bila izvrstan student. Nakon specijalizacije pedijatrije Ljerka

je radila kao neonatolog u Vinogradskoj bolnici. Surađivala je na projektu prof. Rudana o dermatoglifima na čemu je i doktorirala. Cijeli život do mirovine bila je šefica odjela za nedonoščad u bolnici Sestara milosrdnica u Vinogradskoj ulici.

Kako smo blizu stanovale, zajedno smo odlazile na sva događanja u Židovskoj općini gdje je Ljerka imala puno prijatelja. Jako je voljela klasičnu glazbu i operu, često je putovala na izvedbe i u inozemstvo. Voljela je knjige, bila je članica Čitateljskog kluba ŽOZ-a.

Svima nama Ljerka će ostati u sjećanju kao vedra, draga i nesebična osoba i već nam sada svima nedostaje.

ZIHRONA LIVRAHA!

LILI ČAKI, ROĐENA LEGENSTEIN (1923. – 2021.)

Dugogodišnja članica umjetničkog ansambla zagrebačkog Gradskog kazališta Komedije Lili Čaki preminula je 19. studenoga 2021. u 99. godini života. Lili Čaki rođena je 6. studenog 1923. kao Lili Legenstein. Odrastala je djelomično u Čakovcu, odakle u devetoj godini odlazi na školovanje u Budimpeštu, gdje je učila klasični balet, akrobatiku, step, klavir. U tom gradu upisuje Državnu glumačku školu (gdje uzima umjetničko ime Čaki, kao posvetu rodnom gradu, čija je počasnica građanka od 2016. godine), po čijem

završetku odmah dobiva angažman u jednom peštanskom kazalištu. Nakon jedne sezone, krajem Drugoga svjetskog rata, ponovno se našla u Čakovcu, odakle se više nije mogla vratiti u Budimpeštu. Godine 1949. angažirana je u riječkoj operi, a od 1951. godine – nakon gostovanja u tek otvorenoj zagrebačkoj Komediji – stalno djeluje u tom kazalištu. Djelujući više od četiri desetljeća na sceni, najviše priznanja stekla kao operetna subreta i plesačica. Potom se potvrdila i mnogim uspješnim koreografijama u glazbenom

repertoaru “Komedije”. Pjevala je katkad i epizodne uloge u operama, glumila u dramama. Jednako uspješna u pjevanju, plesu i glumi, obdarena smislom za ljupku komiku, ostvarila je s tridesetak uloga u klasičnim operetama i mjuziklima. Godine 1998. odlikovana je Redom Danice Hrvatske s likom Marka Marulića za zasluge u kulturi, a godine 2010. ovjenčana je Nagradom hrvatskoga glumišta za svekoliko umjetničko djelovanje na području operete i mjuzikla.

IMPRESUM: GLAVNA UREDNICA: NATAŠA BARAC / UREDNIŠTVO: SANJA ZORIČIĆ-TABAKOVIĆ, ZORAN MIRKOVIĆ, NATAŠA BARAC, TESSA BACHRACH-KRIŠTOFIĆ / BROJ IZDANJA: HA-KOL 172. / LISTOPAD-STUEDNI-PROSINAC 2021. / TIŠRI / HEŠVAN / KISLEV / TEVET / 5781. / 5782. / OBLIKOVANJE I PRIPREMA ZA TISAK: TESSA BACHRACH-KRIŠTOFIĆ / GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ / IZDAVAČ: ŽIDOVSKA OPĆINA ZAGREB / PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB P.P. 986 / TEL: 385 1 49 22 692 / FAX: 385 1 49 22 694 / E-MAIL: JCZ@ZG.T-COM.HR / ZA IZDAVAČA: DR. OGNJEN KRAUS / ISSN 1332-5892 / IZLAŽENJE HAKOLA FINANCIJSKI POTPOMAŽE SAVJET ZA NACIONALNE MANJINE REPUBLIKE HRVATSKE / PRETPLATA U TUZEMSTVU: 100 KUNA GODIŠNJE, ZA INOZEMSTVO 200 KUNA, NA ŽIRO RAČUN KOD ZAGREBAČKE BANKE D.D., TRG BANA JOSIPA JELAČIĆA 10, 10000 ZAGREB, BROJ: 1101504155, IBAN: HR6423600001101504155 U KORIST ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB, PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB, A IZ INOZEMSTVA: ACCONT OWNER: ŽIDOVSKA OPĆINA ZAGREB, PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB, BANK: ZAGREBAČKA BANKA D.D., TRG BANA JOSIPA JELAČIĆA 10, 10 000 ZAGREB / ACCOUNT NUMBER: 1500260173 / IBAN: HR4923600001500260173 / SWIFT: ZABHR2X / TISAK: OFF SET TISAK NP GTO D.O.O

